

**ANADOLU SERAMİĞİNDE
NEOLİTİK FİĞÜRİN
VE
EKLEKTİK YORUMU
Sanatta Yeterlik Tezi**

Selim Çınar

Eskişehir 2021

**ANADOLU SERAMİĞİNDE NEOLİTİK FİĞÜRİN
VE
EKLEKTİK YORUMU**

Selim ÇINAR

SANATTA YETERLİK TEZİ

**Seramik Anasanat Dalı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi N. Oya UZUNER**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Güzel Sanatlar Enstitüsü
Temmuz 2021**

ÖZET

ANADOLU SERAMIĞİNDE NEOLİTİK FİGÜRİN VE EKLEKTİK YORUMU

Selim ÇINAR

Seramik Anasanat Dalı

Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Temmuz 2021

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi N. Oya UZUNER

Anadolu’da Neolitik dönem MÖ 10500’ler – 5500’ler arasına tarihlenmektedir. Yerleşik düzen, tarım ve hayvancılık, toplumsal yapılanma, sanat, mimari ve zanaat belirgin bir şekilde bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Bu araştırmanın amacı, Anadolu’da Neolitik Dönemde yapılan seramik figürinlerin saptanarak plastik değerleriyle incelenmesidir. Böylece seramik figürinler yapılma ve kullanılma amaçların yanı sıra biçimsel değerleriyle de incelenmiş olacaktır. Tez kapsamında Neolitik dönem seramik figürin geleneğinde önemli etkileri olan Ana Tanrıça Kültü araştırılmış ve 72 adet seramik figürinin incelenmiştir.

Araştırmanın bir diğer amacı da; Anadolu seramiğindeki Neolitik figürinlerin sahip oldukları biçimsel ve kavramsal değerleri eklektik olarak yorumlamaktır. Sanayi Devrimi sonrasında yenilik ve özgünlük arayışına giren sanatçılar sanat dışı nesnelere, geçmiş kültürler, farklı disiplinler ve yeni teknikler ile eklektik bir bakış açısı geliştirmişlerdir. Felsefi temellere sahip eklektik eğilim sanat alanında eklektizm olarak adlandırılmıştır. Neolitik döneme ait seramik figürinler ile eklektizm arasındaki bağlantı kişisel seramik uygulamaları ve ilgili manifesto ile tez kapsamında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda Anadolu’da Neolitik döneme ait seramik figürinlerin özellikleri maddeler halinde açıklanmış ve bu özellikler ile yapılan eklektik yorumların çağdaş seramik sanatına sağlayabileceği katkılar aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Neolitik çağ, Figürin, Eklektik, Eklektizm.

ABSTRACT

NEOLITHIC FIGURINE IN ANATOLIAN CERAMIC AND ITS ECLECTIC INTERPRETATION

Selim ÇINAR

Department of Ceramic Arts, Proficiency in Arts
Anadolu University, Graduate School of Fine Arts, July 2021

Supervisor: Assistant Prof. N. Oya UZUNER

The Neolithic Age, is dated nearly between 10500 and 5500 BC in Anatolia. The settled life, agriculture, animal breeding, social structure, art, architecture and craft emerged significantly in this period.

The aim of this thesis is to determine the ceramic figurines in the Neolithic Period in Anatolia and to evaluate them with their artistic values. Thus, ceramic figurines will be evaluated with their formal values as well as purpose of making and using them. Within the content of the thesis, the Cult of the Mother Goddess, which had important influences on the Neolithic ceramic figurine tradition, was examined and 72 ceramic figurines were evaluated.

Another aim of the research is; to interpret eclectically the formal and conceptual values of Neolithic figurines in Anatolian ceramics. After the Industrial Revolution, the artists who sought innovation and originality developed an eclectic perspective with non-art objects, past cultures, different disciplines and new techniques. The eclectic trend with philosophical foundations has been called eclecticism in the field of art. The connection between the ceramic figurines of the Neolithic period and eclecticism has been realized within the content of the thesis with personal ceramic artworks and the relevant manifest. As a result of the research, the characteristics of the ceramic figurines belonging to the Neolithic period in Anatolia were explained as items and the contributions of the eclectic interpretations made with these features to the contemporary ceramic art was stated.

Keywords: Anatolia, Neolithic age, Figurine, Eclectic, Eclecticism.

TEŐEKKÖR

“Anadolu Seramiğinde Neolitik Figürin ve Eklektik Yorumu” başlıklı Sanatta Yeterlik tezimin araştırma ve yazım aşamalarında her daim yardımını aldığım tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi N. Oya Uzuner’e teşekkür ederim.

Emeğın ve mütevazılığın değerini bilenlere...

08.07.2021

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmam ile ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

İmza

Selim Çınar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI	ii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GÖRSELLER DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ANADOLU'DA NEOLİTİK DÖNEM.....	3
1.1. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem.....	5
1.2. Çanak Çömleli Neolitik Dönem	12

İKİNCİ BÖLÜM

2. ANADOLU'DA NEOLİTİK DÖNEME AİT SERAMİK FİGÜRİNLER	31
2.1. Ana Tanrıça Kültü	32
2.2. Seramik Figürinler.....	36
2.2.1. Çatalhöyük seramik figürinleri	36
2.2.2. Köşk Höyük seramik figürinleri.....	68
2.2.3. Hacılar seramik figürinleri	73
2.2.4. Höyücek seramik figürinleri	94
2.2.5. Kuruçay ve Bademağacı seramik figürinleri.....	99

2.2.6. Anadolu'da Neolitik döneme ait diğer seramik figürinler	103
--	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.EKLEKTİZM VE KİŞİSEL UYGULAMALAR.....	116
3.1. Eklektik Felsefe	116
3.2. Sanatta Eklektizm	117
3.3. Kişisel Uygulamalar	138
SONUÇ	143
KAYNAKÇA.....	147

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 1. 1. Neolitik Kültürlerin Yayılımı	4
Görsel 1. 2. Neolitik Dönem Çekirdek Bölgeleri ve Yayılımı.....	6
Görsel 1. 3. Taş Kaplar, Hallan Çemi Tepesi, Batman	7
Görsel 1. 4. Taş Temelli Kerpiç Yapılar, Çayönü Tepesi, Diyarbakır.....	8
Görsel 1. 5. Büyük Taş Halka, Göbekli Tepe, Şanlıurfa.....	9
Görsel 1. 6. Aslanlı Dikili Taş, Göbekli Tepe, Şanlıurfa.....	10
Görsel 1. 7. Aşıklı Höyük, Aksaray	11
Görsel 1. 8. Kadın Başı Biçimli Pişmiş Toprak Kap, Hacılar, Burdur	15
Görsel 1. 9. Neolitik Dönem Çanak Çömleğinden Örnekler, Kuruçay Höyük.....	16
Görsel 1. 10. Tapınak Dönemine Ait Çizme Şeklinde Pişmiş Toprak Kap.....	17
Görsel 1. 11. Pintadera Mühür, Bademağacı Höyük, Antalya.....	18
Görsel 1. 12. Pişmiş Toprak İnsan Ayağı Tasviri, Bademağacı Höyük, Antalya.....	18
Görsel 1. 13. Impresso Bezemeli Çanak Çömlek Parçaları, Mezraa-Teleilat Höyük....	20
Görsel 1. 14. Çatalhöyük'ten Tipik Bir Ana Odanın Çizimi	21
Görsel 1. 15. Boğa Avı Duvar Resmi, Çatalhöyük, Konya	22
Görsel 1. 16. Leopar Duvar Kabartması, Çatalhöyük, Konya	23
Görsel 1. 17. Ayı Biçimli Pişmiş Toprak Damga Mühür, Çatalhöyük, Konya	24
Görsel 1. 18. Pişmiş Toprak Küçük Güveç ve Ocak İçi Kap Altlığı, Çatalhöyük.....	26
Görsel 1. 19. Dekorlu Çömlek, Köşk Höyük, Niğde	28
Görsel 1. 20. Kırmızı Astarlı Impresso Kap Parçaları, Ege Gübre Höyük, İzmir	29
Görsel 1. 21. Pişmiş Toprak Kaplar, Fikirtepe Höyük, İstanbul.....	30
Görsel 2. 1. Bilezikli ve Halhallı Bebek Gömütü, Çatalhöyük, Konya.....	34

Görsel 2. 2. Figürin Başı, Çatalhöyük, Konya	39
Görsel 2. 3. Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya	40
Görsel 2. 4. Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya	41
Görsel 2. 5. İnsan Figürini, Çatalhöyük, Konya	42
Görsel 2. 6. İnsan Figürini, Çatalhöyük, Konya	43
Görsel 2. 7. İnsan Figürini, Çatalhöyük, Konya	44
Görsel 2. 8. Kadın Figürin Parçası, Çatalhöyük, Konya	45
Görsel 2. 9. İnsan Figürini, Çatalhöyük, Konya	46
Görsel 2. 10. Hayvan Figürini, Çatalhöyük, Konya.....	47
Görsel 2. 11. İnsan Figürini, Çatalhöyük, Konya	48
Görsel 2. 12. İnsan Figürini, Çatalhöyük, Konya	49
Görsel 2. 13. Figürin Başı, Çatalhöyük, Konya	50
Görsel 2. 14. Hayvan Figürini, Çatalhöyük, Konya.....	51
Görsel 2. 15. Kadın Figürini, Çatalhöyük, Konya.	52
Görsel 2. 16. Hayvan Figürini, Çatalhöyük, Konya.....	53
Görsel 2. 17. Hayvan Figürini, Çatalhöyük, Konya.....	54
Görsel 2. 18. Hayvan Figürini, Çatalhöyük, Konya.....	55
Görsel 2. 19. Hayvan Figürini, Çatalhöyük, Konya.....	56
Görsel 2. 20. Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya	57
Görsel 2. 21. Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya	58
Görsel 2. 22. Ana Tanrıça Figürin Parçası, Çatalhöyük, Konya.....	59
Görsel 2. 23. Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük.....	60
Görsel 2. 24. Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya	61
Görsel 2. 25. Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya	62

Görsel 2. 26.	Leoparlı Tahtında Oturan Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya	63
Görsel 2. 27.	Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya	64
Görsel 2. 28.	Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya	65
Görsel 2. 29.	Kadın Figürini, Çatalhöyük, Konya	66
Görsel 2. 30.	Baş Figürini, Çatalhöyük, Konya	67
Görsel 2. 31.	Ana Tanrıça Figürini, Köşk Höyük, Niğde	69
Görsel 2. 32.	Oturan Kadın Figürini, Köşk Höyük, Niğde	70
Görsel 2. 33.	Kadın Figürini, Köşk Höyük, Niğde	71
Görsel 2. 34.	Kadın Figürini, Köşk Höyük, Niğde	72
Görsel 2. 35.	Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur	74
Görsel 2. 36.	Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur	75
Görsel 2. 37.	Genç Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur	76
Görsel 2. 38.	Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur	77
Görsel 2. 39.	Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur	78
Görsel 2. 40.	Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur	79
Görsel 2. 41.	Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur	80
Görsel 2. 42.	Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur	81
Görsel 2. 43.	Ana Tanrıça Figürin Parçası, Hacılar, Burdur	82
Görsel 2. 44.	Leoparlı Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur	83
Görsel 2. 45.	Çocuklu Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur	84
Görsel 2. 46.	Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur	85
Görsel 2. 47.	Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur	86
Görsel 2. 48.	Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur	87
Görsel 2. 49.	Uzanmış Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur	88

Görsel 2. 50. Kucaklaşan Tanrı ve Tanrıça Figürinleri, Hacılar, Burdur.....	89
Görsel 2. 51. Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur	90
Görsel 2. 52. Yüzüstü Yatan Genç Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur.....	91
Görsel 2. 53. Figürin Başları, Hacılar, Burdur	92
Görsel 2. 54. Figürin Başı, Hacılar, Burdur	93
Görsel 2. 55. Figürinler ve İdoller, Höyücek Höyük, Burdur	94
Görsel 2. 56. Ana Tanrıça Figürini, Höyücek Höyük, Burdur.....	95
Görsel 2. 57. Ana Tanrıça Figürini, Höyücek Höyük, Burdur.....	96
Görsel 2. 58. Kadın Figürini, Höyücek Höyük, Burdur.....	97
Görsel 2. 59. Kadın Figürini, Höyücek Höyük, Burdur.....	98
Görsel 2. 60. Ana Tanrıça Figürin Çizimi.....	99
Görsel 2. 61. Ana Tanrıça Figürini, Kuruçay Höyük, Burdur	100
Görsel 2. 62. Erkek Figürin Başı, Bademağacı Höyük, Antalya	101
Görsel 2. 63. Ana Tanrıça Figürini, Bademağacı Höyük, Antalya	102
Görsel 2. 64. Erkek Figürini, Nevali Çori, Şanlıurfa	104
Görsel 2. 65. Kadın Figürini, Nevali Çori, Şanlıurfa	105
Görsel 2. 66. Kadın Figürini, Mezraa-Teleilat Höyük, Şanlıurfa	106
Görsel 2. 67. Koyun Figürini, Çayönü Tepesi, Diyarbakır	107
Görsel 2. 68. Bağdaş Kurmuş İnsan Figürini, Gritille Höyük, Adıyaman.....	108
Görsel 2. 69. Kuş Figürini, Cafer Höyük, Malatya.....	109
Görsel 2. 70. Figürin Başı, Er Baba Höyük, Konya	110
Görsel 2. 71. Ana Tanrıça Figürini, Kayırlı Höyük, Afyonkarahisar	111
Görsel 2. 72. Ana Tanrıça Figürin Başı, İçikli Höyük, Afyonkarahisar	112
Görsel 2. 73. Kadın Figürini, Pendik, İstanbul	113

Görsel 2. 74. Ana Tanrıça Figürini	114
Görsel 2. 75. Ana Tanrıça Figürini	115
Görsel 3. 1. Jacques Louis David, “Oath of the Horatii”, 1785.....	118
Görsel 3. 2. William de Morgan, Moonlight Kalyon, Lüster, 1877 – 1907	120
Görsel 3. 3. Auguste Delaherche, Art Nouveau Seramik Vazo, 1890.....	121
Görsel 3. 4. Tiziano Vecelli, “Urbino Venüsü”, TÜY, 119 x 165 cm, 1538.....	122
Görsel 3. 5. Edouard Manet, “Olympia”, TÜY, 130 x 190 cm, 1863.....	122
Görsel 3. 6. Pablo Picasso, “Avignonlu Kızlar”, TÜY, 243 x 233 cm, 1907	123
Görsel 3. 7. Marcello Fantoni, Seramik Figürler, 1954	124
Görsel 3. 8. Pablo Picasso, “Guitar”(Gitar), Asamblaj, 1914.....	125
Görsel 3. 9. Charles Catteau, Art Deco Seramik Vazolar, 1925	126
Görsel 3. 10. Bernard Leach, Balık Dekorlu Vazo, 1960	127
Görsel 3. 11. Marcel Duchamp, “Fountain”(Çeşme), Porselen, 1917	128
Görsel 3. 12. Salvador Dali, Porselen Tabak, Çap:34 cm, 1974.....	129
Görsel 3. 13. Magdalena & Michael Frimkess, Minnie Mouse Seramik Vazo	130
Görsel 3. 14. Robert Arneson, ‘Funk John’, Sırlı Seramik Heykel, 1963	131
Görsel 3. 15. Les Lawrence, Seramik Çaydanlık, Porselen, Transfer Baskı, 2000	133
Görsel 3. 16. Marek Cecula, “The Porcelain Carpet”, 3,5 x 5,5 m, 2002.....	134
Görsel 3. 17. Beth Cavener, “Olympia”, Stoneware, Porselen Astar, 2006	135
Görsel 3. 18. Gül Erali, “Çılgın Tanrıçalar”, 2010	136
Görsel 3. 19. Kim Simonsson, “Optik Camlı Yosun Kız”, 2019.....	137
Görsel 3. 20. Selim Çınar, “Mavi Persona”, 2020	139
Görsel 3. 21. Selim Çınar, “Persona”, 2019.....	140

Görsel 3. 22. Selim Çınar, “Genç Tanrıça”, 2021	141
Görsel 3. 23. Selim Çınar, “Genç Tanrı”, 2021	142

GİRİŞ

İnsanlığın evrimi Afrika kıtasında başlamıştır. Uzun süre bu bölgede yaşayan insanlar ilk olarak Kuzey Afrika, Asya ve Avrupa'nın çeşitli bölgelerine göç etmişler ve giderek tüm dünyaya yayılmışlardır. Böylece tarih öncesi çağlar başlamıştır. Tarih öncesi çağların isimlendirilmeleri o dönemde kullanılan araç ve gereçlerin malzemesi dikkate alınarak yapılmıştır. Ayrıca dönemler kronolojik açıdan dünya genelinde benzerlikler gösterebilirler de yerel olarak değişebilmektedirler. Anadolu'da yaklaşık 2 milyon yıl önce başlayan tarih öncesi çağlar sırasıyla; Paleolitik Çağ, Mezolitik Çağ, Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ ve Tunç Çağ'ıdır.

Anadolu topraklarında Neolitik Çağ MÖ 10500'ler ile MÖ 5500'ler arasında tarihlenmekle birlikte Mezolitik Çağ ile Kalkolitik Çağ arasında yer almaktadır. Genelinde besin üretimi ve yerleşik düzenin izlenebildiği Neolitik Çağ, bu özellikleriyle insanlık tarihindeki mihenk noktalarından biridir. Araştırmanın birinci bölümünde, Anadolu'da Neolitik Çağın başlarında, pişmiş toprağın henüz yaygın hale gelmediği Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem ile doğadan elde edilen kilin şekillendirildikten sonra kalıcı hale getirilerek yaşamın içine alındığı evre Çanak Çömlekli Neolitik dönem ele alınmıştır. Bu dönemlere ait öne çıkan Anadolu'daki yerleşim merkezleri araştırılarak yaşamsal, kültürel ve sanatsal değerleri incelenmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde, genellikle canlı varlıkları betimleyen, kolay taşınabilir ve saklanabilir olan seramik figürinin tanımı, şekillendirilmesi, pişirilmesi ve kullanım şekli hakkında bilgiler verilmiştir. Ardından Neolitik dönemde birçok alanı etkilediği gibi seramik figürin geleneğini de derinden etkileyen Ana Tanrıça Kültü araştırılmıştır. İnsanlık tarihinde kadının çok yönlü evrimi, Neolitik dönem ile birlikte Anadolu toplumları içinde Ana Tanrıça Kültünün yükselen ivmesi incelenmiş ve Anadolu'da Neolitik döneme tarihlenen 72 adet figürinin değerlendirmeleri yapılmıştır.

Neolitik dönem insanlık tarihinde nasıl önemli bir noktaysa, Sanayi Devrimi de Dünya Sanat tarihindeki önemli kırılma noktalarından biridir. 18. yüzyılın ortalarından itibaren etkileri görülen Sanayi Devrimi makineleşmeyi, işçi sınıfı oluşumunu tetikleyerek toplumun farklı tabakalarını ve sosyal hayatı etkilediği gibi sanatı da etkilemiştir. Kırsaldan kent hayatına geçiş ve sanayileşmenin ortaya çıkardığı sanat dışı nesne, kendine yeni ifade biçimleri arayan sanatçı için bir kaynak haline gelmiştir.

Sanatçı, nesne ile diyalogunun yanı sıra çeşitli kültürlerden, farklı disiplinlerden ve geçmişten elde ettiği biçimler ile eklektik bir bakış açısı geliştirmiştir. Aynı dönemde seramikte zanaat ve sanat anlamında değişim yaşamaya başlamış olup, Modernist süreç ile birlikte seramik sanatında da eklektik eğilim kendini göstermiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde, Victor Cousin tarafından bir öğreti haline getirilen ve var olan sistemlerden değişik düşünceleri seçerek bireyin kendi dağarcığında birleştirmesiyle yeni bir öğreti oluşturma anlamına gelen eklektik felsefe araştırılmıştır. Bu dinamik seçicilik, dogmatik bir döngüyü değil sürekli kendini yenileyen ve değiştiren bir bütünü temsil etmekle birlikte geçmişten, çeşitli kültürlerden ve farklı disiplinlerden etkilere açık ve bireyci Postmodern sanatın da temel unsurlarından biridir.

Tez araştırmasının üçüncü bölümü yorum kısmını oluşturmaktadır. Anadolu'da Neolitik döneme ait seramik figürinlerin sahip oldukları biçimsel ve kavramsal değerleri çağımız sanat anlayışının temel unsurlarından eklektik bakış açısı ile yorumlamak amaçlanmış olup, bu anlamda öncelikle eklektik felsefe ve 19. yüzyıl başlarından itibaren sanat alanında etkisini devam ettiren eklektizm, farklı sanat disiplinlerinden ve seramik sanatından örneklerle incelenmiştir. Çağdaş seramik sanatçılarının eklektik eğilimleri aktarılmıştır. Üçüncü bölümün sonunda tüm araştırmanın ışığı doğrultusunda kişisel uygulamalara ve ilgili manifestoya yer verilmiştir.

Araştırma sonucunda Anadolu'da Neolitik döneme ait seramik figürinlerin özellikleri maddeler halinde verilmiş ve bu özellikler ile yapılan eklektik yorumların çağdaş seramik sanatına ve sanatçılarına katkıları aktarılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ANADOLU'DA NEOLİTİK DÖNEM

İnsanlık tarihinde birçok kültür var olmuştur. Kronolojik ve coğrafi açıdan farklılıklar gösteren bu kültürlerden bazıları günümüz yaşamını etkileyecek bir güçte tarih sahnesinde yerini almıştır. Tarih öncesi çağlardan biri olan Neolitik Dönem, yerleşik yaşamın kalıcı hale gelmesi, besin üreticiliğinin başlaması ve öncesine kıyasla bir kültür bütünlüğünün ilk adımlarının atılması ile insanlık tarihinde yepyeni ve günümüze kadar izleri sürülebilen bir devrimdir.

Neolitik dönemde yerleşik düzen, besin üreticiliği, ticaret ve sosyal bağlar gibi etmenler ilk köy yerleşimlerin ortaya çıkması ile birlikte insanların güvenliğini ve doğal kaynaklara yakınlığını dikkate alarak seçtiği sabit bir yöreye yerleşmesini sağlamıştır. Bu yerleşim birimleri yıllarca insan işgaline maruz kalmış, birbiri ardına gelen yeni işgalciler izlerini üst üste bırakmışlardır. Bu üst üste yığılan kültür tabakaları yapay bir yükselti meydana getirmiş ve yerleşim birimlerinin terk edilmesinin ardından devreye giren erozyon buraları birer tümseğe, höyüğe veya tepeye dönüştürmüştür. Anadolu'da Neolitik döneme ait birçok höyük veya tepe yer almaktadır.¹

Neolitik Dönem, anlam bakımından neos: yeni, lithos: taş sözcüklerinden türetilerek Neolitik yani Yeni Taş Dönemi, Türkiye'deki yaygın kullanımıyla Cilahtaş Devri olarak adlandırılmaktadır.² Arkeolojide Neolitik dönemin uygarlık tarihi açısından taşıdığı önemi ilk ve en açık şekilde vurgulayan Gordon Childe olmuştur. Childe bu dönemin önemini vurgulamak için "Neolitik Devrim" adlandırmasını ortaya koymuştur. Bu konuda ikinci büyük atılım da Robert J. Braidwood tarafından yapılmıştır. Braidwood beslenme ve yaşamdaki değişimi yansıtan "İlk Tarımcı Köy Toplulukları Dönemi" adlandırmasını önermiştir. Bu önermelerden sonra yapılan sayısız kazı çalışması, Neolitik dönemin geleneksel tanımının içerdiği çiftçiliğe dayalı köy yaşantısı modelinin yanı sıra farklı coğrafyalarda farklı zamanlarda var olan bir

¹M Desti (2009). *Anadolu Uygarlıkları*. Çev. Muna Cedden. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, s. 13

²V Sevin (Tarih Belirtilmemiş). *Anadolu Arkeolojisi*. İstanbul: Der Yayınları, s.18

“Neolitik” kültürün varlığını ispatlayarak yeni yaşam biçiminin her türlü açılımını içine alan genel bir ad olarak “Neolitik” adlandırılması yaygınlaşmıştır.³

Görsel 1. 1. Neolitik Kültürlerin Yayılımı (Arkeo Atlas, 2002)

Tek bir “neolitik kültür” yoktur, fakat sayısı sınırsız birçok neolitik kültür vardır. Her biri ekip biçtikleri bitkilerin ya da beslendikleri hayvanların çeşitlerine göre, bitki yetiştirme ile hayvan yetiştirmenin ekonomilerindeki oranlarına, yerleştikleri yerlerin farklılıklarına, evlerinin planlarına ve yapılarına, baltalarının biçimlerine ve hangi maddeden yapılmış olduklarına, kap kacaklarının şekil ve süslerine, gömme adetlerindeki, muska modalarındaki ve sanat stillerindeki daha büyük farklılıklara göre birbirlerinden ayırt edilebilirler. Her neolitik kültür geliştiği özel çevreye az çok uygun bir ideoloji ile yaklaşık olarak, özgül bir çevreye uyarlanmayı temsil eder. Kültürler arası farklılıklar, önce salt yerel nitelikli ve o bölgenin jeolojik, iklimsel ya da botanik özellikleriyle koşullanmış olan küçük küçük bulgu ya da icatların çokluğundan, sonra da keyfi yani nedeni açıklanamamış üslup özelliklerinden doğar.⁴

Görsel 1.1.’de Neolitik kültürlerin farklı coğrafyalarda yayılımı görülmektedir. Kültür oluşumunda tarım ve hayvancılığın büyük etkisi bulunmaktadır. Mezolitik dönem ile ılıman hava koşulların yaygınlaşması tarih öncesi insanların doğada daha sosyal hale gelmesine katkı sağlayarak tarım, hayvancılık ve birçok alanda ilerlemeler sağlanmıştır. Tarım ve hayvancılığın ilk izleri Ortadoğu’da Anadolu’nun bir kısmını

³M Özdoğan (2007). *Neolitik Dönem: Günümüz Uygarlığının Temel Taşları. 12000 Yıl Önce “Uygarlığın Anadolu’dan Avrupa’ya Yolculuğunun Başlangıcı” Neolitik Dönem.* Ed. Neziha Başgelen. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, s.13-14

⁴G Childe (1995). *Tarihte Neler Oldu.* Çev. Mete Tunçay, Alaeddin Şenel. İstanbul: Alan Yayıncılık, s. 59

içine alan ve “Bereketli Hilal” olarak adlandırılan bir bölgesinde görülmektedir. Bu bölge, İran-Irak sınırından başlayarak, Mardin ve Diyarbakır’ın kuzeyinden Antakya, Batı Suriye ve Kuzey Lübnan’ın bir bölümüne uzanan, yaklaşık 50 kilometre genişliğinde bir bant oluşturuyordu.⁵

Dünyanın birçok bölgesinde farklı Neolitik kültürlerin olmasına karşın, devamında gelen dönemleri etkileyerek küresel hale gelen model, Anadolu – Yakınoğu çıkışlı Neolitik Kültür modelidir. Sonuçları bakımından devrim niteliğindeki Neolitik dönemin oldukça uzun bir süre içinde gerçekleştiği, Anadolu’da MÖ 10500’ler ile MÖ 5500’ler arasına tarihlenmesinin yanı sıra konunun uzmanları arkeologlar tarafından Çanak Çömleksiz Neolitik dönem ve Çanak Çömlekli Neolitik dönem şeklinde farklı kültür basamakları ile tanımlanmaktadır.⁶

1.1. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem

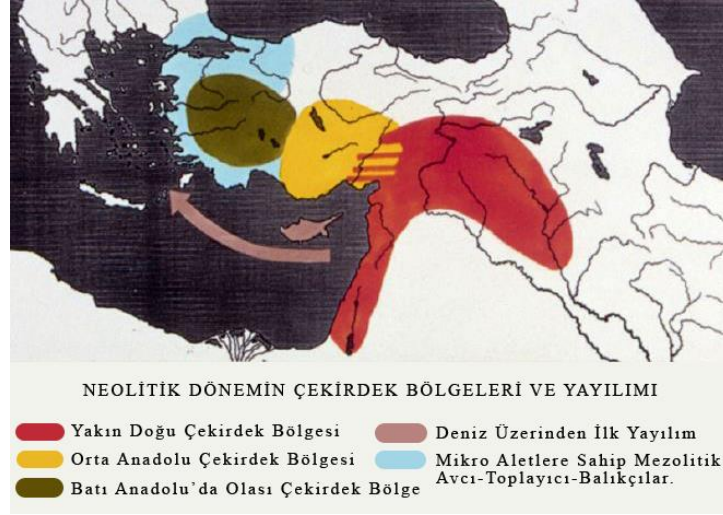
Neolitik Dönemin başlarında kısmen besin üretimine geçiş, taş ve ahşaptan aletlerin varlığı gözlemlenirken kil kullanımı yoktur. Bu nedenle dönemin başlarında Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem olarak adlandırılan ve MÖ 10000’ler ile MÖ 7000’ler arasına tarihlenen bir evre bulunmaktadır. Bu ayırım ve adlandırma noktasında Eriha⁷ kazıları önem taşımaktadır. 1952 yılında K. Kenyon tarafından arkeolojik kazısı yapılmakta olan Eriha (Jericho) kazılarında, gerçek anlamıyla Neolitik bir yerleşmenin bulunması, daha sonraki araştırmaları yönlendiren önemli bir gelişme olmuştur. Eriha kazıları, Neolitik kültürün başlangıcında çanak çömleğin bilinmediği bir evre olduğunu açık olarak ortaya koymuştur. Bugün hala kullanılmakta olan, Neolitik kültürün gelişim basamaklarını yansıtan Çanak Çömleksiz Neolitik A, Çanak Çömleksiz Neolitik B ve Çanak Çömlekli Neolitik ayırımı da ilk kez Eriha kazılarında ortaya atılmıştır.⁸ Bu ayırım iki evre arasındaki kil kullanımına yapılan bir gönderme olmasının yanı sıra yerleşik yaşam, mimari, tahıl üretimi ve hayvan evcilleştirmeye dair göndermeler de içermektedir.

⁵R Ergener (1988). *Ana Tanrıçalar Diyarı Anadolu*. İstanbul: Yalçın Yayınları, s. 11

⁶Özdoğan, **a.g.k.**, 2007, s.15

⁷ Eriha: Filistin’de yer alan yerleşim bölgesi. Bölgede yapılan arkeolojik kazılar ile en eskisi yaklaşık MÖ 10000’lere tarihlenen yerleşme kalıntıları ortaya çıkarılmıştır.

⁸Özdoğan, **a.g.k.**, 2007, s.16

Görsel 1. 2. Neolitik Dönem Çekirdek Bölgeleri ve Yayılımı (Bocquet Appel, 2008)

Neolitik dönem ile ilgili yapılan araştırmalara uzun bir süre Anadolu Yarımadası dâhil edilmemiştir. Yapılan kazı çalışmaları ve edinilen buluntular ışığında Anadolu'nun Neolitik dönemin başından beri izlerinin takip edilebildiği bir bölge olduğu anlaşılmıştır. Anadolu'da Çanak Çömleksiz Neolitik dönem MÖ 10000'ler ile MÖ 7000'ler arasına tarihlenmesinin yanı sıra Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu'nun güneyi ve İç Anadolu'nun büyük bir bölümü bu dönem için çekirdek konumundadır.⁹ Görsel 1.2.'de Neolitik dönemin çekirdek bölgeleri ve yayılımları görülmektedir.

Hallan Çemi höyüğü, Çanak Çömleksiz Neolitik dönemde MÖ 9700-9200 arasına tarihlenen Doğu Anadolu'da bilinen en eski tam yerleşik bir köy olmasının yanı sıra en az dört yapı katına sahip olmasına karşın ancak üç yapı katı açığa çıkarılabilmektedir. Höyüğün mimari yapılanmasını, ortak kullanıma açık bir alanın çevresinde konumlanmış çeşitli yapılar ve diğer öğeler belirlemektedir. Meydan niteliğindeki bu alana ait araştırmalarda, hayvan kemikleri ve ateşten çatlamış taşlara rastlanılmıştır. Bu nitelikteki bir buluntunun ortak bir şölenu gösteren, yiyeceklerin halka sergilenmesi ve ortak tüketimiyle ilgili olduğu öngörülmüştür. 3. ve 2. yapı katına ait yapıların duvarları beyaz, alçı benzeri, bir malzeme kullanılarak çakıllardan örülmüş, 1. yapı katına ait yapılar ise kum taşı levhalarla inşa edilmiştir. Sadece 1. yapı katında kamusal işlevi olan yapılara rastlanmıştır. Hallan Çemi'de Görsel 1.3.'de örnekleri görülen çok sayıda taş

⁹M Özdoğan (2011). *Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ. Arkeo Atlas*. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., s.56

kap bulunmuştur. Bunlar tipik olarak gri, yeşil ve siyah klorit ya da beyaz kireçtaşından yapılmış, çoğunlukla kazıma olarak geometrik ve doğal motiflerle, bazen kabartma bezeklerle özenle bezenmiştir. Yerleşmede kaynağı olmamasına rağmen çok sayıda obsidiyen¹⁰, bakır cevheri ve deniz kabuklarından yapılan buluntular elde edilmiştir. Bu durum, uzun mesafeli ticaretin varlığını kanıtlamaktadır. Buluntular arasındaki kafatasları, kutsama boynuzlarına benzer çok sayıda küçük taş nesnelere ve yılanları betimleyen kemik parçalar Hallan Çemi'nin ikonografik¹¹ açıdan kendinden önceki ve sonraki kültürlerle bağlarını göstermektedir. Avcı ve toplayıcı olan Hallan Çemi halkının en çok tükettiği hayvanlar yabani koyun ve geyik olmakla birlikte domuzun tüketilmesinin yanı sıra yetiştiriciliği de yapılmıştır. Hallan Çemi, Doğu Anadolu'daki Çanak Çömleksiz Neolitik döneme ait kültürlerin kökeninin, daha önceki yerli kültürlerden kaynaklandığını ve komşu bölgelerden ithal olmadığını kanıtlamaktadır.¹²

Görsel 1. 3. Taş Kaplar, Hallan Çemi Tepesi, Batman (Özdoğan, Başgelen, 2007)

Çanak Çömleksiz Neolitik dönemin Anadolu'da en iyi ve aralıksız izlenebildiği yerleşimlerden birisi MÖ 8200-6000 arasına tarihlenen Çayönü Tepe'sidir.¹³ Diyarbakır'ın kuzeyinde yer alan Çayönü'nün, 1963-1964 yıllarında Prof. Halet Çambel

¹⁰Obsidiyen: Siyah, yeşil, gri ya da mor renkli saf doğal cam, volkan camı.

¹¹İkonografi: Dinsel içerikli sanat yapıtlarında betimlenen dinsel olay ya da kişiyle ilgili standartlaşmış biçim düzenlerini inceleyen bilim dalı.

¹²M Rosenberg (2007). *Hallan Çemi*. M Özdoğan N Başgelen Türkiye'de Neolitik Dönem. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 1-8

¹³Özdoğan, a.g.k., 2011, s.56

ve Prof. Dr. Robert J. Braidwood tarafından ilk kazıları yapılmıştır.¹⁴ Neolitik dönem boyunca iskân edilen Çayönü, Çanak Çömleksiz Neolitik dönem de altı evreye ayrılır. Bunlar; Yuvarlak Planlı kulübeler, Izgara Planlı, Kanallı, Taş Döşemeli, Hücre Planlı ve Geniş Odalı Yapılar evreleridir. Her evrenin kendine özgü ayrıcalıklı yapıları ve dış mekân kullanımları Çayönü halkının sosyal, ekonomik ve dinsel yaşamındaki zenginliğini yansıtır. İlk başlarda sadece günlük uğraşlar için yapılan çukur tabanlı yuvarlak yapılar yerini atölye işlevini de üstlenen uzun yapılara ve daha sonrasında atölyelerin bağımsız olarak yer aldığı geniş avlulu meydan düzenlemelerine bırakmıştır. Görsel 1.4.'te günümüze ulaşmış Çayönü taş temelli kerpiç yapılar görülmektedir. Çayönü alet yapımında da çarpıcıdır; kemik ve boynuzdan iğneler, bızlar, oraklar, çengeller; çakmaktaşı ve obsidiyenden ok uçları, kazıyıcılar, bıçaklar; bazalttan havan elleri, öğütme taşları gibi daha birçok malzemeden çok sayıda alet elde edilmiştir. Değişik dönemlerin ekonomik gereksinimleri karşılayabilecek coğrafi bir konumda bulunması nedeniyle uzun süreli iskân edilen Çayönü'nün, en yoğun dönemi Çanak Çömleksiz Neolitik dönemdir. Ayrıca, Yakınoğu'da kazılan en geniş yerleşme olmasının yanı sıra Çanak Çömleksiz Neolitik dönemin tüm kültür basamaklarına sahip olması bakımından “anahtar yerleşme” özelliğini taşır.¹⁵

Görsel 1. 4. Taş Temelli Kerpiç Yapılar, Çayönü Tepesi, Diyarbakır (Arkeo Atlas, 2011)

Anadolu'da Çanak Çömleksiz Neolitik dönemin dikkat çeken bir diğer yerleşmesi de MÖ 11400-8000 arasına tarihlenen Göbekli Tepe'dir. Şanlıurfa'nın kuzeyinde yer

¹⁴R J Braidwood (2008). *Tarihöncesi İnsanları*. Çev. Bilgi Altınok. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s.181

¹⁵A Erim Özdoğan (2002). *Çayönü Tepesi*. Arkeo Atlas. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burda Rizzoli Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., s.77

alan yerleşmenin en dikkat çeken özelliği buranın bir konaklama yeri değil çevredeki toplu tapınma geleneği olan sayısız avcı-toplayıcı grubun başarılı organizasyonu ile yapılmış büyüklüğü, genişliği ve anıtsallığı ile açıkça dikkat çekmek isteyen bir dağ tapınağı olmasıdır. Yerleşmenin isimlendirilmesi, dümdüz kireçtaşı platoda kalıntıların oluşturduğu tepenin göbek görünümüne yapılan bir yakıştırma ile Göbekli Tepe olmuştur. Bugüne kadar dairesel planlı dört yapı alanı büyük oranda açığa çıkarılmış olmasının yanı sıra tüm alanlarda yine dairesel planlı yerleştirilmiş “T” biçimli dikili taşlar ele geçirilmiştir. Dikili taşların, yapının konstrüksiyonu ile hiçbir ilişkisi yoktur. Onlar, yapının kalbi gibidir ve her biri insan figürü olarak görülmektedir. Göbekli Tepe’de, başka hiçbir yerde rastlanmayan çok sayıda nesne de ele geçirilmiştir: Bunlar arasında, işlevleri henüz saptanamamış “kapı deliği taşları” ve Görsel 1.5.’te görülen büyük taş halkalar dikkat çekmektedir.¹⁶

Görsel 1. 5. *Büyük Taş Halka, Göbekli Tepe, Şanlıurfa (Schmidt, 2018)*

Dairesel planlı yapı katlarında taş duvarlı, terazzo¹⁷ tabanlı, dikdörtgen odalar ortaya çıkarılmıştır. Odalarda ocak, fırın benzeri günlük hayatın parçası mimari öğelere rastlanmazken iri taş halkalar ve dikili taşlar gibi donatılarla karşılaşılır. Ortaya çıkarılan dört dikili taşın ikisinin üzeri Görsel 1.6.’da görüldüğü gibi aslan kabartmalarıyla süslüdür. 14 adet dikili taşın boyları 1.5 metre civarında iken 25 adet

¹⁶K Schmidt (2018). *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe En Eski Tapınağı Yapanlar*. Çev. Rüstem Aslan. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 102-148

¹⁷Terazzo: Yerinde dökme mozaik döşeme kaplaması.

dikili taşın henüz alt kısımları toprak altında olmaları ile birlikte daha anıtsal oldukları ve boylarının üç metreyi geçtiği görülmüştür. Ağırlıkları yaklaşık 10 ton olan bu dikili taşların çoğu yılan, tilki, boğa, yaban domuzu, ceylan ve turnanın betimlendiği kabartma bezemelerle kaplıdır.¹⁸ Göbekli Tepe’de, diğer Çanak Çömleksiz Neolitik yerleşim yerlerine kıyasla buluntular bakımından tanrı veya tanrıçalar değil, hayvanlar bulunmaktadır. Taş kabartma ya da üç boyutlu, saldırgan halde olan bu hayvan gruplarının yorumu kesin olmamakla birlikte; tehlikeleri kovucu bekçi sembolleri, hayvan masalları, totem hayvan sembolü gibi alternatiflerin yanı sıra Şamanizm temelli olduğu anlaşılmaktadır. Kadını betimleyen resimler ve kilden kadın figürinleri buluntular arasında yer almamaktadır. Geniş anlamda bereket sembolü ve yaşam ile ilişkilendirilen kadının olmayışı ölümü çağrıştırabilmektedir. Dikili taşlı yuvarlak yapıların işlevinin ne olduğu sorusuna bu açıdan yaklaşıldığında Göbekli Tepe, bir Ölü Kültü Anıtları Alanı olduğuna dair çok yoğun veriler sunmaktadır.¹⁹

Görsel 1. 6. *Aslanlı Dikili Taş, Göbekli Tepe, Şanlıurfa (Özdoğan, Başgelen, 2007)*

Aksaray ili kent merkezinin 25 kilometre güneydoğusunda Melendiz Suyu kıyısında yer alan ve MÖ 8200-7500 arasına tarihlenen Aşıklı Höyük, 1963 yılında E. Gordon tarafından keşfedilmiştir. Bugüne kadar tespit edilen dört yapı katının yanı sıra güneyde höyük dışında Melendiz Suyu içinde uzanan, en eski tabakaya ait bir yerleşim

¹⁸K Schmidt (2002). *Göbekli Tepe*. Arkeo Atlas. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burda Rizzoli Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., s.74

¹⁹Schmidt, a.g.k., 2018, s. 123-124

yeri bulunmuştur. Radyokarbon ölçümlere göre ilk yerleşmenin M.Ö 9. binyılda başladığı bilinen Aşıklı Höyük, yoğun avcı ve toplayıcılığın yanında çok az tarım ve olasılıkla obsidiyen, tuz ticareti ile geçinen, besin ekonomileri olan, yerleşik düzene yeni geçmiş insan topluluklarının Çanak Çömleksiz Neolitik kültürünü sergiler. Konut tabanlarına, hoker durumunda yani ayakları karınlarına çekik vaziyette gömülen ölülerin boyun ve kollarındaki bakır boncuklar, M.Ö 9-8. bin yıldan itibaren maden endüstrisine geçişi ve Aşıklı Höyükteki madencilğin başlangıcı bakımından önem taşımaktadır. Mimari açıdan, Anadolu'nun geleneksel bitişik düzendeki dörtgen planlı kerpiç mimarisinin en eski örneği bu höyükte izlenmekle birlikte mimari yapılanma yöneticiler ve yönetilenler arasında farklılıklara sahiptir. Çakıllı bir caddenin ikiye ayırdığı yapılanmanın güneyinde, yönetenlerin oturduğu ve içinde bir tapınakla ek yapıların bulunduğu kesim yer alırken kuzeyde, yönetilenlerin oturduğu kesim yer almaktadır. Aşıklı höyüğün mimari planlaması Görsel 1.7.'de görülmektedir. Birbirinden dar geçitlerle ayrılan mahallelerden oluşan yönetilen evlerine tahta merdivenlerle damdan girildiği sanılmakta ve mahalle aralarında ortak işlikler ve çöplükler bulunmaktadır. Bu yerleşme düzeni, burada ilk sosyal örgütlenmenin başladığını göstermektedir. Dericilik, ağaç ve hasır işçiliği gibi uğraşlara da sahip olan Aşıklı sakinleri Konya Tuz Gölü'nden gelen tuza karşılık hayvan ya da obsidiyen değiş tokuşuna ve uzak ülkelere obsidiyen ihraç etmelerine dayalı ticarete sahiptir. Genç bir kadının başına uygulanan en eski beyin ameliyatı Aşıklı Höyükte yapılmıştır.²⁰

Görsel 1. 7. Aşıklı Höyük, Aksaray (Arkeo Atlas, 2011)

²⁰U Esin (2011). *Aşıklı Höyük*. Arkeo Atlas. Tarihöncesinden Demir Çağ'ına Anadolu'nun Arkeoloji Atlası. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., s.72

Anadolu'da Çanak Çömleksiz Neolitik döneme ait yukarıda aktarılan, sahip oldukları buluntuların nitelikleri ve nicelikleri, mimari yapılanmaları ve iskân süreleri gibi özellikleriyle öne çıkan yerleşim yerleri dışında dönemin özelliklerini yansıtan birçok höyük ve tepe bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Güneydoğu Anadolu'da Gritille, Hayaz Höyük, Gürcütepe, Akarçay Tepe, Körtik Tepe, Doğu Anadolu'da Boy Tepe, Cafer Höyük, İç Anadolu'da Suberde, Can Hasan III, Musular, Akdeniz'de Öküzini Mağarası, Ege'de Baldanlar Höyük, Karadeniz'de Sokukayası ve Marmara'da Anzavur Tepe ile Dudullu'dur. Anadolu coğrafyasında Çanak Çömleksiz Neolitik döneme dair önceden belirlenen ve olası yerleşim yerleri ile ilgili araştırmalar uzmanlar tarafından devam ettirilmektedir.

1.2. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem

Anadolu topraklarında Çanak Çömleksiz Neolitik dönemde yaşamın her alanında başlayan değişim süreci hızlı bir şekilde ilerlemiş ve Çanak Çömlekli Neolitik dönemde de devam etmiştir. Kilden yapılan çanak çömlek ve çeşitli parçaların pişirilerek kalıcı hale getirilmesi, avcılığın neredeyse tüm Anadolu insanları için hobi haline gelmesi, hayvan evcilleştirmede tür çeşitliliği, tarımın önemli ölçüde gelişimi ve değişen ölü gömme adetleri gibi özellikler Anadolu'da Çanak Çömlekli Neolitik dönemin karakteristiğini oluşturmaktadır. Bir önceki döneme kıyasla, düzenli mimari yapılanmanın yerini Çanak Çömlekli Neolitik dönemde karmaşık bir yapılmaya sahip yerleşim yerlerine bırakması dikkat çekmektedir.

Anadolu'da Çanak Çömlekli Neolitik dönem yaklaşık M.Ö 7000'ler ile M.Ö 5500'ler arasına tarihlenmektedir. Kilin belirli işlemlerden geçirilip biçimlendirilmesinden sonra ateşte pişirilerek kalıcı hale getirilmesiyle elde edilen kap kacağın varlığı dönemin başından itibaren izlenebilmektedir. Çanak Çömleksiz Neolitik dönemde terazzo ve taş işçiliği gibi yöntemlerin oldukça gelişmesine rağmen kilin kalıcı hale getirilerek yaşama dâhil edilmesinin Çanak Çömlekli Neolitik dönemde gerçekleşmesi bazı yeni ihtiyaçların sonucudur. Bunlar; tahılın giderek artan oranda kullanımının "sulu aşı" ortaya çıkartması, artan su tüketimi, bazı besinlerin mayalandırılması ve depolanması gibi ihtiyaçlardır. En eski çanak çömleğin nerede olduğu sorusunu yanıtlamak olanaksızdır. Fakat teknik bakımdan gerçek anlamdaki ilk çanak çömlek Çayönü'nün batısında görülmektedir. Bunlar kapalı ortamda fırınlanmış,

koyu renkli, perdahlı kaplardır. Dönemin devam eden sürecinde pişirim ortamlarının çeşitlendiği, kaplardaki renk, biçim ve bezemelerin değiştiği görülmektedir.²¹

Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitik'e geçiş belirsiz olmasına rağmen onu takip eden değişimler oldukça belirgindir. Çanak çömlek yapımına başlanması ev ve ocak etrafına odaklanan sosyal davranışlara ivme kazandırmıştır. Dini etkinlikler artık büyük tapınakların içinde veya çevresinde değil, evlerde yoğunlaşmıştır. Tapınma eylemlerinin gerçekleştiği yapılar, plan düzenlemesi bakımından çoğunlukla evlerle benzeşmektedir. En dikkat çekenleri kadın figürinleri ve duvar resimleri olan dinsel imgeler de değişim geçirmiştir.

1950'lerin ortalarına kadar, Anadolu Yaylası'ndaki tarihöncesi yerleşmelerin İlk Tunç Çağı'ndan daha geriye gitmediği yaygın bir düşüncüydü. James Mellaart'ın 1956 yılında Burdur yakınlarında Hacılar yerleşmesini keşfetmesi, Anadolu Yaylası'nda Neolitik yaşamın varlığını kanıtlayarak öncesindeki önyargıları yok etmiştir. Hacılar yerleşmesinin keşfedilmesinden günümüze kadar, Batı Akdeniz Bölgesi'nde Kuruçay, Höyücek ve Bademağacı ve hemen yakın çevredeki Suberde ve Erbaba höyüklerinde yapılan araştırmalarla, Anadolu'nun bu bölgesinde oldukça uzun süre yaşamış, gelişkin bir Neolitik Kültür'ün var olduğu belirlenmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak Anadolu'nun Güneydoğu'sundan Orta Anadolu'ya, Batı'da Ege ve Marmara kıyılarına ve Trakya sınırlarına kadar önemli bulgu ve bilgiler veren çok sayıda Neolitik merkez kazılmıştır. Bu gelişmeler, o güne kadar en eski Neolitik kültürlerin Ön Asya'da var olduğu yanılgısını da yıkmıştır. Neolitik dönemin, Anadolu'nun çok büyük bir kısmında yaşandığı ve Ön Asya'daki Neolitik kültürlerden biraz daha erken bir tarihte başlayıp, benzer veya farklı niteliklerde olmak üzere, çok gelişmiş bir düzeyde olduğu belirlenmiştir.²²

Burdur'un 20 km batısında yer alan ve MÖ 8000-5600 arasına tarihlenen Hacılar höyük, insanoğlunun yerleşik düzene geçip, tarım ve hayvancılığa başladığı Neolitik dönemin en erken evrelerinden sonuna kadar Anadolu'ya özgü bir kültürü yansıtan

²¹M Özdoğan (2011). *Çanak Çömlekli Neolitik Çağ*. Arkeo Atlas. Tarihöncesinden Demir Çağ'ına Anadolu'nun Arkeoloji Atlası. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., s.78-86

²²R Duru (2008). *MÖ 8000'den MÖ 2000'e Burdur-Antalya Bölgesi'nin Altıbin Yılı*. Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayını, s. 7

yassı bir höyüktür. Hacılar, olağanüstü gelişmişlik düzeyindeki mimarisi, taşınabilir küçük eserleri, özellikle boya bezemeli çanak çömleği ve seramik figürinleri ile dikkat çekmektedir. James Mellaart tarafından keşfedilerek 1957-60 yılları arasında ilk kazıları yapılan Hacılar'da, Geç Neolitik'ten Erken Kalkolitik'in sonlarına kadar devam eden dokuz yapı katı belirlenmiştir. Son kazı döneminde, öncesinde belirlenen dokuz yapı katının altında 1.5 m'lik birikim halinde Erken Neolitik döneme tarihlenen yedi yapı katı daha ortaya çıkarılmıştır.²³

Hacılar evlerine giriş, avluya ya da sokağa bakan uzun duvardaki iki kanatlı kapılar ile sağlanmaktadır. Evlerde fırın, ocak, nişler²⁴ ve sekiler²⁵ bulunmuştur. Erken Neolitik dönemde kalın kerpiç duvarlar ve kırmızı aşı boyalı, perdahlı terazzo tabanlar dikkat çekmektedir. Hacılar halkı, ölülerini evlerin tabanlarına değil yerleşme dışına gömmüşlerdir. Mezar armağanları başlarda pişmiş toprak kaplardan oluşurken, olasılıkla ilerleyen zamanlarda figürinler ve insan biçimli kaplar da mezar armağanı olarak bırakılmıştır.²⁶

Hacılar'ın Çanak Çömlekli Neolitik döneme tarihlenen yapı katlarında, yontma taş endüstrisine dair mermer kaplar, kemik ve taş aletler ve basit çakmaktaşı aletler bulunmuştur.²⁷ Hacılar evlerinde yapılan araştırmalarda, buğday, arpa ve mercimek, ayrıca keçi, koyun ve büyük baş hayvan kalıntılarının yanı sıra evcil hayvan olarak köpeğe dair buluntular gözlemlenmiştir.²⁸

²³R Duru (2010). *Elli Yıllık Bir Arkeoloji Öyküsü Hacılar*. Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayını, s. 1-2

²⁴Niş: İçinden geniş bir mekâna açılan ve duvar içine yerleştirilmiş, genellikle üstü kemer ile örtülü girinti ya da hücre.

²⁵Seki: Zeminden hafifçe yükseltilmiş, genellikle oturma işlevine hizmet eden, genişçe set.

²⁶A Sagona, P Zimansky (2009). *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri MÖ 1.000.000-550*, Çev. Nezh Başgelen, Sim İris Belik, Margaret Payne, Harun Taşkiran. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 94-95

²⁷R Duru (2007). *Göller Bölgesi Neolitiği*. M. Özdoğan, N. Başgelen Türkiye'de Neolitik Dönem. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 332-334

²⁸E Akurgal (1998). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, s. 5

Görsel 1. 8. *Kadın Başı Biçimli Pişmiş Toprak Kap, Hacılar, Burdur (Anadolu Medeniyetler Müzesi Rehberi, Tarih Belirtilmemiş)*

Hacılar'da Erken Neolitik çanak çömleğinin çamurunda katkı maddesi kullanılmamış ve elde yapılmış olmalarına rağmen kap kenarları ince ve düzgündür. Düz ağızlı küçük boy kâse ve çanaklardan oluşan bu grup orta düzeyde perdahlı ve yüksek ısıda pişirilmiştir. Erken Neolitik'in ikinci evresinde, biçimlendirmede yeni yöntemler ve az sayıda süslemeli çanak çömlekler ile bu dönemden itibaren "riton" adı verilen, insan ve hayvan biçimli Görsel 1.8.'de bir örneği yer alan törensel kaplar görülmektedir. Hacılar Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik döneme geçiş evrelerinde, son derece başarılı şekilde bezenmiş, yüksek kalitede seramikler yapılmaya başlanmıştır. Krem renginde astar üzerine kırmızı tonlarında boya bezemeler görülmüştür. Serbest kompozisyonlar halinde geometrik bezemeler, simetrik bant bezemeler ve fantastik şekiller dikkat çekmektedir.²⁹

Kuruçay höyük, Burdur gölünün güneyinde yer almakta ve MÖ 6500-2300 arasına tarihlenmektedir. Burada yapılan arkeolojik araştırmalarla ortaya çıkarılan yapı katlarından 11, 12 ve 13 numaralı yapı katları Çanak Çömlekli Neolitik döneme tarihlenmiştir. Bu katlardaki yapılar taş temelli ve duvarları çok kalın inşa edilmiştir. Kuruçay çanak çömleğinde boya bezeme sıkça kullanılmaktadır. Boya bezemeler geometrik öğelerin serbest ya da simetrik kompozisyonları ile frizlerin³⁰ içerisine yerleştirilmiş kullanımlarıyla gözlemlenmiştir. En yaygın form hafif S kıvrımlı kâse ve

²⁹Duru, a.g.k., 2008, s. 53-69

³⁰Friz: Kabartmalarla bezeli şerit.

çanaklar olmakla birlikte en sevilen boya bezeme rengi de kırmızı ve tonları olmuştur. Kuruçay'da Neolitik dönemin sonlarında elde biçimlendirilen, kenarları düzgün, krem rengi astarlı ve kırmızı renkte bezemeli pişmiş toprak tabaklar dikkat çekmektedir.³¹ Görsel 1.9.'da Neolitik döneme tarihlenen Kuruçay çanak çömleklerinden örnekler yer almaktadır. Aynı döneme ait yarım daire planlı kulelere sahip sur ile çevrili bir alan ortaya çıkarılmıştır. Bu alan, Burdur bölgesi Neolitik'inin şimdilik en eski savunma sistemidir. Son Neolitik dönem buluntuları arasında, pişmiş topraktan Ana Tanrıça figürinleri, taş aletler ve çok sayıda tüm kaplar sayılabilir.³²

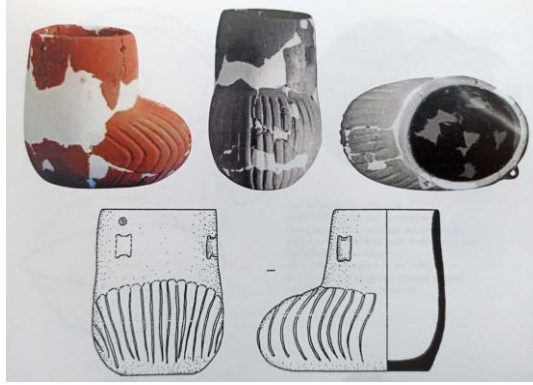
Görsel 1. 9. Neolitik Dönem Çanak Çömleğinden Örnekler, Kuruçay Höyük, Burdur (Duru, 2008)

Höyücek höyük, Burdur'un 35 km güneyinde yer almakta ve MÖ 7000-5900 arasına tarihlenmektedir. Höyükte ortaya çıkarılan yapı katları niteliklerine göre; Erken Yerleşmeler Dönemi, Tapınak Dönemi, Kutsal Alanlar Dönemi ve Karışık Birikim şeklinde adlandırılmıştır. İlk üç yapı katı Neolitik döneme, son kat Kalkolitik döneme tarihlenmektedir. Erken yerleşmeler dönemine ait yapılar dal-saz-çamur yöntemiyle yapılmış, onu takip eden dönemlerde kerpiç kullanılmıştır. Tapınak dönemindeki yapılarda kapı, fırın ve nişler ortaya çıkarılmıştır. Bir odada, kenarları kil levhadan

³¹Duru, a.g.k., 2008, s. 42-69

³²R Duru (2002). *Burdur Bölgesi Neolitik Kültürleri*. Arkeo Atlas, Sayı:1. İstanbul: Doğan Burda Rizzoli Dergi ve Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., s. 105

yapılmış çok sayıda kutu, dolap, silo, mermer çanaklar, sileks dilgiler³³ ve çizme biçimli bir kap bulunmuştur. Kutsal Alanlar dönemine ait yapılar anlaşılabilir olmakla birlikte kümelenmiş halde kutsal nitelikli buluntular ele geçirilmiştir. Bunlar; Ana Tanrıça figürinleri, şematik idoller, kap kacak ve taş keskilere dir. Başlarda krem ve kahverengi renklerinde olan çanak çömlekler daha sonra teknik ve biçim zenginliği kazanmış ve düz, S kıvrımlı, kuş ve Görsel 1.10.'da bir örneği yer alan çizme biçimlerinde, yüksek ısıda pişirilmiş kaplar ortaya çıkarılmıştır. Kutsal Alanlar döneminde kırmızı astar üzerine beyaz bezemeli kaplar saptanmıştır.³⁴

Görsel 1. 10. Çizme Şeklinde Pişmiş Toprak Kap, Höyücek Höyük, Burdur (Duru, 2008)

Bademağacı höyük, Burdur bölgesinin güney sınırı yakınlarında, küçük bir ova içinde yer alan, oval biçimli bir höyüktür. Höyükte MÖ 7000'den MS 5.-7. yüzyıllara kadar aralıklarla devam eden iskânın izleri saptanmıştır. Bademağacı'nda kalınlığı 6 metre olan 13 bağımsız yapı katı Neolitik dönemde MÖ 7000-5500 arasına tarihlenmektedir. En eski yerleşmelerin mimarisi konusunda fazla bilgi edinilmemişse de Neolitik dönem yapı ustalarının kireci su ile söndürerek kullanabildiği araştırmalar ile ispatlanmıştır. İlerleyen dönemlerin yapı katlarında kerpiç duvarlı, tek odalı, dikdörtgen yapıları karşılaşılmıştır. Günlük işlerde kullanılan kap kacak, pişmiş topraktan Ana Tanrıça figürinleri, idoller, mühür biçimli nesnelere ve çeşitli taş aletler buluntular arasında yer almaktadır.³⁵

³³Sileks Dilgi: Kesilen, yontulan ya da rendelenen bir şeyden çıkan irice çakmaktaşı parça

³⁴Duru, a.g.k., 2007, s. 331-340

³⁵Duru, a.g.k., 2002, s. 105

Görsel 1. 11. *Pintadera Mühür, Bademağacı Höyük, Antalya (Özdoğan, Başgelen, 2007)*

Bademağacı’nda, Çanak Çömlekli Neolitik’in erken dönemlerinde elde biçimlendirilmiş, perdahlı, kırmızı ve tonlarında çanak çömlekler ortaya çıkarılmıştır. İlerleyen evrelerde malzeme ve biçimlendirme teknikleri bakımından pek farklılık olmasa da kapaklı kaplar, dörtgen, oval, ayaklı kaplar ve sepet kulplu kaplar dikkat çekmektedir. Neolitik dönemin sonlarına doğru boya bezemeli çanak çömlekler belirlenmiştir. Bademağacı buluntuları arasındaki mühür ve Görsel 1.11.’de yer alan “Pintadera”³⁶ olarak isimlendirilen baskı gereçleri oldukça fazladır. Gerek mühürlerin gerekse pintadelerin gelişmişlik düzeyi ve estetik üstünlüğü, eski bir geleneğin ürünleri olduklarını ispatlamaktadır. Bir başka dikkat çeken buluntu da Görsel 1.12.’de bir örneği yer alan pişmiş topraktan ya da taştan insan ayağı tasvirleridir. Bu ayak tasvirlerinin bir insan heykeline ait olmadığı bağımsız bir obje ya da eşya ayağı olarak kullanıldığı ilgili araştırmalar ile ortaya çıkarılmıştır.³⁷

Görsel 1. 12. *Pişmiş Toprak İnsan Ayağı Tasviri, Bademağacı Höyük, Antalya (Duru, 2008)*

³⁶Pintadera: İnsan vücutlarını, ekmek somonlarını ve giysileri bezemeye hizmet eden, çoğunlukla kilden yapılan prehistorik damga mühür.

³⁷Duru, a.g.k., 2008, s. 106-113

Şanlıurfa’da yer alan Mezraa Teleilat yerleşmesi, Çanak Çömleksiz Neolitik’ten Çanak Çömlekli Neolitik döneme geçişi ve bu yeni kültürel oluşumun gelişimini en iyi yansıtan yerleşmedir. Demir ve Neolitik Çağ olmak üzere iki döneme ait tabakalara sahip olan Mezraa Teleilat’ın, en uzun kullanıldığı dönem Neolitik dönemdir ve bu dönem MÖ 8000-5200 arasına tarihlenmektedir.³⁸

Çanak Çömlekli Neolitik dönemin başlarında uzun dikdörtgen biçimli, bağımsız birimlerden oluşan, aralarında geniş açıklıklar bırakacak şekilde aynı yönde sıralı ve içlerinde günlük kullanıma dair bir buluntu barındırmayan bir yapılanma saptanmıştır. Bu yapılanma, dönemin devamında birbirine bitişik yapıların oluşturduğu yapı adalarına dönüşmüştür. Bu adalarının ortasında günlük işlerin yapıldığı avlulara, ocak yerlerine ve küçük işliklere rastlanmıştır. Dönemin başlarında, saman katkılı, kaba biçimlendirilmiş çanak çömlek daha sonra ince kum katkılı ve yüzeyi düzgün hale gelmektedir. Yerleşmede Hassuna seramiğinin karakteristik parçalarından “husking tray” lerin³⁹ ilk örneklerine ve sonraları Akdeniz Neolitiğinde görülecek, kum katkılı kapların yüzeyine çok dişli tarak benzeri bir alet ile bastırılması ya da bastırıldıktan sonra dalgalı ya da kafes biçimli bezeme yapılacak şekilde çekilmesiyle bezenen, “impresso” olarak tanımlanan kapların varlığı dikkat çekicidir. Görsel 1.13.’te impresso bezemeli çanak çömlek örnekleri yer almaktadır. Dönemin devamında, kırmızı astarın kullanıldığı, tanımlı üçgen dizileri, “yıldırım” olarak da bilinen, dikey dalgalı çizgilerin olduğu boyunlu kaplar bulunmuştur. Mezraa Teleilat’ta Proto-Halaf olarak tanımlanan kaplar, yüzeyleri perdahlı, genellikle krem rengi astarlı, ağıza yakın kısımda üçgen ve bunlarla bağlantılı çizgilere sahip omurgalı açık formlardır.⁴⁰

³⁸M Özdoğan (2011). *Mezraa Teleilat*. Arkeo Atlas. Tarihöncesinden Demir Çağ’ına Anadolu’nun Arkeoloji Atlası. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., s. 82

³⁹Husking Tray: Genellikle 40-70 cm arasında uzunluğa, 20-40 cm arasında genişliğe ve 10-15 cm yüksekliğe sahip iç yüzeyinde oyuklara ve oluklara sahip Hassuna seramiğine ait kap.

⁴⁰M Özdoğan, N Başgelen, P Kuniholm (2011). *The Neolithic in Turkey, Vol.2*. İstanbul: Archaeology and Art Publications, p. 212-216

Görsel 1. 13. *Impresso Bezemeli Çanak Çömlek Parçaları, Mezraa-Teleilat Höyük, Şanlıurfa*
(Özdoğan, Başgelen, 2007)

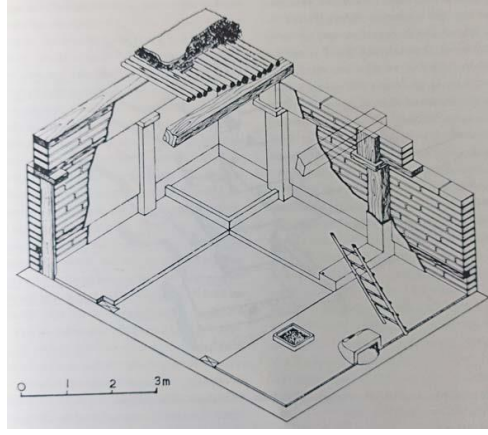
Anadolu’da Çanak Çömlekli Neolitik döneme tarihlenen Çatalhöyük, Konya ili, Çumra ilçesinde yer almaktadır. Çatalhöyük, “doğu” ve “batı” olmak üzere iki yerleşmeden oluşmaktadır. Doğu Çatalhöyük, şimdiye kadar incelenebilen 18 yapı katında binden fazla konut ve 5-6 bin kişiyi bulduğu sanılan nüfusuyla Yakın Doğu’nun bilinen en büyük yerleşmesidir. Doğu Çatalhöyük Çanak Çömlekli Neolitik dönemde MÖ 7000-6200 arasına tarihlenirken Batı Çatalhöyük MÖ 6200-5200 arasına tarihlenmekte ve Kalkolitik döneme ait özellikler göstermektedir.⁴¹ Neolitik dönemde Çatalhöyük’ün bulunduğu bölgede tarım ve hayvancılık için elverişli otlaklar ve sulak araziler bulunması, obsidiyen yataklarına yakın oluşu, güney ve batı kesimlerinin ormanlar ile kaplı olması gibi verimli çevresel özellikler, Çatalhöyük halkının bir köyden ziyade bir kent uygarlığı kurmalarının doğal yardımcıları olmuştur.⁴²

Yapı katları, yapıların farklı evrelerini ya da yenilenmelerini yansıttığından ziyade her bir yapı katı sıfırdan inşa edilmiştir ve böylece her biri farklı bir kenti temsil etmektedir. Çatalhöyük’teki tüm yapılar dörtgen kerpiçler, sazlar ve sıva ile yapılmıştır. Her yapının kendi duvarları olmasının yanı sıra duvarlar içten ve dıştan, sayıları altmışı bulan katmanlar ile sürekli sıvanmışlardır. Yapılara ahşap bir merdiven ile damdan giriliyor olması Çatalhöyük mimarisinin en karakteristik özelliklerinden biridir. Görsel 1.14.’te örnek çizimi yer alan Çatalhöyük evlerinde fırın, depolama alanı, mutfak, platformlar ve sekiler bulunmaktadır. Bu sekiler altına ölümler gömülmüştür. Birkaç

⁴¹Sevin, a.g.k., Tarih Belirtilmemiş, s. 49

⁴²E Akyıldız (1997). *Taş Çağı’ndan Osmanlı’ya Anadolu*. İstanbul: Milliyet Yayınları, s. 20

evde, ana ocağa bitişik olarak bağımsız bir ateş odası ve daha büyük kubbeli bir bölmeye sahip diğer bir fırına da yer verilmiştir. Bu yapı öğelerinin, basit çömlekçi fırınları olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Atık ve çöpler için kullanılan avlulara geçiş, damlardan merdiven ile inilerek ulaşılan dar geçitlerle sağlanmıştır. Çatalhöyük'te olası düşmanlar ve sel tehlikesine karşı bir sur duvarı inşa edilmemiş, yerleşme yalnızca dikdörtgen planlı evlerin ve siloların kesintisiz devam eden dış duvarları ile çevrilmiştir. Günümüze kadar yapılan kazılarda kamu yapılarına ve işliklere rastlanmamıştır.⁴³ Çatalhöyük yapılarının günümüze olağanüstü bir şekilde korunarak gelebilmesi, bu yapıların belirli bir amaçla, bilinçli olarak içlerinin doldurulması, başka bir deyişle yapının insan gibi gömülmesiyle mümkün olmuştur.⁴⁴

Görsel 1. 14. Çatalhöyük'e Ait Tipik Bir Ana Odanın Çizimi (Mellaart, 2003)

Çatalhöyük'ü eşsiz kılan özelliklerinden biri de duvar resimleridir. Bugüne kadar yapılan araştırmalarda 65 adet duvar resmi belirlenmiştir. Yapıların duvarlarında yer alan bu resimler, Çatalhöyük halkının sanat anlayışına, inançlarına ve günlük yaşamlarına ışık tutmaktadır. Yapılan araştırmalar, duvar resimlerinin sürekli aynı kalmadığını, belli zamanlarda üzerleri “ak toprak” adı verilen sıva ile kapatıldıktan sonra farklı ya da aynı duvar resminin tekrarlandığını ortaya çıkarmıştır. Bu durum duvar resimlerine doğum ve ölüm gibi özel anlamlar yüklendiğini akla getirmektedir. Duvar yüzeylerine fırça ya da çaput gibi materyaller ile boyanan resimlerde kırmızı,

⁴³ J Mellaart (2003). *Çatalhöyük Anadolu'da Bir Kent*. Çev. Gökçe Bıke Yazıcıoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 33-48

⁴⁴ Özdoğan, a.g.k. 2011, s. 88

siyah, kahverengi, gri, pembe, sarı, mor, yeşil, mavi renkleri ve tonları kullanılmıştır. Mellaart, kırmızı rengin kan ve yaşam sembolü olarak, tamamı siyah olan akbaba resimlerin de ölüm ve acıyı temsil ettiğini belirtmiştir.⁴⁵ Görsel 1.15.'de boğa avını betimleyen Çatalhöyük duvar resmi yer almaktadır.

Görsel 1. 15. *Boğa Avı Duvar Resmi, Çatalhöyük, Konya (Mellaart, 2003)*

Çatalhöyük'ün duvar resimleri altı grupta incelenebilir:

1. Üzerinde herhangi bir motif bulunmayan, tek renge boyanmış panolar. Genellikle kırmızı, turuncu, pembemsi kırmızı veya kahverengimsi kırmızı tonlar kullanılmış, siyah panolar ise yalnızca bir tapınakta görülmüştür.

2. Basit veya karmaşık, çizgisel ya da dairesel geometrik desenlerin tekrarından oluşan tek veya çok renkli panolar.

3. İçi dolu daireler, dört yapraklı motifler, mazgal deseni, stilize çiçek veya yıldız gibi simgeler içeren panolar.

4. Hem tek başına hem de natüralist veya geometrik panoları çerçeveleyen gruplar halinde görülen insan eli desenleri.

5. Natüralist duvar resimleri: hem tek başlarına hem de geyik avı, insanlarla beraber betimlenmiş boğalar, gömü ritüelleri gibi karmaşık sahnelerde görülebilen tanrıçalar, insan figürleri, boğalar, kuşlar, akbalar, leoparlar, geyikler.

6. Peyzaj ve mimari betimler: kent ve yanardağ veya ölü evleri.⁴⁶

⁴⁵ M Türkteki (2014). *Neolithic Site of Çatalhöyük*. Ankara: Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism Publications, s. 25 – 28

⁴⁶Mellaart, **a.g.k.**, 2003, s. 102

Çatalhöyük duvarlarında görülen betimlemeler gerek nitelik, gerekse sergilediği çeşitlilik bakımından bu sanatın arkasında köklü bir geçmişin ve düşüncenin olduğunu göstermektedir. Duvar resimlerinin yanı sıra duvarlarda kabartma olarak, çok başarılı bir biçimde betimlenen hayvan başları, stilize insanlar ve diğer öğeler, bu düşünsel gücün etkileyici birer yansımasıdır.⁴⁷

Görsel 1. 16. *Leopar Duvar Kabartması, Çatalhöyük, Konya (Mellaart, 2003)*

Çatalhöyük yapıların duvarlarındaki sıva kabartmalar, duvara gömülü kabartmalar ve alçak kabartmalar hayvan başları ya da Görsel 1.16.'da görüldüğü gibi tüm bedenleri ve tanrıça tasvirleri biçiminde ortaya çıkarılmıştır. Tanrıçalar sıva kabartmalarda yalnızca antropomorfik⁴⁸ olarak yer alırken erkek betimlemeleri için, eril üreme gücünün çarpıcı simgesi olan boğalar ve koçlar kullanılmıştır. Sıva kabartmalar sık sık boyalı olarak yapılmıştır. Hayvan başları tamamen kilden biçimlendirilmiş ve sıvanmış olmasına karşın, büyük tanrıça betimlemeleri kamış demetlerinin veya kömürleşmiş ahşap dikmelerin üzeri sıvanarak biçimlendirilmiştir. Boynuzlu sekiler ve boğa başlı dikmeler de duvar kabartmaları arasında yer almaktadır. Duvar resimleri ile tanrıça ve hayvan başı biçimindeki sıva kabartmaların yalnızca süsleme öğeleri olmayıp, dini bir işleve sahip olduğu, duvar resimlerinin törensel işlevleri bitirdikten sonra beyaz sıva ile

⁴⁷Özdoğan, a.g.k. 2011, s. 90

⁴⁸Antropomorfik: İnsan biçiminde tasarlanan kullanım eşyası ya da sanat yapıtı.

kaplanmış olmalarından ve kabartmaların yüz, el ve ayaklarının tapınak terkedilirken parçalanmış olmalarından anlaşılmaktadır.⁴⁹

Damga mühür ya da Pintadera olarak adlandırılan prehistorik damga mühürlerinin Anadolu'daki ilk örneklerini Çatalhöyük'te bulunan pişmiş kilden damga mühürler oluşturmaktadır. Mühürler, tarih öncesi çağlarda genellikle mülkiyet kavramı, artan ticari faaliyetler ve güvenlik ihtiyacı ile ilişkilendirilmektedir. Çoğunlukla kilden elde edilen Çatalhöyük mühürlerine pişmiş kil yüzeylerinde, ticaret ya da güvenlik işlevi olan yüzeylerde rastlanmaması, mühür geleneğinin farklı işlevleri olduğuna işaret etmektedir. Bu işlevler; ekmek somonlarını, dokumaları mühürlemek, insan ve hayvan bedenlerini boyalı mühürler ile süslemektir. Ancak mezarlarda bulunan delikli asma düzenine sahip mühürler, şahsi kullanımı işaret etmektedir.⁵⁰ Çatalhöyük kazılarında günümüze kadar 60'a yakın mühür elde edilmiştir. Oval, dikdörtgen ve yuvarlak biçimlerde olan mühür yüzlerinde en sık kullanılan motifler dört yapraklı yonca, çiçek, sarmallar ve pseudo-meander olarak adlandırılan sepet örgüsünü andıran, birbiri içine giren ve ortalarında bir nokta ile vurgulanan zikzak motifleridir. Son dönem Çatalhöyük kazılarında, leopar, ayı, at, yabandomuzu ve el motifli mühürler elde edilmiştir.⁵¹ Görsel 1.17.'de ayı biçimli pişmiş toprak damga mühür yer almaktadır.

Görsel 1. 17. *Ayı Biçimli Pişmiş Toprak Damga Mühür, Çatalhöyük, Konya (Özdoğan, Başgelen, 2007)*

⁴⁹Mellaart, **a.g.k.**, 2003, s. 75

⁵⁰A Umut Türkcan (2006). Çatalhöyük Damga Mühürleri. Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük, Edt. Mine Haydaroglu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 45-47.

⁵¹Türkteki, **a.g.k.**, 2014, s. 77-79

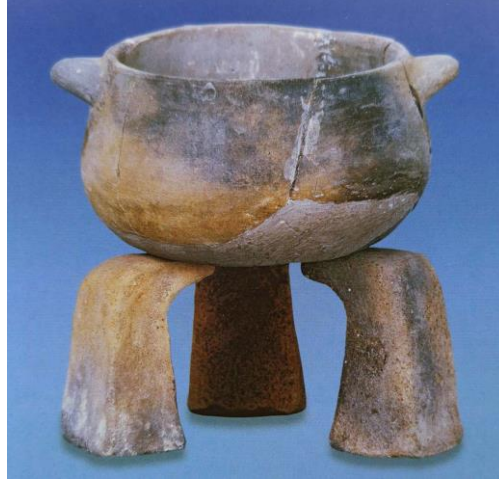
Son yıllardaki Çatalhöyük kazıları ölü gömme gelenekleri hakkında dikkat çeken verilere sahiptir. Sıradan bir ev olan mekânlar, belirli bir dönem sonra kutsallık kazanarak, bunu simgeleyen kabartma ve resimlerle süslenerek ölü gömme yeri olarak kullanılmıştır. Bu yapılar ölü gömme işleminden sonra tümüyle içi toprak ile doldurulup koruma altına alınarak gömülmüşler ve yerlerine yenileri yapılmıştır. Özellikle Çatalhöyük'te görülen bu gelenek Orta Anadolu'da yerleşme içi ölü gömme geleneğinin devam ettiğini göstermektedir.⁵² Ölüler yapı içine gömülmeden önce gömü ritüelinin bir parçası olarak yumuşak dokuları iskeletten ayırmak amacıyla açık havada bırakılmıştır. Yerleşme dışında geçen bu sürede yumuşak dokular akbabalar tarafından tüketilmiş ve geriye kalan iskeletler derilere, hasırlara ya da kumaşlara sarınarak gömülmüştür. Bugüne kadar açığa çıkarılan 400 iskeletten bazıları kırmızı aşı boyası, zincifre, yeşil boya ve mavi azurit ile boyandıktan sonra gömüldükleri belirlenmiştir. Ana ögesi kolye olan mezar armağanlarının arasında boncuklar, deniz kabukları, aletler, silahlar, çakmaktaşıdan objeler, obsidiyen aynalar, kemik tokalar, taş kaplar, çeşitli yiyecekler yer almaktadır. Pişmiş toprak kaplar, insan ve hayvan figürinleri ve kült heykelcikleri hiçbir zaman ölümlerle beraber gömülmemiştir.⁵³

Anadolu'da Çanak Çömlekli Neolitik döneme ait Doğu Çatalhöyük'ün en eski tabakalarında çanak çömlek yapımının bilindiği fakat çok yaygın olmadığı belirlenmiştir. En eski tabakalara ait saman katkılı bünyeye sahip, kalın kenarlı olan açık renkli kaplar sadece yiyecekleri pişirme amaçlı kullanılmıştır. Sepetler, tahta kaplar ve su kabaklarından elde edilen kaplar taşıma ve depolama anlamında daha yaygındır. Çatalhöyük'ün altıncı ve yedinci tabakalarında çanak çömlek bakımından dikkat çekici değişimler gözlemlenmiştir. Görsel 1.18.'de ocak içi altlığı ile bir örneği görülen pişmiş toprak kaplar, ince kenarlı, derin ve koyu renklidir. Çanak çömlek yapımında günümüze en yakın tabakalara doğru gelirken biçim değişimleri ve yapım tekniklerinde çeşitlilik gözlemlenmiş, Çatalhöyük'ün günümüze kadar incelenmiş hiçbir yapı katında boya bezemeli çanak çömleğe rastlanmamıştır. Batı Çatalhöyük'ün Kalkolitik döneme ait tabakalarında boya bezemeli çanak çömlek yaygındır.⁵⁴

⁵²Özdoğan, **a.g.k.** 2011, s. 90

⁵³Mellaart, **a.g.k.**, 2003, s. 161-164

⁵⁴N Yalman (2006). *Toprak Kaplardan Yaşama Dair Neler Anlıyoruz? Toprakdan Sonsuzluğa Çatalhöyük*, Edt. Mine Haydaroglu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 35-38

Görsel 1. 18. *Pişmiş Toprak Küçük Güveç ve Ocak İçi Kap Altığı, Çatalhöyük, Konya (Anadolu Medeniyetler Müzesi Rehberi, Tarih Belirtilmemiş)*

Çatalhöyük'ün taş endüstrisi Neolitik taş ve cilalı taş endüstrisinin doruk noktasıdır ve uçsuz bucaksız bir geçmişi ortaya koymaktadır. Alet ve silahları yontmak için çoğunlukla siyah obsidiyen kullanılmıştır. Elde edilen obsidiyen bir ayna, ince işçilikli taş boncuklar, güney bölgelerle ticaretin kanıtı olan Akdeniz kökenli deniz kabuklarından buluntular, yine obsidiyenden yapılan mızrak ve ok uçları ve kalsit, alabaster, beyaz mermer, ahşap gibi hammaddelerden elde edilen buluntular dikkat çekmektedir. Duvar resimlerindeki tanrıçaların desenli giysileri, erkeklerin beyaz kuşakları, heykelciklerin püsküllü giysileri ve elde edilen kumaş, keçe, ip, iplik ve bitki liflerinden organ parçaları Çatalhöyük dokuma geleneğine dair buluntulardır. Giyim kültürüne dair özellikle leopar postlarının tercih edildiği gözlemlenmiştir.⁵⁵

1950'li yıllarda James Mellaart tarafından keşfedilen Çatalhöyük'ün, 1961 ve 1965 yılları arasında J. Mellaart başkanlığında, 1993 yılından itibaren günümüze kadar Ian Hodder başkanlığında arkeolojik kazıları yapılmıştır. J. Mellaart'ın Çatalhöyük'ü keşfi ve yaptığı kazılar boyunca, yerleşmenin büyüklüğü, sahip olduğu sanatın görkemi, 9 bin yıl önceye tarihlenmesi ve o güne kadar çiftçi yerleşik toplulukların sadece Yakın Doğu'da olmasına karşılık Orta Anadolu'da böyle bir yerleşmenin bulunması büyük yankı uyandırmıştır. Çatalhöyük hakkında I. Hodder tarafından yapılan çalışmalar arkeolojide kullanılacak tüm bilimsel teknikleri ve çeşitli analiz imkânlarını

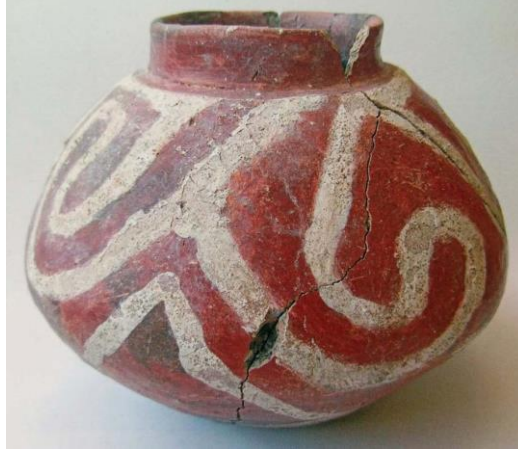
⁵⁵Mellaart, a.g.k., 2003, s. 166-172

içermektedir. Bu sayede höyük çevresinin yerleşme süresince oldukça sulak bir arazi olduğu saptanmıştır. Çatalhöyük halkının evcil koyun, keçi ve kültüre alınmış tahıllar ile birlikte uzak mesafelerden toplanan meyvelere dayalı bir beslenmeye sahip oldukları ve ev olarak kullanılan alanların aynı zamanda mabet ya da tapınak olarak ta kullanıldığı I. Hodder çalışmaları ile kesinleşmiştir.⁵⁶ Çatalhöyük'te günümüze kadar birçok arkeolojik kazı yapılmış olmasına rağmen hali hazırda ana toprağa ulaşılammıştır. Bu durum, yerleşmenin hem büyüklüğünü hem de komplike yapısını göstermektedir.

Orta Anadolu'daki bir başka Neolitik yerleşim yeri de Köşk Höyük'tür. Niğde ilinin güneyinde yer alan ve yaklaşık MÖ 6000-5000 arasına tarihlenen Köşk Höyük' te Çanak Çömleklili Neolitik dönemin ortalarından Erken Kalkolitik'in başlarına kadar devam eden yapı katları ortaya çıkarılmıştır. Yapılan araştırmalara göre mimari özellikler Neolitik dönem yapı katları arasında benzer özellikler göstermektedir. Asıl inşaat malzemesi olarak kireçtaşı, ikinci olarak kerpiç kullanılmıştır. Dikdörtgen, yamuk ve kareye yakın planlı evlerde seki, ocak, fırın ve silo öğeleri yer almaktadır. Bugüne kadar yapılan araştırmalara göre sadece bir evde duvar resmi belirlenmiştir. Olasılıkla bir geyik çevresinde avlanan ve dans eden 20 figürden oluşan duvar resminde kırmızı, sarı, beyaz ve siyah renkleri kullanılmıştır. Yapılar arasında yer alan geçit ve avluların çöplük ve mezar yeri olarak kullanımı gözlemlenmiştir. Fetüs, bebek ve çocuklar, ev içlerinde sekilerin altına gömülürken, yetişkinler ev dışına gömülmüşlerdir. Gömü hediyesi olarak kabartmalı kap parçaları, figürinler, mühürler, süs eşyaları, kemik ve taş aletler ortaya çıkarılmıştır. Köşk Höyük'te ölümlere uygulanan bir yöntemde, kafataslarının kille sıvanarak, ev içlerindeki sekilerin üstünde tutulması ya da altlarına gömülmesidir.⁵⁷

⁵⁶I Hodder (2002). *Çatalhöyük*. Arkeo Atlas, İstanbul: Doğan Burda Rizzoli Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., s. 97

⁵⁷ A Öztan (2007). *Köşk Höyük Niğde-Bor Ovası'nda Bir Neolitik Yerleşim*. M. Özdoğan, N. Başgelen, Türkiye'de Neolitik Dönem, Metinler. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 223-231

Görsel 1. 19. *Dekorlu Çömlek, Köşk Höyük, Niğde (Özdoğan, Başgelen, 2007)*

Köşk Höyük Neolitik halkı tarafından üretilen eşyaların büyük kısmını çanak çömlekler oluşturmaktadır. Tamamı elde şekillendirilen çanak çömleklerin çamur renkleri genellikle krem ve kırmızı tonlarındadır. Bir grup çanak çömleğin çamur yapısında ince kum, mika ve küçük kalker katkıları görülürken diğer bir grupta küçük taşlar, mika ve kireç katkıları belirlenmiştir. Kap biçimleri küp, vazo, çanak, kâse, tabak, meyvelik, mama kabı, kutu, maşrapa ile fincan ve kaşıklar olmakla birlikte kırmızı, kahverengi ve grinin tonlarında astar uygulaması yaygındır. Köşk Höyük çanak çömlekleri arasında Görsel 1.19.'da bir örneği yer alan çizgi ve nokta bezekli kaplar dikkat çekmektedir. Genel özellikleri diğer seramiklerle aynı olan bu grubun başlıca formları insan ve hayvan biçimli kaplar, kâse, çanak ve çömleklerdir. En yaygın motifler; sarmal, üçgen, nokta ve sözde meanderlerdir. Köşk Höyük çanak çömleğinin teknik, biçim ve motif bakımından benzerleri Güzelyurt Geleveri, Tepecik Çiftlik, Çatalhöyük, Yassıören, Kabakulak, Bor Pınarbaşı, Çokumağıl ve Havuzlu Bekçitepesi höyüklerinde ortaya çıkarılmıştır.⁵⁸

İzmir'in Aliağa ilçesinde bulunan Ege Gübre yerleşmesi bir Batı Anadolu Neolitik yerleşim yeridir ve MÖ 6200-5800 arasına tarihlenmektedir. Merkezi bir avlu etrafında dikdörtgen ve yuvarlak taş temelli yapılara sahip yerleşmede, çamur sıvalı yapı tabanlarına ve avluya açılan kapılara rastlanmıştır. Evlerin duvarlarında çamur, ahşap ve dal-örgü tekniğinin kullanılmasının yanı sıra bereket düşüncesi ile ilişkilendirilen ezgi

⁵⁸A Öztan, S Özkan (2003). *Çizi ve Nokta Bezekli Köşk Höyük Seramikleri*. M. Özdoğan, H. Hauptmann, N. Başgelen, Köyden Kente Yakınoğu'da İlk Yerleşimler 2. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 447-451

ve öğütme taşları duvar içlerine yerleştirilmiştir. Ege Gübre Neolitik dönem çanak çömleği, kahverengi ve krem renklerinde, kum ve deniz kabuğu katkılı çamur yapısına sahiptir. Kırmızı ve kahverengi tonlarında astarlı kapların biçimleri genellikle S kıvrımlı derin kâse ve çömleklerden oluşmaktadır. Kabartma bezemeli kaplar ve Görsel 1.20.'de parçaları görülen impresso tekniğinde yapılan çanak çömlekler sayıca fazladır. Çanak çömlek dışında elde edilen buluntular arasında taş aletler, mühürler, ağırşaklar, dilgiler bulunmaktadır.⁵⁹

Görsel 1. 20. *Kırmızı Astarlı Impresso Kap Parçaları, Ege Gübre Höyük, İzmir*
(Özdoğan, Başgelen, 2007)

Fikirtepe kültürü adını Kadıköy yakınındaki Fikirtepe yerleşmesinden almış olması ile birlikte Pendik, Eskişehir Demircihöyük, İznik Ilıpınar, Yenişehir Mentеше ile Doğu ve Güney Marmara'da çok sayıda Neolitik yerleşmelere ait kültürleri yansıtmaktadır. Fikirtepe Kültürü, Neolitik yaşam biçiminin Balkanlar'a ve Avrupa'ya aktarılmasında büyük önem taşımaktadır. Marmara kıyılarında bulunan yerleşmelerde, dallardan yapılan basit yuvarlak ya da oval kulübelere rastlanmıştır. Ölümler genellikle kulübe zeminlerine, bezemeli bir kap ve kemik aletler ile gömülmektedir. Balık, midye, geyik, yaban domuzu, yaban sığırı ve yabani yemişler beslenmede yer almaktadır. İç kesimlerdeki ahşap ve dörtgen planlı yapıların içerisinde kilden ocaklar ve sekiler bulunmaktadır. Kıyıda uzaklaştıkça çiftçiliğin öneminin arttığı gözlemlenmiştir.⁶⁰ Fikirtepe kültürünün buluntu topluluğu içinde çeşitli kap biçimleri, taş aletler, kemik

⁵⁹H Sağlamtimur (2012). *The Neolithic Settlement of Ege Gübre*. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm The Neolithic in Turkey, Vol. 4. İstanbul: Archaeology and Art Publications, s. 197-201

⁶⁰M Özdoğan (2011). *Fikirtepe Kültürü*. Arkeo Atlas. Tarihöncesinden Demir Çağ'ına Anadolu'nun Arkeoloji Atlası. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., s. 92

aletler ve özellikle kemik spatül ve kaşıklar tümüyle İç Anadolu örnekleriyle benzeşmektedir.⁶¹

Görsel 1. 21. Pişmiş Toprak Kaplar, Fikirtepe Höyük, İstanbul (Özdoğan, Başgelen, 2007)

Fikirtepe kültürü Arkaik, Klasik ve Gelişkin olmak üzere üç aşamada incelenmektedir. Arkaik aşama buluntuları ve çanak çömleği, İç Anadolu Neolitik kültürleri ile benzeşen, koyu renklerde, iri tutamaklı, basit kıvrımlı çömleklerden oluşmaktadır. Klasik aşamada Görsel 1.21.'de örnekleri yer alan çizi ve kazı bezemeli, S kıvrımlı kaplar ve Fikirtepe kültürü ile özdeşleştirilen ayaklı, dörtgen, kutu biçimli kaplar belirlenmiştir. Gelişkin aşama ise girift bezemesiyle öne çıkmaktadır.⁶²

Çanak Çömleksiz Neolitik dönemde Güneydoğu Anadolu'da görülen nüfus yoğunluğu, Çanak Çömleklili Neolitik dönemde Orta ve Batı Anadolu'ya kaymıştır. Yukarıda dikkat çeken özellikleri ile aktarılan yerleşim yerlerinin yanı sıra Anadolu'da Çanak Çömleklili Neolitik döneme ait birçok yerleşim yerleri vardır. Ege Bölgesi'nde Ulucak Höyük ve Yeşilova Höyük, Marmara Bölgesi'nde Yarımburgaz Mağarası, Ilıpınar Höyük ve Menteşe, Orta Anadolu'da Pınarbaşı, Can Hasan 1 ve Musular, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da Gürcütepe, Hakemi Use ve Gritille, Akdeniz Bölgesi'nde Tell el Cüdeyde ve daha birçok Çanak Çömleklili Neolitik dönem yerleşim yeri Anadolu topraklarında keşfedilmiştir.

⁶¹M Özdoğan (2007). *Neolitik Yaşam Biçiminin Orta Anadolu'dan Avrupa'ya Aktarımı*. 12000 Yıl Önce "Uygurluğun Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğunun Başlangıcı" Neolitik Dönem. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 66

⁶² M Özdoğan (2007). *Marmara Bölgesi Neolitik Çağ Kültürleri*. M. Özdoğan, N. Başgelen Türkiye'de Neolitik Dönem Metinler. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 411-413

İKİNCİ BÖLÜM

2. ANADOLU'DA NEOLİTİK DÖNEME AİT SERAMİK FIGÜRİNLER

Neolitik kültür tüm coğrafyalarda olduğu gibi Anadolu topraklarında da oldukça çeşitlilik gösteren bir kültürdür. Bölgeler arasında mimariden tarım kültürüne, küçük buluntulardan çanak çömlek teknolojisine kadar farklılıklar gözlemlenmektedir. Anadolu'da Neolitik dönem yerleşim yerlerinin her biri için kimlik oluşturan bu farklılıkların dini inançlar, doğayı algılama, bereket, doğum, ölüm ve yaşam kavramları açısından seramik figürinler dikkat çekmektedir. Özellikle kilin kalıcı hale getirilerek çeşitli amaçlarla kullanıldığı Çanak Çömlekli Neolitik dönemde yaygınlaşan seramik figürinler Çatalhöyük, Höyücek ve Hacılar buluntularıyla öne çıkmakla birlikte aynı dönemde Anadolu'nun farklı Neolitik yerleşim yerlerinde de rastlanmıştır.

Figürin, Latince “figura” kelimesinden türetilmiştir. Genellikle canlı varlıkları betimleyen, kolay taşınabilir ve saklanabilir nitelikte, üç boyutlu küçük sanat nesnelere aittir. Tanrıya sunulmak ya da süs amaçlı yapılmış küçük insan, hayvan ve mitolojik canlı tasvirleri olmakla birlikte malzeme olarak figürinlerin yapımında kil, taş, metal ve ahşap gibi birçok malzeme kullanılmıştır.⁶³ Anadolu'da Neolitik döneme tarihlenen figürinlerin neredeyse tümü kilden yapılmıştır. Seramik figürinler, doğadan elde edilen kilden herhangi bir kalıp malzemesi kullanılmadan serbest elde şekillendirilmişlerdir.

Anadolu'da Çanak Çömlekli Neolitik dönem ile birlikte doğadan elde edilen kil elle şekillendirilmeye ve kalıcı hale getirilerek kullanılmaya başlamıştır. İlk kap kacakların açık ve düz alanlarda ya da sığ çukurlarda bitki, ağaç dalları, kurutulmuş hayvan gübreleri kullanılarak yakılmış ateşte pişirildiği tahmin edilmektedir. Önceleri açık alanlarda, basit düzeneklerle hazırlanan yerlerde pişirilen kilden kap kacaklar zamanla sabit fırınlarda pişirmeye başlamıştır.⁶⁴ Anadolu'da Çanak Çömlekli dönemin başlarında mutfak alanlarında yer alan fırınlarda ya da aynı alanlarda sadece seramik pişirme amacıyla yapılmış fırınlarda düşük derecelerde pişirim yapıldığı saptanmıştır. Bu fırınların örneklerine Çatalhöyük'te rastlanmıştır. Seramik pişirim sürecinin ilk

⁶³M Sözen U Tanyeli (1992). *Sanat Kavram ve Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 84

⁶⁴H Yoleri (2008). *Pişmiş Kil ile İletişim Seramik Üzerine Yazılar*. İzmir: Tibyan Yayıncılık Basım Yayın Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti., s. 21

zamanlarında kil parçalar ile bitki, odun gibi yakacaklar bir arada yerleştirilmiştir. Daha sonra ateş odasının zemin içine alındığı ve kil parçaların zemin üstünde, yakacaklardan ayrı bir alana yerleştirildiği dairesel yapıda dikey açık hava fırınları geliştirilmiştir. Bu fırınlar sayesinde ateş renginin kontrolünün sağladığı ve öncesine kıyasla seramik çamurunun kendi rengini koruduğu pişmiş seramikler elde edilmiştir. Tarih öncesi dönemlerde Anadolu ve Yakın Doğu toplumlarına nazaran Uzak Doğu insanları seramik pişirim yöntemleri ve seramik fırınları anlamında daha hızlı ve komplike fırınlar geliştirmişlerdir.⁶⁵ Anadolu'da Neolitik döneme ait seramik figürinler açık alanlarda yer alan çukurlarda ya da yakacak ve kil parçaların bir arada olduğu ilkel seramik fırınlarda düşük derecelerde pişirilmiştir. Arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan seramik figürinlerin 600 °C'yi geçmeyen düşük derecelerde pişirildikleri ve bu nedenle fazla aşındıkları ve kolayca kırıldıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca seramik figürinlerin yüzey etkileri incelendiğinde, pişirim atmosferlerinin karbon monoksit ağırlıklı olduğu yani redüksiyonlu pişirim yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum ateş ya da ısı kontrolünün yapılmadığı, kil parçaların ve yakacak olarak kullanılan bitki, ağaç dalları ya da hayvan gübresi gibi yakacakların bir arada yerleştirildiği ilkel seramik fırınlarından kaynaklanmaktadır.

Seramik figürinler arasında kadın betimlemeleri sayıca fazladır. Doğum, ölüm, bereket gibi yaşamın içindeki birçok kavram Neolitik insanları tarafından Ana Tanrıça ile bağlantı kurularak kadın figürinleri şeklinde betimlenmiştir. Ana Tanrıça faktörünün yanı sıra Anadolu'da Neolitik topluluklarda etkin olan anaerkil toplum yapısı da seramik figürinlerde görülebilmektedir.

2.1. Ana Tanrıça Kültü

Tanrı ve Tanrıça kavramları, Anadolu'da tarihöncesi insanları için oldukça önemlidir. Mağaralarda, höyüklerde ve çeşitli alanlarda rastlanan duvar resimleri, duvar kabartmaları, seramik figürinler ve çeşitli malzemelerden yapılan küçük buluntular bu önemi kanıtlamaktadır.

Anadolu uygarlık tarihinde, Ana Tanrıça kültü ve kadının durumunu saptayabilmek için evrensel kültür tarihinde insan evrimine ve kadının durumuna bakmak gereklidir. İnsanın, Afrika'da ortaya çıkan ve homonid adı verilen insansı

⁶⁵E Cooper (2000). *Ten Thousand Years of Pottery*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, s. 16

varlıklardan türediği kabul edilmektedir. Hominid ailesine ait birçok türden biri olan Australopithecus, Homo Erectus'a dönüşmüştür. Elde edilen fosillerden anlaşıldığı üzere Homo Erectus 1.70 cm boylarında, başını dik tutamamakta, dişleriyle çenesi büyük ve kaş kemerleri çıkık olmakla birlikte Paleolitik dönemin başlarında Afrika'dan hızla Asya ve Avrupa'ya yayılmıştır. Homo Erectus'un Anadolu'daki varlığı taş alet buluntular ile kanıtlanmıştır. İlk defa Almanya'da Neander Vadisi'nde fosili bulunan Neandertal insanı, Homo Erectus'un dönüşmüş halidir. Neandertal insanı 1.60 cm boylarında, büyük kafatasına sahip, yapılı ve çıkık göğüs kafesli olup, Asya, Afrika ve Avrupa'da fosilleri bulunmuştur. Antalya bölgesindeki Karain Mağarası'nda bu tür insana ait buluntular saptanmıştır. Günümüzden 40.000 yıl öncesinde ilk olarak Avrupa'da izlerine rastlanan Homo Sapiens insan evriminin son aşamasıdır.⁶⁶ Bu süreci düz bir soy çizgisi olarak düşünmek yaygın bir hatadır. Australopithecus iki milyon yıl önce Afrika'dan yayılmaya başladıktan sonra Avrupa ve Batı Asya'da insanlar çoğunlukla Neandertallere evrildiler. Asya'nın doğu bölgeleriye Homo Erectus'a ev sahipliği yapıyordu. Endonezya'nın Java ve Flores adalarında ve Sibiry'a'daki Denisova mağarasında Homo Soloensis, Homo Florensis ve Homo Denisova türlerine ait fosiller elde edilmiştir. Asya ve Avrupa'da bu süreç devam ederken Doğu Afrika'da Homo Rudolfensis, Homo Ergaster ve son olarak "Zeki İnsan" anlamına gelen Homo Sapiens evrilmiştir. Yaklaşık 2 milyon yıl önceden 10 bin yıl öncesine kadar dünya aynı anda pek çok insan türüne ev sahipliği yapmıştır.⁶⁷

İlk insansı varlıklar olarak görülen ve iki ayak üzerinde durabilen Australopithecus'lardan "Lucy" adı verilen kadın iskeleti, araştırmalar sonucunda en eski kadını temsil etmektedir. Paleolitik dönemin ortalarında Neandertal insanların ölümleri ortada bırakmayıp gömdükleri belirlenmiştir. İlk mezarlarda ölü hediyeleri görülmezken devam eden süreçte sadece erkek mezarlarına ölü hediyeleri bırakılmıştır. İlk defa Orta Paleolitik'te, iki cins arasında farklı tutum izlenmesi ve ölüm, ölümden sonra yaşam, öbür dünya gibi düşünsel davranışların geliştiği dikkat çekmektedir. Paleolitik döneme ait insan figürinlerinin çoğunluğu kadın betimlemeleridir. Kadının doğurganlığını simgeleyen bu figürinlerin soyda berekete, avda berekete, besinlerde

⁶⁶Braidwood, a.g.k., 2008, s. 31-40

⁶⁷Y N Harari (2015). *Hayvanlardan Tanrılara: Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*. İstanbul: Kolektif Kitap, s. 21-22

berekete gönderme yapmasının yanı sıra daha sonraki Ana Tanrıça kültürünün başlangıcı olduğu kabul edilmektedir. Görsel 2.1.'de görüldüğü gibi hoker şeklinde ölü gömmede, bedeninin ana rahmindeki cenin pozisyonu; ölümlü, yeniden yaşama dönme sürecinin ana karnında geçtiğine olan inancın göstergesidir. Bereket kavramının yanı sıra ana rahminde tekrar yaşama dönme düşüncesi, kadının yaratıcılığı konusundaki inançtır.⁶⁸

Görsel 2. 1. *Bilezikli ve Halhallı Bebek Gömütü, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)*

Paleolitik insanları için birçok sorunun cevabı da kadın ve Ana Tanrıça karşılığını almıştır. Gelişmekte olan zekâ ve duyguları ile yaşamı sorgulayan insan, nereden gelip, nereye gittiğini, yaratıcı gücü, doğum, ölüm ve canlı kalabilme gibi sorularının cevabını kadın kimliğinde bulmuştur. Kadın yani “ana” olan doğuran cins, hem yeni nesle can veriyor, zor yaşam şartlarında göğüslerinden akan süt ile besin üretiyor, besleyip büyütüyordu. Kadın bedeninin genişleyip tekrar küçülebilmesi, yeni bir bedeni içinden çıkarabilmesi erkek bedenine nazaran üstün bir durumdu. Bu nedenlerle insanlığı yaratan “ana” yani doğuran kadındı. Bu durum Ana Tanrıça kültürüyle ilgili inanç sisteminin oluşumuna büyük katkı sağlamıştır.⁶⁹

⁶⁸E Uzunoğlu (1993). *Tarih Öncesinden Demir Çağı'na Anadolu'da Kadın*. Çağlarboyu Anadolu'da Kadın Anadolu Kadının 9000 Yılı. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Müdürlüğü, s. 16-17

⁶⁹Ş G Aydın (2005). *Yerleşik Hayat Öncesi: Yaratan Beden*. Tunç Çağının Gizemli Kadınları. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 12

Anadolu’da Neolitik dönem öncesinde ve Çanak Çömleksiz Neolitik dönemde Tanrıların ön planda olduğu yapılan araştırmalar ile anlaşılmaktadır. Önemli yerleşim ve tapınak alanlarından olan Nevalı Çori ve Göbekli Tepe’de kalker taşından yapılmış Tanrı figürinleri ortaya çıkarılmıştır. Çanak Çömlekli Neolitik dönem ile birlikte Ana Tanrıça düşünce ve inancının hemen her şeye hâkim olduğu ve anaerkil toplum düzeni gözlemlenmektedir. İnsanların, hayvanların ve bitkilerin, yani tüm doğanın en büyük yaratıcı gücü olan Ana Tanrıçayı betimleyen figürinler tapınakların, konutların ve kült merkezlerinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Doğurganlığın, üretkenliğin, verimliliğin ve daha birçok kavramın simgesi haline gelen Ana Tanrıçanın bu özelliklerini sergileyen seramik figürinler genellikle sade yüz hatlarına, abartılı göğüs, göbek ve kalçalara sahiptir. Birçok defa tek başına betimlendiği gibi simgesel göndermeleri olan hayvanlarla birlikte ya da doğum yaparken betimlemeleri de bulunmuştur. Anadolu insanı Neolitik Çağ’dan itibaren Ana Tanrıça ile birlikte yaşamaya başlamış ve Ana Tanrıça Kültü hem dine, hem de sanata damgasını vurmuştur.⁷⁰ Neolitik insanları ile kadın ve Ana Tanrıça kültü arasındaki güçlü bağın kaynaklarından biri de tarımdır. Tohumlanan toprak yeşermiş ve besin sağlamış olup, yiyecek bulmak için bir yerden bir yere gitme zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Yaşam, üretim yapılabilen sulak arazilerde mağaralarda olduğundan daha da kolaydır. Hayvanlar evcilleştirilmiş ve köyler kurulmuştur. Tarımla gelen bu gelişmeler insanların aklına yine kadını ve Ana Tanrıçayı getirmiştir. Tıpkı tohumlanan toprağın yeşermesi gibi tohum atıldıkça doğuran ve kendi soyunu yaratabilen ayrıca, yarattığı insanı sütüyle besleyebilen kadın bedeni, inanılmaz bir gizemi taşımaktadır. Toprakla bütünleştirilen kadın, artık yeryüzünün hâkimi, yaşam ve ölüm veren “Toprak Ana – Ana Tanrıça”dır.⁷¹

Anadolu’da özellikle Çanak Çömlekli Neolitik dönemde gelişen Ana Tanrıça Kültü ile Anaerkil toplum yapısı arasında güçlü bağlar vardır. Anaerkil sözcüğü “Anaerki temeline dayanan” anlamına gelmektedir. Neolitik dönemde Anadolu toplumlarının kadına bağlı inanç, tarım ve sosyal yapıları da tam olarak bu tanıma karşılık gelmektedir. Dolayısıyla toplumun Anaerkil yapısı Ana Tanrıça kültünü ve düşünce sistemine olumlu etkide bulunmuştur. Bu düşünce sistemi Anadolu’da Neolitik

⁷⁰O Belli (2001). *Anadolu Tanrıçaları*. İstanbul: Promete Kültür Dizisi, s. 2-4

⁷¹Aydingün, a.g.k., 2005, s. 18

dönemde duvar resimlerinde, duvar kabartmalarında, davranışlarda ve birçok yerde görüldüğü gibi seramik figürinlerde de görülmektedir. Dolgun göğüsleri, iri kalçaları, şişkin göbeği ve genellikle ağzı olmadan tasvir edilen Ana Tanrıça figürinleri adeta her şeyi görmekte, duymakta, bilmekte ve sessizce izlemektedir.

2.2. Seramik Figürinler

Araştırma kapsamında Anadolu'da Neolitik döneme tarihlenen 207 adet seramik figürine ulaşılmış ve değerlendirilmeleri yapılmıştır. Bu figürinlerin 167'si kadın, 3'ü erkek, 14'ü hayvan ve 23'ü figürin başıdır. Figürinlerin kendi aralarında biçimsel ve kavramsal bakımından birçok benzerlikler bulunmaktadır. Araştırma kapsamında tekrara düşmemek adına bu benzerlikler göz önüne alınarak 72 adet seramik figürin tez kapsamına dâhil edilmiştir. Bu figürinlerin 51'i kadın, 2'si erkek, 8'i hayvan ve 11'i figürin başıdır. Anadolu'da ki Neolitik yerleşim merkezlerinden bazıları birçok farklı yönleri ile birlikte seramik figürinleriyle de öne çıkarken bazı yerleşim yerlerinde seramik figürinler çok az, yok ya da henüz ortaya çıkarılmamıştır. Bu nedenle seramik figürinler, yerleşim yerleri bakımından gruplandırılarak değerlendirilmiştir.

2.2.1. Çatalhöyük seramik figürinleri

Çatalhöyük halkı tanrı ve tanrıçalarını insan veya insan benzeri figürinler biçiminde betimlemişlerdir. Çatalhöyük buluntuları arasındaki seramik figürinlerin hiçbirinin yüksekliği 30 cm'yi geçmemekle birlikte ortalamaları 5 ile 20 cm arasındadır. Figürinlerin üretildiği malzemeler öncelikle kil olmak üzere kalsit, mermer, tebeşir gibi çeşitli taşlardır. Çatalhöyük seramik figürinlerin kült nesne olarak kullanıldığı ve Neolitik insanların tapındığı çeşitli tanrısal varlıkları veya onların çeşitli yönlerini somutlaştırdığı gözlemlenmiştir. Bu anlamda, terkedilen yapılarda figürinler bırakılmamış, yeni yapılan yapıların içlerine yerleştirilerek kült nesnesi olarak kullanımı devam ettirilmiştir. Tanrı ve tanrıçaların insan biçiminde betimlenmesi Çatalhöyük için genel bir özellik olmakla birlikte hayvanlar âleminden bazı özellikler ve simgeler de figürinler üzerine yüklenmiştir. Boğa veya iri bir koç erkekten gelen bereketi, leopar, yaban domuzu veya kızıl akbabanın yabanıl yaşam ve ölümü simgelediği gözlemlenmiştir.⁷²

⁷²Mellaart, a.g.k., 2003, s. 137-139

Çatalhöyük'te üç tip figürin vardır. Bunlar; Antropomorfik yani insan biçimli, zoomorfik yani hayvan biçimli ve şekli tanımlanamayanlardır. Antropomorfik grup kendi içinde insan, insanımsı ve şematik olarak gruplanmaktadır. Büyük kalçalı ve göğüslü kadın figürinleri biçiminde betimlenen Ana Tanrıçalar Çatalhöyük için en bilinen imgelerdir. Özenli yapılan insan figürinlerinin yanı sıra kabaca biçimlendirilen hayvan figürinleri de oldukça fazladır.⁷³ Çatalhöyük'te ortaya çıkarılan figürin sayısı 254 olmakla birlikte 120'si hayvan betimlemeleridir. Figürin sayıları, malzemeleri dikkate alınmadan toplamdaki sayılarını yansıtmakla birlikte büyük bölümünü pişmiş ya da pişmemiş topraktan figürinler oluşturmaktadır. İnsan figürinlerinde iki ana grup vardır. Bunlar; bacakları çapraz duran ya da bacaklarını altına almış kadın betimlemeleridir. Kadınların elleri dizlerinin ya da göğüslerinin üstünde; parmaklar dikkatlice çizilmiştir ve ayrıntılara çok dikkat edilmiştir. İki ana grup dışında bacaklarını yana ayırmış, ayakta, kolları yanda ya da göğüs hizasında olan figürinler ve çeşitli duruşlarda başka betimlemeler de elde edilmiştir. İnsansı figürinlerin başları genellikle üçgen biçimindedir. Bu figürinlerde başlık kullanımı dikkat çekmektedir. Çoğunluğu sığır ve yaban domuzu olan hayvan figürinleri arasında leopar, köpek, ayı, koyun ve keçi betimlemeleri de yer almaktadır. Şişman kadınlar bereket, boğa tasvirlerinde ise bolluk vurgulanmaktadır. İnsansı ve hayvan figürinleri adak nesnelere olmakla birlikte insansı olanların koruyucu bir işlevi olduğu, hayvan olanlar ise av ritüellerinde kullanıldığı ortaya çıkarılmıştır.⁷⁴

Çatalhöyük'te günümüze en yakın yapı katlarına gelindikçe, seramik figürinler içinde kadın figürinlerin sayıca arttığı gözlemlenmiştir. Bu durum topluluk içinde belli kadınların ya da kadın gruplarının öneminin arttığını gösteriyor olabilir. Genellikle abartılı göğüsleri, kalçaları ve göbekleriyle dikkat çeken kadın figürinleri, kadını temsil etmelerine karşın, kadının üremesiyle ilgili figürinler yaygın değildir. Tahtta doğum yapan kadın betimlemesinin günümüz yayınlarında sıkça kullanılması bu noktayı çarpıtmaktadır. Kadın figürinlerinin bazıları ayakta, birkaç tanesi de oturmuş ya da çömelmiş olarak betimlenmiştir. Ayrıca dolgun göğüslü kadınları yansıtan figürinler,

⁷³L Meskell C Nakamura (2006). *Çatalhöyük Figürinleri*. Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 109

⁷⁴N Hamilton (2000). *Çatalhöyük Figürinleri*. Sanat Dünyamız, Sayı:80. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 135-137

olasılıkla olgunlukları sayesinde daha önemli bir toplumsal konuma geçmiş yaşlı kadınları temsil etmektedir. Bazı kadın figürlerinin bulunmuş oldukları yerler de gönderme yaptıkları kavramlar hakkında ipuçları verebilmektedir. Ocak yanlarında ya da tahıl ambarlarında ortaya çıkarılan kadın figürlerini bolluğa, berekete, insan üretimi simgeciliğine, insanın tahıllara ve ıslah edilen diğer bitkilere bağlı olduğuna gönderme yapıyor olabilir.⁷⁵

İnsansı figürlerinin bazılarının kaba üretimleri, kullanım sebebiyle yıpranmış olmaları ve çöplük alanlarında bulunmaları nedeniyle oyuncak olarak yapılmış oldukları şeklinde yorumlanabilir. Erkek figürlerinin, belirgin bir biçimde, gitgide yok olmaları, erkeklerin sığır ve koyun başlarında simgesel olarak temsil edilmesiyle bir denge sağladığı varsayılmıştır. Ayrıca sığır etinin önemli rol oynadığı Çatalhöyük ekonomisi ve beslenme geleneği açısından sığır simgeciliği de dikkat çekmektedir.⁷⁶

⁷⁵L E Roller (2013). *Anadolu Kybele Kültü Ana Tanrıça'nın İzinde*. Çev. Betül Avunç. İstanbul: Alfa Yayınları, s. 53-56

⁷⁶Hamilton, a.g.k., 2000, s. 137

Görsel 2. 2. *Figürin Başı, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 3.2 cm, Genişlik: 2.9 cm

Açıklama: Görsel 2.2.'de yer alan figürin başı bir insan betimlemesine aittir. Gözler, ağız ve saçlar çizgilerle ifade edilmekle birlikte saçların bulunduğu bölge hafif kabartılmıştır. Kulakları belirgin çıkıntılar halinde, yanakları dolgun ve yuvarlak çenelidir. Geniş bir alına sahip figürinin burun kısmı kırık haldedir. Kulak altlarından itibaren çenesine doğru devam eden içbükey bir eğimle boyun kısmı şekillendirilmiştir. Neolitik dönem seramik figürinlerinin neredeyse tümünde ağız işlenmezken bu figürin de bir çizgiyle ağızın belirtilmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca gözlerin açık olduğuna gönderme yapan yuvarlak ya da oval biçimde değil de çizgilerle anlatılması kapalı olduklarına işaret ediyor olabilir. Figürin, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde redüksiyonlu pişirmeden kaynaklanan renk değişimi görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 3. Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya (Hodder, 2005)

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 2.8 cm, Genişlik: 1.7 cm, Derinlik: 1.5 cm

Açıklama: Görsel 2.3.'te yer alan figürin, ayakta duran bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kısmı kırık olmakla birlikte genel hatları kaba olarak şekillendirilmiştir. Dolgun omuzlara ve iri kollara sahip figürinin elleri bacakların üst tarafında durmaktadır. Eller işlenmemiş ve kolların büyüklüğü birbirleriyle orantısızdır. Amorf yumrular halinde olan göğüslerin de birbirleri arasında orantı yoktur. Figürinin bacakları kalın ve kütleli halde olup, ayaklara doğru incelmektedir. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş, üst gövdesinde yoğun halde redüksiyon etkileri bulunmaktadır. Göbeğinin ve sağ üst bacağının üstünde görülen çizgiler ile genel olarak yüzeyde bulunan doku etkileri, kullanım aşamasında ya da toprak altında aldığı darbelerden dolayı oluşmuş olabilir. Figürinin sırt kısmında, içerisine bitki tohumu yerleştirilmiş bir bölge yer almaktadır. Bu durum, kadın bedeni ile tarıma, berekete ve yaşama yapılan göndermenin açık bir örneğidir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 4. *Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 2.49 cm

Açıklama: Görsel 2.4.'te yer alan figürin, ayakta duran bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kısmı silindirik biçimde tepesine doğru sivrilmektedir. Dolgun omuzlara sahip figürinin kolları, göğüs kısmına bitişik halde, elleri göğüsleri üzerinde ve işlenmemiştir. Göbeği şişkin olup, sağ kısmında kalça çıkıntısı görülmekle birlikte bacakları iri ve yuvarlak hatlara sahiptir. Kasık bölgesinde dikey halde bir çıkıntı görülmektedir. Neolitik döneme ait Ana Tanrıça ve kadın figürinleri ile kıyaslandığında, böyle bir tasvir görülmediğinden dolayı, bu bölge işlenmemiş ya da almış olduğu bir darbe sonucunda oluşmuş olabilir. Ayakları işlenmemiştir. Figürin, kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş, yüzeyinde görülen doku ve renk etkileri çamur bünyesinin katkılı olabileceğine işaret etmektedir. Yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkilere sahiptir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 5. İnsan Figürini, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 2.9 cm, Genişlik: 2.1 cm

Açıklama: Görsel 2.5.' te yer alan figürin, oturur vaziyette bir insan betimlemesidir. Alnından ensesine kadar baş kısmı yuvarlak, burun kısmından ve çeneden öne doğru sivrilen bir çıkıntı görülmektedir. Figürinin üst gövdesi öne doğru eğilmiş olup, omuz, el, kol, göğüs ve göbek bölgeleri ayrıntılı olarak şekillendirilmemiştir. Kalça kısımları hafif iri halde, öne doğru uzattığı bacakları sivrilerek bitirilmiş ve ayaklar işlenmemiştir. Figürin, kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkilere sahiptir. Bunun yanında, kullanım sürecinde ya da toprak altında aldığı darbelerden dolayı olabilecek doku etkileri de yüzeyinde yer almaktadır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 6. *İnsan Figürini, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Ölçü Belirtilmemiş

Açıklama: Görsel 2.6.'da yer alan figürin, oturur vaziyette bir insan betimlemesidir. Baş kısmı köşeli hatlara sahip olmakla birlikte üst gövdesi ile bacakları kaba ve kütleli şekillendirilmiştir. Düz olarak bırakılmış baş tepesinin yan uç noktalarından burun ucuna doğru diyagonal iki kenar gelmektedir. Bu kenarların dışa bakan yanları ile burun ucunun öne bakan tarafı keskin ve dikey halde biçimlendirilmiştir. Bu durum, burnunu ve boyun kısmını belirgin hale getirmektedir. Omuz, el, kol, göğüs ve göbek bölgeleri ayrıntılı şekillendirilmemiş, üst gövde silindirik biçimde kalçalara doğru inmektedir. Figürinin alt ve üst gövdesini dikkat çeken bir şekilde birbirinden ayıran, göbek kısmını çevreleyen bir çukurlaşma görülmektedir. Bu etki göbeği ve kalçaları ortaya çıkarmak için yapılmış olabileceği gibi figürin kırık olarak ele geçirilmiş ve eksik parçalarıyla bu şekilde bir araya getirilmiş de olabilir. Bacaklar öne uzatılmış vaziyette ve bir bütün olarak biçimlendirilmiş, ayaklar işlenmemiştir. Alt kısmı düz olarak bitirilmiştir. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş olup, yüzeyinde çok zengin renk etkileri görülebilmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 7. *İnsan Figürini, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 2.5 cm, Genişlik: 2.0 cm

Açıklama: Görsel 2.7.'de yer alan figürin, oturur vaziyette insan betimlemesidir. Yüz bölgesinde göz, burun, ağız, kulak gibi kısımlar biçimlendirilmemiş, yüzü öne doğru sivri bir çıkıntı şeklindedir. Figürine cepheden bakıldığında, genel hatlarıyla üçgen bir hal almaktadır. Baş tepesine denk gelen üçgenin üst köşesi sivri halde değil yuvarlatılmış bir kenar şeklindedir. Baş kısmı kalın bir boyunla üst gövde ile birleşmekte, bacaklar iki yana açılmış ve öne uzatılmış haldedir. Göbek kısmının her iki tarafından kalçalarına doğru görülen içbükey hareket, bacakların üst kısmında durmakta olan elleri hissettirmektedir. Figürin, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde yoğun halde kırmızı etkiler görülmektedir. Yüzeyinde görülen doku etkileri olasılıkla kullanım sürecinde ya da toprak altında aldığı darbelerden kaynaklanmaktadır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 8. Kadın Figürin Parçası, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 1.7 cm, Genişlik: 1.5 cm

Açıklama: Görsel 2.8.'de yer alan figürin parçası, bir kadın betimlemesine aittir. Kolları ve göğüslerinden aşağısı olmayan figürinin göğüslerinden yukarısı görülmektedir. Baş, köşeli hatlara sahip olmakla birlikte sağ kulak çıkıntı halinde, gözler iki delik şeklinde ve ağız derin kısa bir çizgiyle anlatılmıştır. Sağ kulağında birbirine paralel çizgiler görülmektedir. Kalın bir boyuna sahip figürinin göğüsleri şişkin haldedir. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş, yüzeyinde renk ve doku etkileri bulunmaktadır. Renk etkilerinin homojen dağılımı çamur bünyesinde olabilecek kum, küçük taş gibi katkılara işaret ediyor olabilir. Yüzeydeki noktasal doku etkileri dikkat çekmektedir. Figürin pişirildikten sonra sivri uçlu bir alet ile yapıldığı belli olan bu etkiler, Çatalhöyük halkı için simgesel gücü yüksek olan leopara gönderme yapıyor olabilir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 9. İnsan Figürini, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 3.1 cm, Genişlik: 0.9 cm

Açıklama: Görsel 2.9.'da yer alan figürin, bir insan betimlemesidir. Vücut hatları incelendiğinde, üst gövdenin geriye doğru olan hareketi, yandan bakıldığında görülebilen kalça çıkıntısı ve bacakların önde doğru uzanışı figürinin bir taht ya da tabure gibi bir şey üzerinde oturuyor izlenimi vermektedir. Baş silindirik biçimde ve burun kısmı hafif sivriltilmiştir. Saç, kulak, göz, ağız gibi ayrıntılar biçimlendirilmemiştir. Baş kısmı dar, omuzlara doğru hafif bir kavisle inmekte ve kollar şişkin halde olan göbek üzerinde birleşmektedir. Kollarda dirsek kıvrımları işlenirken, eller işlenmemiştir. Göğüsleri de belirgin değildir. Sarkık göbek derin bir çizgiyle bacaklardan ayrılmakta ve bacaklar bitişik, öne doğru uzatılmış haldedir. Diz kısımları birbirine değen iki derin çizgiyle belirtilmiş, ayaklar kaba yumrular halinde ve parmaklar işlenmeden bırakılmıştır. Figürin, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde redüksiyon etkileri görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 10. *Hayvan Figürini, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Ölçü Belirtilmemiş.

Açıklama: Görsel 2.10.'da yer alan figürin, bir hayvan betimlemesidir. Gözleri derin iki oval delik ile anlatılmıştır. Yuvarlak köşelere sahip baş kısmı aşağı doğru genişleyerek gövde ile birleşmektedir. Figürin, sivri çıkıntı biçiminde bir buruna sahiptir. Bu anlatım biçimi gaga formunu akla getirdiğinden dolayı figürin, kanatlı bir hayvan betimlemesi olabilir. Kaba halde olan gövde kısmının her iki yanında dikey çıkıntılar bulunmaktadır. Bu çıkıntılarla olasılıkla hayvanın kanatları anlatılmıştır. Figürin, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde çok yoğun siyahlaşmalar ve doku etkileri görülmektedir. Renk etkileri redüksiyonlu pişirimden, doku etkileri de kullanım sürecinde ve toprak altında aldığı darbelerden kaynaklanmaktadır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 11. İnsan Figürini, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 3.6 cm, Genişlik: 2.1 cm, Derinlik: 1.5 cm

Açıklama: Görsel 2.11.'de yer alan figürin, bir insan betimlemesidir. Yuvarlak biçimde derin çizgilerle ifade edilen gözleri dışında genel hatları oldukça yalın haldedir. Baş kısmında gözler dikkat çekmekte ve burun hafif sivri bir çıkıntı biçimindedir. Baş, boyun kıvrımı olmadan omuzlarla birleşmekte ve kollar yanlara doğru açık, sivri uçlu çıkıntılarla anlatılmıştır. Alt gövdesi silindirik olan figürinin bel oyuntusu hissedilmektedir. Göğüsler, göbek, bacaklar, ayaklar biçimlendirilmemiş ve tabanı düz haldedir. Göbeğin sol tarafındaki kırık bölgeden anlaşılabilceği üzere kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiştir. Yüzeydeki renk etkileri redüksiyonlu pişirimden, doku etkileri de kullanım sürecinde ve toprak altında almış olduğu darbelerden kaynaklanmaktadır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 12. İnsan Figürini, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 2.8 cm, Genişlik: 1.4 cm

Açıklama: Görsel 2.12.'de yer alan figürin, ayakta bir insan betimlemesidir. Baş kısmında kulakları yarım daireyi çağrıştıran çıkıntılar biçiminde ve burnu alt tarafa doğru genişleyen yapısıyla dikkat çekmektedir. Göz, ağız gibi bölgeleri biçimlendirilmezken etli çenesi ve boyun kısmında iri gıdısı hissedilmektedir. Omuzlar gerçek ölçülere oldukça yakın, göğüsler birbirinden ayrı ve hafif kabartılmış, kollar yanlarda düz vaziyette kalçalarda bitmektedir. Şişkin bir göbeğe ve içbükey hareketle hissettirilen göbek çukuruna sahiptir. Bacaklar düz vaziyette, hafif incelerek aşağı doğru inmekte olup, ayaklar işlenmemiştir. Etli ve büyük burun yapısı ile kaslı bir yapıya sahip olduğu hissedilen göğüsleri bir erkek figürin anlatımına işaret etmektedir. Figürin, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkilere sahiptir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 13. *Figürin Başı, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 1.7 cm, Genişlik: 0.9 cm, Derinlik: 0.8 cm

Açıklama: Görsel 2.13'te yer alan figürin başı, bir insan betimlemesine aittir. Gözleri iki delik halinde olmakla birlikte gerçeğe yakın yapısı dikkat çekmektedir. Sağ kulak çıkıntı halinde olup üzerinde iki delik görülmektedir. Sol kulak kırılmış fakat aynı delikli yapı hissedilmektedir. Burun hafif kabartı biçiminde görülmekte ve sağda iki, solda bir burun deliği bulunmaktadır. Sağda iki deliğin olmasının sebebi takı veya benzeri bir aksesuar kullanımına işaret ediyor olabilir. Ağız bir çizgi ile ifade edilmiştir. Figürin başının tepesi düz halde, çene kısmı belirsiz, boyun kısmında da kırık bölge görülmektedir. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde kırmızı renk etkilerine sahiptir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 14. *Hayvan Figürini, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 5.4 cm, Genişlik: 9.6 cm

Açıklama: Görsel 2.14.'te yer alan figürin, ayakta bir ayı betimlemesidir. Baş kısmında öne doğru, yuvarlak köşeli hatlara sahip ağız ve burun görülmektedir. Başının tepe kısmı kırılmış olmakla birlikte kulaklar üçgen hatlara sahip çıkıntılar halindedir. Baş, kalın bir boyun ile gövdeye bağlanmaktadır. Ön ve arka bacaklar üçgen hatlara sahip çıkıntılar şeklinde olup ayakları işlenmemiştir. Arka kısmında ve ağızın altında sivri biçimde minik çıkıntılar bulunmaktadır. Figürin, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiştir. Yüzeyinde görülen yoğun siyahlaşma redüksiyonlu pişirimden kaynaklanmaktadır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 15. Kadın Figürini, Çatalhöyük, Konya (Meskell, Nakamura, 2005, <https://web.stanford.edu/group/figurines/cgi-bin/omeka/files/original/f9bcd1d615efc93fcd1fe897640ebbc1.pdf>, Erişim Tarihi: 02.01.2021.

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 2.8 cm, Genişlik: 1.6 cm

Açıklama: Görsel 2.15.'de yer alan figürin, bir kadın betimlemesidir. Baş kısmı kırık halde bulunmuş ve daha sonra birleştirilmiştir. Boyun kısmındaki kırılma yeri görülmektedir. Gözleri iki nokta halinde, burnu üçgen hatlara sahip çıkıntı biçiminde ve ağzı bir çizgi ile anlatılmıştır. Gövdesi silindirik olmakla birlikte bacakları amorf çıkıntılar biçimindedir ve ayakları işlenmemiştir. Yanaklarının, çıkıntı halindeki kulaklarının, kafa üstünün ve kafa çevresinin yüzeyinde boyanmış halde delikler görülmektedir.⁷⁷ Bu delikler, figürinin saçları ya da süslenmesi için yapılmış olabilir. Bu kullanım şekline dair John Swogger tarafından bir çizim yapılmıştır. Figürin, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde kahverengi renk etkilerine sahiptir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

⁷⁷L Meskell C Nakamura. *Çatalhöyük Figurines*. 2005 Figurine Report, s. 177. <https://web.stanford.edu/group/figurines/cgi-bin/omeka/files/original/f9bcd1d615efc93fcd1fe897640ebbc1.pdf>, 02.01.2021

Görsel 2. 16. *Hayvan Figürini, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 2.3 cm, Genişlik: 3.4 cm, Derinlik: 1.4 cm

Açıklama: Görsel 2.16.'da yer alan figürin, ayakta bir hayvan betimlemesidir. Burun ve ağız kısmı yandan bakıldığında üçgen şekilde öne doğru çıkıntıdır. Kulaklar küçük çıkıntılar biçiminde ve üst tarafta olasılıkla boynuzların varlığını hissettiren yumrular bulunmaktadır. Baş, kalın bir boyun ile gövdeyle birleşmektedir. Arka ayak kısmı kırık olmakla birlikte sağ ön ayak üçgen çıkıntı halindedir ve ayaklar işlenmemiştir. Arka uç kısmında kuyruğun varlığını hissettiren bir çıkıntı görülmektedir. Figürin, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş olup, yüzeyinde renk ve doku etkileri görülmektedir. Doku etkileri, kullanım sürecinde ya da toprak altında aldığı darbelerden kaynaklanmaktadır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 17. *Hayvan Figürini, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 2.3 cm, Genişlik: 4.2 cm, Derinlik: 1.6 cm

Açıklama: Görsel 2.17.'de yer alan figürin, ayakta bir köpek betimlemesidir. Baş kısmında, gözler iki delik halinde ve kulaklar yanlarda çıkıntılar biçiminde anlatılmıştır. Kalın bir boyuna sahip figürinin gövdesi dikdörtgen hatlarda olup, bacakları arasında boşluk bulunmaktadır. Bacaklar yuvarlak çıkıntılar halinde ve ayaklar işlenmemiştir. Figürin, kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde redüksiyonlu pişirmeden kaynaklanan yoğun siyahlaşma görülmektedir. Yüzeyde görülen dokular ve kırılmalar, kullanım sürecinde ya da toprak altında aldığı darbelerden kaynaklanmaktadır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 18. *Hayvan Figürini, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 4.8 cm, Genişlik: 2.3 cm

Açıklama: Görsel 2.18.'de yer alan figürin, boynuzlu bir hayvan betimlemesidir. Baş kısmında sivri halde burnu ve yanlardan önüne doğru kıvrılan boynuzları görülmektedir. Ağız, kulak, göz gibi ayrıntılar işlenmemiştir. Gövdesinin büyük bir bölümü kırık olmakla birlikte sol bacağı yumru halinde anlatılmış ve ayakları işlenmemiştir. Figürin, kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve çamur bünyesinde kum ya da küçük taş katkısı bulunmaktadır. Yüzeyde, düzensiz noktacıklar halinde görülebilen renk etkilerine çamur bünyesindeki katkı malzemesi neden olmuş olabilir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 19. *Hayvan Figürini, Çatalhöyük, Konya (Haydaroğlu, 2006)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 2.1 cm, Genişlik: 3.2 cm, Derinlik: 1.3 cm

Açıklama: Görsel 2.19.'da yer alan figürin, ayakta bir hayvan betimlemesidir. Baş kısmında, burun öne doğru sivrilmekte ve tepesinde yanlara doğru iki yumru şeklinde boynuzları yer almaktadır. Ağız, kulak, göz gibi bölümler işlenmemiştir. Baş kalın bir boyun ile gövdeye bağlanmakla birlikte ön ve arka ayaklar gövdeden uzayan çıkıntılar ile anlatılmıştır. Sağ ön ayak, sağ arka ayağa göre daha sivri olarak bitmektedir. Figürin, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkiler görülmektedir. Düzensiz halde olan doku etkileri de olasılıkla kullanım sürecinde ya da toprak altında aldığı darbelerden kaynaklanmaktadır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 20. Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya (Bilgi, 2012)

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 4.1 cm, Genişlik: 5.5 cm

Açıklama: Görsel 2.20.'de yer alan figürin, oturan bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Kırığı beyaz, katkısız seramik çamuru ile şekillendirilmiş, aynı renkte astarlı ve ön kısmı açık kahverengi zikzak bezelidir. Başı kırık, elleri dizlerinin üstünde ve parmakları çizgi kazımayla belirtilmiştir. Büyük göğüslere sahip figürinin göğüs uçları ve göbeği üçgen çukurlarla ifade edilmiştir. Ayaklar işlenmemiş olmakla birlikte ayak bileklerindeki halhallar çizgi kabartma ile anlatılmıştır.⁷⁸ İriliğinin yanı sıra dirsekten itibaren incelen kolları, el parmaklarının zarifliği, kalçalarının kıvrımı, yuvarlak dizleri, işlenmemiş olmasına rağmen ayakların aldığı pozisyon, bileklerindeki halhallar ve genel itibariyle doğal estetiği dikkat çekmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ilk yarısı

⁷⁸Uzunoğlu, a.g.k., 1993, s. 50.

Görsel 2. 21. *Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmemiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 2.6 cm, Genişlik: 1.4 cm

Açıklama: Görsel 2.21.'de yer alan figürin, oturan bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Kırığı beyaz seramik çamuru ile şekillendirilmiştir. Başın sol kısmı kırık ve kollar küt olarak ortaya çıkarılmıştır. İri göğüslere sahip ve belden aşağısı büyük kalçalarını belirtecek şekilde kaba olarak işlenmiştir.⁷⁹ Figürinin pişmemiş ve genel hatlarının kaba halde olması, şekillendirmenin başlangıç aşamasında olduğuna ya da oyuncak olarak kullanıldığına işaret ediyor olabilir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ilk yarısı

⁷⁹B Kulaçoğlu (1992). *Tanrılar ve Tanrıçalar*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 168

Görsel 2. 22. *Ana Tanrıça Figürin Parçası, Çatalhöyük, Konya (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutları: Yükseklik: 6.7 cm, Genişlik: 6.2 cm

Açıklama: Görsel 2.22.'de yer alan figürin parçası, oturmuş halde olan bir Ana Tanrıça betimlemesine aittir. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve perdahlanmıştır. Sol eli sol dizinin üstünde olmakla birlikte dilimli çizgili bir eteğe sahiptir. Ayaklar küt olarak şekillendirilmiştir.⁸⁰ Figürin parçasının yüzeyinde redüksiyonlu pişirmeden kaynaklanan etkiler görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ilk yarısı

⁸⁰ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 170

Görsel 2. 23. Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük (Bilgi, 2012)

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 10.2 cm, Genişlik: 6 cm

Açıklama: Görsel 2.23.'te yer alan figürin, bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş, yapıştırılarak tamir edilmiştir. Saçlar topuz, kulaklar kabartı, gözler çukur şeklinde ve burun sivri biçimde belirtilmiştir. Dolgun omuz, karın ve kalçalara sahip figürin ayaklarını yana kıvrarak altına almış pozisyonundadır. Arka kısımda bel çukuru ve kalça ayrımı işlenmiştir.⁸¹ Figürinin, iri yapısının gerçekçilik hissi, ayaklarını yandan altına almasındaki ve göğüsleri üzerindeki ellerinin zarif hareketleri ile genel yapısının doğallığı dikkat çekmektedir. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş olup, yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan siyah lekelenmelere sahiptir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ilk yarısı

⁸¹ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 171

Görsel 2. 24. *Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 7.2 cm, Genişlik: 7.1 cm

Açıklama: Görsel 2.24.'te yer alan figürin, bacaklarını yana kıvrarak altına almış pozisyonda bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve perdahlanmıştır. Baş ve gövdenin bir kısmı kırıktır. İri göğüslü, geniş karınlı olan figürinin sol eli sol dizinin üstünde ve iyi işlenmiş, sağ kol sağ göğüs üzerindedir. Arka kısmında kalça ayrımı ve bel kıvrımı işlenmiştir.⁸² Vücut hatlarının abartılı fakat rahatsız etmeyen iriliğinin yanı sıra ayakların yana kıvrılarak kalçaların altına giden hareketi, dizin üstünde yer alan sol el parmaklarının zarif ve gerçekçi dizilimi dikkat çekmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ilk yarısı

⁸² Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 171

Görsel 2. 25. *Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 5.6 cm, 4.7 cm

Açıklama: Görsel 2.25.'de yer alan figürin, ayakta duran bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kayıp olmakla birlikte boyun kısmında başın sabitlenmesi için küçük bir delik vardır. Sol kol kırık, sağ kol kıvrılmış ve sağ el sağ göğüs üzerindedir. Bacaklar iki yana ayırık, ayaklar kırılmıştır. İri omuzlu, dolgun kalçalı figürinin arka kısmında bel bölgesi işlenmiştir. Leopar derisinden, omuzları açıkta bırakan ve kısa saçakları olan bir giysi giymekte ve belinde kuşak gibi, kabartma bir bant bulunmaktadır.⁸³ Sırt kısmı bele kadar çıplak ve kürek kemikleri üzerindeki kabartılar etli bir sırtı tanımlamaktadır.⁸⁴ Figürin, kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve perdahlanmıştır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ilk yarısı

⁸³ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 171

⁸⁴ Uzunoğlu, a.g.k., 1993, s. 52

Görsel 2. 26. *Leoparlı Tahtında Oturan Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 20 cm

Açıklama: Görsel 2.26.'da yer alan figürin, Ana Tanrıçanın leoparlı tahtında otururken betimlemesidir. Figürinin başı ve soldaki leoparın başı kırık olarak ortaya çıkarılmış daha sonra tamamlanmıştır. Figürinin elleri leoparların başlarında, leoparların kuyrukları da figürinin sırtına doğru kıvrılarak, omuzlarından öne doğru sarmaktadır. Ayakları kabaca işlenmiş olmasının yanı sıra, bacakları arasında yer alan bebek, Ana Tanrıçanın doğum yaptığına işaret etmektedir.⁸⁵ Ana Tanrıça, tahtında oturur vaziyette ve doğum yaparken, leoparlar da tahtın iki yanında adeta iki asker gibi betimlenmiştir. Leoparların kuyruklarını tanrıçanın omuzlarına dolması ve tanrıçanın da ellerini leoparların başlarının üzerine yerleştirmesi, doğum esnasında karşılıklı verilen bir destek, koruma ve güç alışverişi olarak yorumlanabilir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ilk yarısı

⁸⁵ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 172

Görsel 2. 27. *Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 6.6 cm, Genişlik: 6.6 cm

Açıklama: Görsel 2.27.'de yer alan figürin, bacaklarını yana kıvrıyarak altına almış bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kırık, ellerin biri göğüs üzerinde diğeri sol bacağın üst tarafında durmakla birlikte parmaklar iyi işlenmiştir. İri kollar, sarkık karın ve iri bacaklar dikkat çekerken arka kısmında bel çukuru ve kol ayrımları belirgindir.⁸⁶ Dolgun kol ve bacakların hareketlerindeki doğallık, farklı pozisyonlarda olan ellerdeki parmakların işlenme biçimleri ve sarkık göbekteki kat kat betimleme ayrıntısı, şekillendiren kişinin gözlem düzeyini ve malzeme kullanımındaki becerisini kanıtlamaktadır. Omuzlarda yoğun olmakla birlikte figürinin bacaklarına doğru azalan bir lekelenme görülmektedir. Bu durum redüksiyonlu pişirimden kaynaklanmaktadır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ilk yarısı

⁸⁶ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 173

Görsel 2. 28. *Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 4.6 cm, Genişlik: 3.2 cm

Açıklama: Görsel 2.28.'de yer alan figürin, ayakta duran bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Kıvrık kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve perdahlanmıştır. Figürinin özenli işçiliği dikkat çekmekle birlikte göğüslerin altında olan ellerin işçiliği öne çıkmaktadır. Baş ve ayak kısımları kırıktır.⁸⁷ Göğüslerin belirgin olmayışı, omuzlar, bacaklar, kollar ve göbeğin diğer Neolitik dönem seramik kadın figürinlerine kıyasla daha az iri tasvir edilmesi, bu betimlemenin genç bir tanrıçayı yansıttığına işaret etmektedir. Figürinin yüzeyinde görülen lekelenmeler redüksiyonlu pişirimden kaynaklanmaktadır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ilk yarısı

⁸⁷ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 173

Görsel 2. 29. Kadın Figürini, Çatalhöyük, Konya (Hodder, 2005)

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 6.5 cm

Açıklama: Görsel 2.29.'da yer alan figürin, bir kadın betimlemesidir. Baş kısmı kayıp ve boynun gövdeye denk gelen kısmında başın gövdeye sabitlendiği delik bulunmaktadır. Oldukça şişkin hamile olduğunu belli eden bir göbeğe ve dolgun göğüslere sahiptir. Kolları ince yapılı, elleri göğüslerinin üzerinde ve parmakları hissedilmektedir. Arka kısımda omurga, leğen kemiği ve kürek kemiği belirgin halde olup, omurga ve kaburgalar çizgiler ile belirtilmiştir. Ön kısmında belden aşağısı kayıptır. Bu figürinin ne Çatalhöyük'te, ne Anadolu'da ne de Avrupa Neolitikinde bir benzeri yoktur. Vücudun ön ve arka kısımlarının farklı anlatımı, göbek ve göğüs kısımlarının bilinen Çatalhöyük kadın figürinlerinden farklı oluşu bu figürini eşsiz kılmaktadır. Çatalhöyük'te hayvan kemiklerinin sıvanarak duvar içlerinde ya da yüzeylerinde kullanılması, insan kafataslarının sıvanarak ölü ile birlikte gömülmesi davranışlarını akla getiren bu figürin, yaşam ve ölüm olgularını melez halde yansıtmaktadır. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve astarlanmıştır.⁸⁸ Figürinin kavramsal göndermesi ile biçimlendirilmesindeki özgünlük Çatalhöyük halkının inanç sistemi, yaşam ve ölümü algılama şekilleri hakkında bilgiler verirken, seramik çamurunu şekillendirme noktasındaki ustalıklarını da kanıtlamaktadır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem

⁸⁸ Meskell, Nakamura, a.g.k., 2006, s. 109-110

Görsel 2. 30. *Baş Figürini, Çatalhöyük, Konya (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Çatalhöyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 3.7 cm

Açıklama: Görsel 2.30.'da yer alan figürin, bir baş betimlemesidir. Alın bölgesi ve gözlerin arası geniş olmakla birlikte üst bölgesi hafif köşeli hatlara sahiptir. Burnu çok az kabartılmış ve birbiriyle orantısız burun delikleri görülmektedir. Gözler ve ağız derin çizgilerle ifade edilmiştir. Görülebilen sol kulağı içbükey çıkıntı halinde ve elmacık kemikleri hafifçe hissedilmektedir. Bu baş betimlemesi herhangi bir gövdeye ait olmaksızın tek başına şekillendirilmiştir.⁸⁹ Göz, burun ve ağız bölgeleri Çatalhöyük'te bulunan diğer figürin başları ile karşılaştırıldığında anlatım biçimleri açısından farklılıklar görülmektedir. Neredeyse hepsi seramik kadın figürinlerinden oluşan Çatalhöyük figürinlerinin genellikle burunları küçük ve sivri, gözleri hafifçe kabartılmış, tepelerinde taç benzeri bir başlığa ve kemik yapısı hissedilmeyen etli bir baş yapısına sahiptirler. Bu figürinin sahip olduğu özellikler göz önüne alındığında bir erkek baş betimlemesine gönderme yapıyor olabilir. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde görülen doku etkileri kullanım sürecinde ya da toprak altında aldığı darbelerden kaynaklanmaktadır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

⁸⁹ Ö Bilgi (2012). *Anadolu'da İnsan Görüntüleri Klasik Çağ Öncesi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 73

2.2.2. Köşk Höyük seramik figürinleri

Köşk Höyük halkının çanak çömlek yapmanın yanı sıra insan figürini yapımında da etkin oldukları saptanan buluntular ile belirlenmiştir. Çoğunluğu ev içlerinde ele geçirilmiş bu figürinler, inanç sisteminin öğrenilmesinde birinci derecede kaynaklık edebilecek tanrı ve tanrıçalardan oluşmaktadır. Kil, ana malzeme olarak kullanılırken mermer, kireçtaşı ve kalsit türü taşlarda figürin yapımında Köşk Höyük halkı tarafından tercih edilmiştir. Tanrıçalar daima çıplak ve oturmuş vaziyette betimlenmiş olup, omuz, göğüs, kol, karın ve kalça gibi bölgeleri abartılı, dolgun haldedir. Elleri ile göğüslerini tutarlar veya kollarını önde bağlamış durumdadırlar. Bu özellikleri dışında tanrıçaların oturuş biçimleri, başlık ve süs eşyası kullanımları ile genç ya da yaşlı olduklarına dair özellikleri barındıran farklı biçimleri bulunmaktadır. Genel özellikleri açısından Köşk Höyük figürinlerinin hemen hepsinin Orta Anadolu karakterli özellikler taşıdığı anlaşılmaktadır.⁹⁰

⁹⁰ Öztan, a.g.k., 2007, s. 230

Görsel 2. 31. Ana Tanrıça Figürini, Köşk Höyük, Niğde (Uzunoğlu, 1993)

Yerleşme: Köşk Höyük, Niğde

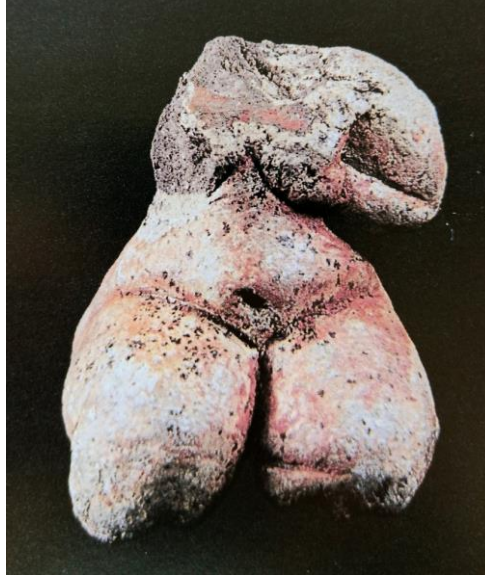
Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 7 cm, Genişlik: 3.6 cm, Derinlik: 3.2 cm

Açıklama: Görsel 2.31.'de yer alan figürin, oturur vaziyette bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kısmında, gözler kabartılı halde ve applike edilmiş, kaşları kavisli halde kabartılmış, burun küçük bir çıkıntı, elmacık kemikleri belirgin ve ağız ince bir çizgiyle belirtilmiştir. Geniş anlının üstünden arkaya doğru eğimli silindirik başlığa sahiptir. Yuvarlak çenesinin altında boyun kavisi belli edilmiş, etli kolları göğüs hizasında fakat göğüslere dayanmadan kavuşmuş haldedir. İnce bir bele sahip figürinin kalçaları iri ve yuvarlak hatlıdır. Kasık bölgesi, dizden sonra kıvrılan bacakları, sırt kısmındaki et boğumları ve alt tarafta kalça ayrımı derin çizgilerle ifade edilmiştir. Kırığı beyaz ve kum katkılı olan seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve astarlanmıştır.⁹¹ Yüz hatlarındaki, kollarındaki, bacaklarının duruşundaki ve vücut pozisyonundaki ayrıntılar, gerçekçilik ve estetik dikkat çekmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6. binyılın ikinci yarısı

⁹¹ Uzunoğlu, a.g.k., 1993, s. 60

Görsel 2. 32. Oturan Kadın Figürini, Köşk Höyük, Niğde (Uzunoğlu, 1993)

Yerleşme: Köşk Höyük, Niğde

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 3.9 cm, Genişlik: 3 cm, Derinlik: 2.8 cm

Açıklama: Görsel 2.32.'de yer alan figürin, bacaklarını sağ taraftan altına alarak oturmuş bir kadın betimlemesidir. İri omuzlara ve kalçalara sahip figürinin elleri göğüslerini tutmaktadır. Şişkin haldeki göbeğinin üzerinde göbek çukuru bir delik ile anlatılmış olup, kasık bölgesi, alta kıvrılan bacakları, arka kısımda bel kıvrımı ve kalça ayrımı derin çizgilerle belirtilmiştir. Figürin, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve astarlanmıştır. Baş, sağ omuz, sağ kol, sağ göğüsün bir bölümü ve sol bacağın baldır kısmı kırıktır.⁹² Figürinin pozisyonundaki doğallık ve gerçeğe yakın vücut oranları dikkat çekerken, yapan kişinin gözlem gücünü ve şekillendirme becerisini yansıtmaktadır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6. binyılın ikinci yarısı

⁹² Uzunoğlu, a.g.k., 1993, s. 60

Görsel 2. 33. Kadın Figürini, Köşk Höyük, Niğde (Bilgi, 2012)

Yerleşme: Köşk Höyük, Niğde

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 11.7 cm

Açıklama: Görsel 2.33.'te yer alan figürin, ayakta bir kadın betimlemesidir. Genel olarak oldukça hasarlı ve kolları ile üst baldırlarından itibaren bacaklarının kırık olmasının yanı sıra olasılıkla bel bölgesinden kırılmış ve daha sonra birleştirilmiştir. Figürin, tepesi sivri halde olan bir baş yapısına ve yüz bölgesinde yatay bir çıkıntıya sahiptir. Bu ifade biçimi başlık kullanımını işaret ediyor olabilir. Kalın boynu genişleyerek omuzlarla birleşmektedir. Kolları kırık olmakla birlikte iki yana açık olduğu hissedilmektedir. Göğüsleri belirsiz ve göbeği düz olarak anlatılmıştır. Omuzlarıyla paralellik gösteren kalçaları bir kuşak ile sarılı olup, bu kuşağın belden itibaren bacakların arasını örtecek şekilde aşağı doğru indiği görülmektedir. Sağ üst bacak düz, sol üst bacak dışa doğru açılı vaziyettedir. Figürin, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve kızıl kahverengi renginde astarlanmıştır. Renk etkileri figürinin vücudunda yoğun haldeyken kuşak yüzeyinde görülmemesi, kuşağın astarsız olduğuna işaret etmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 34. Kadın Figürini, Köşk Höyük, Niğde (Bilgi, 2012)

Yerleşme: Köşk Höyük, Niğde

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 3.5 cm

Açıklama: Görsel 2.34.'te yer alan figürin, ayakta bir kadın betimlemesidir. Göğüslerden itibaren üst kısmı kırılmıştır. Hafif silindirik göbeğe ve nokta ile belirtilmiş bir göbek deliğine sahiptir. Göbeğin hemen üstünde elleri, parmakları birbirine temas edecek şekilde birleşmekte, buradan kollarının pozisyonu anlaşılmaktadır. Sırt kısmı düz olmakla birlikte iki adet nokta halinde delik görülmektedir. Bu delikler olasılıkla kullanım aşamasında figürini süslemek amacıyla yapılmıştır. Belden aşağısında giysi kullanımı görülmektedir. Etek benzeri bir örtü ön tarafta belden ayaklara kadar inerken, arka kısımda bel çukurunu kavramakta ve bacakların arasını kapatacak şekilde yere kadar inmektedir. Dolgun kalçalara sahip figürinin bacakları bitişik halde ve ayakları şekillendirilmemiştir. Figürin, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve kızıl kahverengi renginde astarlanmıştır. Renk etkilerinin figürinin vücudunda yoğun haldeyken etek yüzeyinde görülmemesi, etek kısımlarının astarsız olduğuna işaret etmektedir. Etek yüzeyinde çizgisel halde çatlaklar görülmektedir. Bunlar pişirim esnasında olabileceği gibi kullanım sürecinde ya da toprak altında aldığı darbeler sonucunda da oluşmuş olabilir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

2.2.3. Hacılar seramik figürinleri

Anadolu'da Çatalhöyük'ten sonra Hacılar'da ortaya çıkarılan seramik figürinler dikkat çekmektedir. Hacılar yerleşmesinde bulunan seramik figürinler Neolitik dönemin son evresine ve Kalkolitik dönemin başlarına tarihlenmekle birlikte figürinlerin neredeyse hepsi kadın betimlemeleridir. Oldukça gerçekçi bir biçimde anlatılmış olan bu figürinlerin yapım kaliteleri ve estetik düzeyleri yüksek, vücut pozisyonları çeşitlidir. Genç, yetişkin, hamile veya şişman kadın figürinleri ayakta, uzanırken, bağdaş kurmuş, bebeğini kucağında tutarken ya da emzirirken ve yaban hayvanlarıyla birlikte biçimlendirilmiştir. Çanak çömlek yapımında kullanılan çamur çeşidiyle aynı çamurdan şekillendirilen figürinler perdahlı ve çeşitli renklindedir. Boyları 6,2 - 24 cm arasında olmakla birlikte iyi pişirilmediklerinden dolayı günümüze çok sağlam bir şekilde gelememişlerdir. Baş kısımlarında saçlar, kulaklar, gözler ve burun biçimlendirilmiş, ağız işlenmemiştir. Göğüsler, yaşlı kadın figürinlerinde iri ve sarkık, kollar, bacaklar kalın, etli ve karın çok şişkin anlatılmıştır.⁹³ Genç kadın figürinlerinde saçlar daima atkuyruğu biçiminde, yaşlı kadın figürinlerinde ise topuz olarak anlatılmıştır. Erkek figürinlerin Hacılar'da hiç bulunmamasına karşın, erkek çocuk betimlemelerine kadın figürinlerin kucağında ya da yanlarında yer verilmiştir.⁹⁴

⁹³ Duru, **a.g.k.**, 2010, s. 29-30

⁹⁴ Kulaçoğlu, **a.g.k.**, 1992, s. 11

Görsel 2. 35. *Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

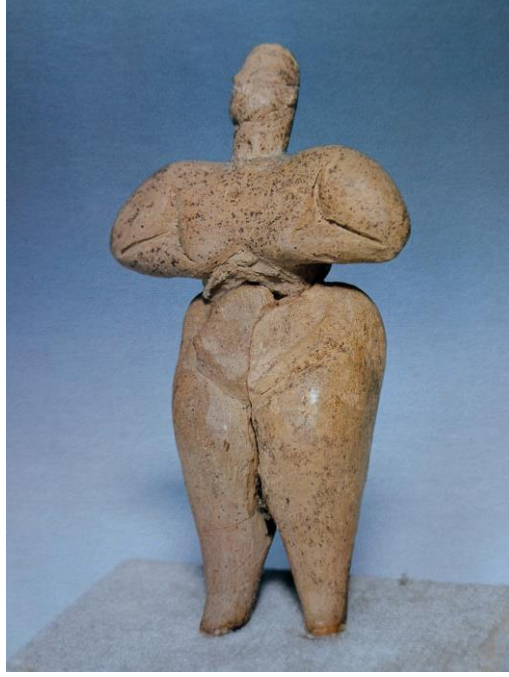
Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 24 cm, Genişlik: 10.5 cm

Açıklama: Görsel 2.35.'de yer alan figürin, ayakta duran bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Kollar iki yanda ve gövdeye bitişik, eller de kalçalar üzerinde yer almaktadır. Kalın boyun, iri başın devamı şeklinde gövde ile birleşmekte ve çene çıkıntısı hafifçe belirtilmiştir. Badem biçimindeki gözler çizgi kazıma, burun ve kulaklar kabartma biçimindedir. Saçlar arka kısımda topuz halindedir. Geniş omuzlar ve iri kalçalar dikkat çekmektedir.⁹⁵ Figürinin çizilerek biçimlendirilen göz yapısı Göller Bölgesi Ana Tanrıça figürinleri açısından karakteristiktir. Ana Tanrıça tarafından her daim izlenildiği ve sakınıldığı göndermesinin yanı sıra kadının toplum içindeki statüsüne de bir göndermedir. Figürin, kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve kalın astarlanarak, perdahlanmıştır. Üst kısmında yoğun olmak üzere genelde görülen lekelenme redüksiyonlu pişirimden kaynaklanmaktadır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ortaları

⁹⁵ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 174

Görsel 2. 36. *Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

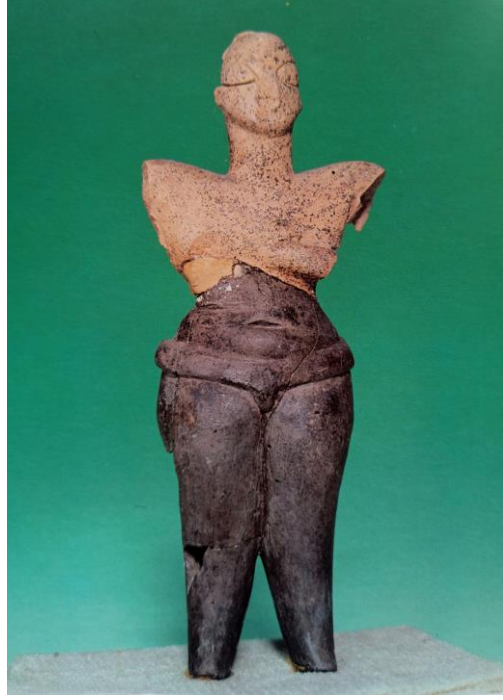
Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 10.2 cm, Genişlik: 5.6 cm

Açıklama: Görsel 2.36.'da yer alan figürin, ayakta bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Yüzeyi perdahlanmış olan figürinin kolları iri ve elleri ile göğüslerini alttan tutmaktadır. Bacaklar ayrı şekillendirilmiş ve sonradan gövde ile birleştirilmiştir. Burun ucu kırılmış, kulaklar küçük ve gözler badem biçiminde çizilerek belirtilmiştir. Sırt kısmı düz ve çıkık kalçalı olmasının yanı sıra saçları arkada topuz şeklindedir.⁹⁶ Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş, yüzeyde noktalar halinde etkiler görülmektedir. Figürinin elleriyle göğüslerini alttan tutarken, tüm vücuduyla göğüslerini göstermek istercesine hareketi dikkat çekicidir. Bu hareket berekete ve kadının besleyiciliğine bir göndermedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ortaları

⁹⁶ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 174

Görsel 2. 37. *Genç Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

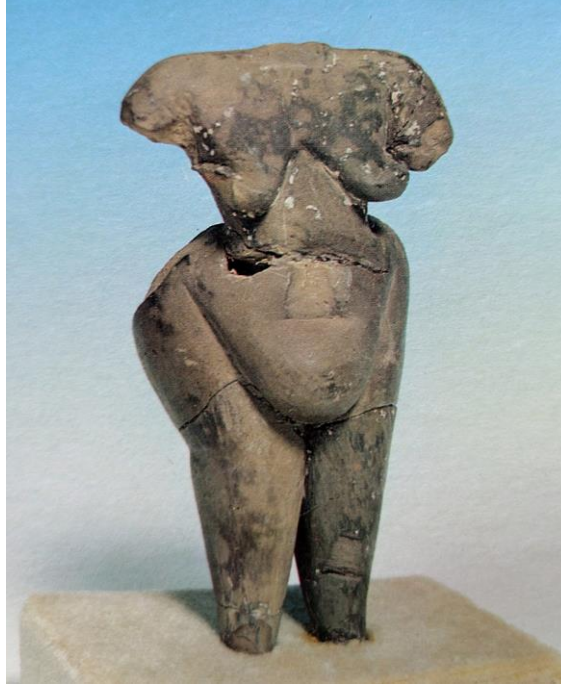
Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 11.7 cm, Genişlik: 4.7 cm

Açıklama: Görsel 2.37.'de yer alan figürin, ayakta duran genç tanrıça betimlemesidir. Dar bir giysi giymiş ve kalçaları iridir. Kollar kırık, sol el göğüs üzerinde ve işlenmemiş haldedir. Baş kısmında gözler badem şeklinde çizgi ile belirtilmiş, burun kırık, kulaklar hafifçe kabartılmış ve saçlar tepede örülmüştür.⁹⁷ Göğüslerin belirgin olmayışı, göbeğin şişkin fakat sarkık olmayan durumu ve ince bir bel zarıflığı genç tanrıçaya ve toplumdaki genç kadınlara bir göndermedir. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve belden aşağısı redüksiyonlu pişirimden kaynaklı siyah renktedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ortaları

⁹⁷ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 174

Görsel 2. 38. *Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 10.3 cm, Genişlik: 4.7 cm

Açıklama: Görsel 2.38.'de yer alan figürin, ayakta duran bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş ve kollar kırık, işlenmemiş elleri göğüsleri üzerinde durmaktadır. İri ve sarkık göbeği ve kalçaları dikkat çekmektedir. Sırt kısmında yanlara doğru derin ikişer çizgi olmakla birlikte kalça ayrımı belirgindir. Bacaklar, dizden sonra yanlara açılır pozisyonundadır.⁹⁸ Figürin, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde redüksiyondan pişirimden kaynaklanan etkilere sahiptir. Dizlerine kadar sarkık olan göbeği, iri omuz ve kalçaları, Ana Tanrıça betimlemesinin yanı sıra toplum içinde önemli bir yere sahip ve yaşça büyük olan bir kadına da gönderme yapmaktadır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl

⁹⁸ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 175

Görsel 2. 39. *Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 6.2 cm, Genişlik: 4 cm

Açıklama: Görsel 2.39.'da yer alan figürin, ayakta duran bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kısmı kayıptır ve başı gövdeye sabitlemek amacıyla omuz kısmında delik bulunmaktadır. Üçgen göğüslü olup, iri göbeğinin altında çizgi ile belirtilen bir giysisi vardır.⁹⁹ Göğüslerinin belirtilmemesi, şişkin fakat sarkık olmayan göbeği ve giysi kullanımı genç bir tanrıçaya gönderme yapmaktadır. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde redüksiyonlu pişirmeden kaynaklanan etkiler görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ortaları

⁹⁹ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 175

Görsel 2. 40. *Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 9 cm

Açıklama: Görsel 2.40.'ta yer alan figürin, ayakta duran bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş ve sol kolu kırıktır. Göğüsleri, göbeği iri ve sarkık, kalçaları ise dardır. Kolları kıvrılmış halde olup, elleri göğüsleri üzerinde yer almaktadır. Bacaklar üst kısımda bitişik halde ayaklara doğru açılmaktadır. Ayaklar kabaca işlenmiştir.¹⁰⁰ Göbek çukuru oldukça belirgindir. Sarkık haldeki göğüsleri ve göbeği yaşlı bir kadın anlatımına da gönderme yapmaktadır. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş, astarlanmış ve perdahlanmıştır. Yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkiler görülebilmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl

¹⁰⁰ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 176

Görsel 2. 41. *Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

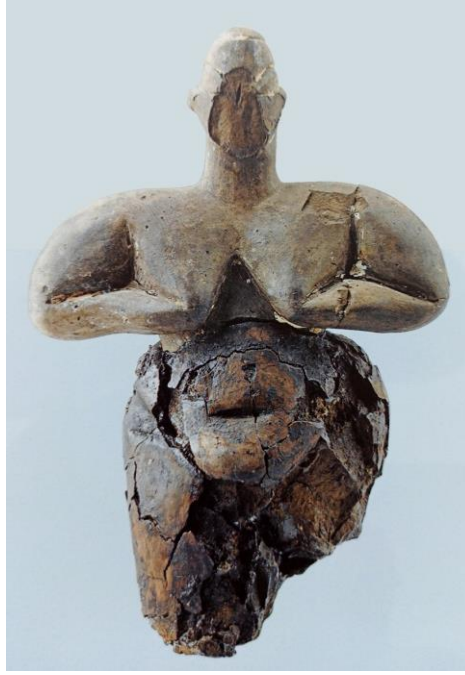
Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 9.1 cm, Genişlik: 4.5 cm

Açıklama: Görsel 2.41.'de yer alan figürin, ayakta duran bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Olasılıkla elleri göğüsleri üzerinde, geniş kalçalara ve iri bir göbeğe sahiptir. Bacaklar bitişik halde olup, göbeğin altında hafif kabartı ile belirtilen kuşağa asılı kareli, boya ile belirtilen bir önlüğü vardır.¹⁰¹ Kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkiler görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl

¹⁰¹ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 176

Görsel 2. 42. *Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 11.6 cm, Genişlik: 7.5 cm

Açıklama: Görsel 2.42.'de yer alan figürin, olasılıkla ayakta duran bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kısmında, gözler badem biçimde, burun kırık, saçlar topuz ve kulaklar hafif çıkıntı şeklinde belirtilmiştir. Figürin, sarkık karınlı, iri kollu olup, elleri ile göğüslerini tutmaktadır. Elleri işlenmemiş olmakla birlikte dizden aşağısı kırıktır.¹⁰² Fazla zarar görmeden günümüze gelebilmiş üst gövdeden kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş, astarlanmış ve perdahlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkiler görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ortaları

¹⁰² Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 176

Görsel 2. 43. *Ana Tanrıça Figürin Parçası, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 5.3 cm, Genişlik: 5 cm

Açıklama: Görsel 2.43.'te yer alan figürin, göğüsten aşağısı kırık olarak ortaya çıkarılmış bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kısmında, gözler iri ve badem şeklinde, kulaklar çıkıntı biçiminde, burnu sivri ve iri olarak belirtilmiştir. Başında bir başlık olan figürinin, atkuyruğu örülmüş saçları sırtının ortalarına kadar inmektedir. Sivri omuzlara sahip olmakla birlikte elleri ile göğüslerini tutmaktadır. Ön ve arka yüzünde siyah renkte karelerden oluşan bezeme, giysi kullanımına işaret etmektedir.¹⁰³ Figürinin belirsiz olarak betimlenen göğüsleri, örgü saçları ve başlık kullanımı genç bir tanrıça olduğuna dair göndermelerdir. Yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkiler olmakla birlikte kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve perdahlanmıştır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ortaları

¹⁰³ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 177

Görsel 2. 44. *Leoparlı Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 12.6 cm, Genişlik: 6 cm.

Açıklama: Görsel 2.44.'te yer alan figürin, ayakta duran bir leopara oturmuş Ana Tanrıça betimlemesidir. Oturmuş olduğu leoparın kuyruğu, figürinin sırtına doğru kıvrılmakta olup, leoparın başı belirgin halde şekillendirilmiş ve gözleri, Ana Tanrıçanın gözleri ile aynı biçimde, badem şeklinde, çizilerek belirtilmiştir. Dolgun kalçalı, iri karınlı Ana Tanrıçanın kucığında, uzun bir kuyruğa sahip, ön bacakları ile boynuna dolanan yavru bir leopar yer almaktadır.¹⁰⁴ Ana Tanrıçanın leoparlar ile birlikte betimlenmesi dikkat çekmektedir. Üzerine oturduğu leoparın tanrıçayı taşıırken kuyruğunu onun sırtına doğru uzatması ve yavru leoparın bebeği gibi tanrıçanın boynuna sarılması, tanrıçanın insanlar üzerindeki koruyucu gücünün hayvanlar üzerinde de olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca leopar figürinlerinin pozisyonları da bu ilişkinin karşılıklı olduğunu göstermektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ortaları

¹⁰⁴ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 177

Görsel 2. 45. *Çocuklu Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 8.3 cm, Genişlik: 7 cm

Açıklama: Görsel 2.45.'de yer alan figürin, bacaklarını yana alarak oturmuş bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Ana Tanrıçanın yanında ayakta duran ve ona sarılan çocuğu bulunmaktadır. Figürin, uzun bir yüze, badem halde çizilmiş gözlere ve hafif çıkıntı kulaklara sahiptir. Burun ve saç topuzu kırılmıştır. Geniş omuzları olmakla birlikte sol eli ile göğsünü, sağ eli ile ona sarılan çocuğunu tutmaktadır. Baş ve sol kolu kırık olan çocuk figürünün sağ kolu tanrıçanın boynundadır.¹⁰⁵ Ana Tanrıça boynuna sarılan çocuğu sağ kolu ile tutarken, göğüslerinin, göbeğinin ve yana kıvrılmış olduğu bacaklarının estetiğindeki doğallık dikkat çekmektedir. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkiler görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ortaları

¹⁰⁵ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 177

Görsel 2. 46. *Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 9.2 cm, Genişlik: 6.8 cm

Açıklama: Görsel 2.46.'da yer alan figürin, oturmuş vaziyette bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kısmında, burun kırık, gözler badem şeklinde çizilerek belirtilmiş, kulaklar küçük çıkıntılar biçimindedir. Saçlar, küçük bukleler halinde başın etrafında dolanıp topuz biçiminde tepesinde toplanmıştır. İri kollarından biri kırık olmakla birlikte sol kolu göğüs altına kıvrılmış haldedir. Sırt bölgesinde omuzlara doğru uzanan iki adet hayvan kuyruğu, iki hayvan üzerinde oturmuş olduğunu göstermektedir. İri kalçalara ve sarkık bir göbeğe sahip figürinin dizden aşağısı kırıktır.¹⁰⁶ Yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkiler görülmekte olup, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiştir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ortaları

¹⁰⁶ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 178

Görsel 2. 47. *Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutları: Yükseklik: 9 cm, Genişlik: 6.7 cm

Açıklama: Görsel 2.47.'de yer alan figürin, ayaklarını yana alarak oturmuş vaziyette bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kısmı ve sol kol kırılmış olmakla birlikte sağ kolda da eksik parçalar vardır. Buna rağmen elleri ile göğüslerini tuttuğu anlaşılabilir. İri kalçalara sahip figürinin ayak parmakları işlenmemiş, göbek çukuru belirgin haldedir.¹⁰⁷ Kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve aynı renkte astarlanmıştır. Astarın yer yer kavladığı ve çatladığı görülebilmektedir. Yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkilere sahiptir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ortaları

¹⁰⁷ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 178

Görsel 2. 48. *Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 11.3 cm

Açıklama: Görsel 2.48.'de yer alan figürin, oturur vaziyette bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Sivri tepeli, silindirik baş yapısına sahiptir. Badem şeklindeki gözleri ve geniş alnının üst kısmında saçların başlangıcı çizgi ile belirtilmiştir. Çıkıntı halinde kulaklara, sivri bir buruna ve hafif sivri çene yapısına sahiptir. Kalın ve silindir bir boynu olmakla birlikte omuzları ve kolları oldukça dolgundur. Elleri ile göğüslerini iki yandan tutmakta olup, elleri işlenmemiş ve göğüsleri küçük çıkıntılar halindedir. Göbeği şişkin ve göbek deliği bir delikle anlatılmıştır. Bacakları birbirine paralel ve karnına çekilmiş vaziyettedir. Üst bacaklar göbekten, alt bacaklar birbirinden derin çizgilerle ayrılmaktadır. Ayaklar kaba şekillendirilmiş yumrular halinde olup, kalçalar oldukça dolgundur. Sağ alt bacak üzerinde üst üste iki delik görülmektedir. Figürin, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve perdahlanmıştır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 49. *Uzandı Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutları: Yükseklik: 11.4 cm, Genişlik: 5.3 cm

Açıklama: Görsel 2.49.'da yer alan figürin, bacaklarını sola kıvrarak uzanmış bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kısmında, gözler badem şeklinde, saçlar arka kısımda topuz biçiminde çizilerek belirtilmiştir. Kaba olarak işlenen elleriyle göğüslerini tutan figürin iri kalçalara ve omuzlara sahiptir. Arka kısmında kalça ayrımı ve bel çukuru belirgindir. Sağ ayağı kırıktır.¹⁰⁸ Yana doğru uzanmış olan figürinin, altta kalan kol ve bacağının hissiyatı, bacakları arasındaki perspektif ve göbeğinin uzanmış olmasından dolayı yana doğru sarkma hareketindeki estetik ve gerçekçilik dikkat çekmektedir. Bu ayrıntılar şekillendirmeyi yapan kişinin gözlem gücünü de kanıtlamaktadır. Figürin, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkiler görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ortaları

¹⁰⁸ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 179

Görsel 2. 50. *Kucaklaşan Tanrı ve Tanrıça Figürinleri, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutları: Yükseklik: 11.4 cm

Açıklama: Görsel 2.50.'de yer alan figür kompozisyonu genç bir tanrı ile genç bir tanrıçanın kucaklaşırken betimlenmesidir. İri vücut hatlarına sahip genç bir tanrıçayı yansıtan kadın figürünün gözleri, badem şeklinde çizilerek belirtilmiş, burun küçük bir çıkıntı biçiminde, her iki kolu da kırıktır. Bacaklarını sola doğru bükerek uzanmış olan kadın figürünün göğüsleri belirsiz, kalçaları iridir. Genç bir tanrıyı betimleyen erkek figürünün belden yukarısı, başı ve sol bacağı kırıktır. Bir eli ile kadın figürünün belini kavramış ve sağ bacağı kadın figürünün kalçasının üzerindedir.¹⁰⁹ Erkek olarak belirtilen figürünün, kadın figürin ile arasındaki büyüklük farkı dikkat çekmektedir. Bu farkın nedeni, kadının toplum içindeki yeri ve Ana Tanrıça kültürünün etkisi olabilir. Ayrıca kucaklaşıyor oldukları belirtilen figürinler, cinsel birliktelik esnasında betimlenmiş olabilir. Böylece, her konuda berekete gönderme yapılan Ana Tanrıça figürünü ile çoğalmada berekete ya da soyda berekete gönderme yapılmıştır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ortaları

¹⁰⁹ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 179

Görsel 2. 51. *Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutları: Yükseklik: 11.7 cm, Genişlik: 7.9 cm

Açıklama: Görsel 2.51.'de yer alan figürin, yüzüstü yatmış vaziyette bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Elleri göğüslerin altında, göbeği sarkık ve göbek çukuru üçgen şekilde belirtilmiştir. Sırt ve ön kısımlardaki boyalı şeritler giysi kullanımına işaret etmektedir. Baş ve ayaklar kırılmıştır.¹¹⁰ Belden yukarısı yüz üstü, belden aşağısı yan dönmüş olarak betimlenen figürinin, sağ omuz kısmı kırık halde ayrı olarak ortaya çıkarılmış ve birleştirilmiştir. Temiz halde olan sağ omuzdan anlaşılacağı üzere, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve perdahlanmıştır. Yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkiler görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ortaları

¹¹⁰ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 180

Görsel 2. 52. *Yüzüstü Yatan Genç Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutları: Yükseklik: 7.6 cm, Genişlik: 6.2 cm

Açıklama: Görsel 2.52.'de yer alan figürin, yüzüstü yatmakta olan genç bir tanrıça betimlemesidir. Baş kısmında saçları atkuyruğu, gözleri badem şeklinde çizilmiş ve burnu kırılmıştır. Figürin elleri ile göğüslerini tutmakta ve bacaklarını yanlardan yukarı doğru çekmiş pozisyonundadır. Kalça ve bacak ayrımı belirgindir.¹¹¹ Bacakların yanlardan yukarı doğru hareketi dikkat çekerken pozisyonun bir amaç doğrultusunda yapılmış olabileceğini akla getirmektedir. Birden fazla figürinden oluşan bir kompozisyonun bir parçası olabilir. Figürinin yüzeyi oldukça siyahlaşmış ve lekelenmiştir. Bu durum redüksiyonlu pişirimden kaynaklanmaktadır. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve perdahlanmıştır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6.binyıl ortaları

¹¹¹ Kulaçoğlu, a.g.k., 1992, s. 179

Görsel 2. 53. *Figürin Başları, Hacılar, Burdur (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 2.9 cm (Ortalama)

Açıklama: Görsel 2.53.'te yer alan figürin başları, Ana Tanrıçalara ait baş betimlemeleridir. Genel biçimleri itibariyle Hacılar Ana Tanrıça baş karakteristiğini sergilemektedirler. Gözler iri ve badem şeklinde çizgi kazıma ile belirtilmiş olup, burunlar sivri çıkıntılar halindedir. Başlık ya da saç tanımlayan kısımlar yine çizgi kazıma ile ifade edilmiştir. Hafif sivri çene yapısına sahip olmakla birlikte kalın ve silindirik halinde boyunları vardır. Hacılar Ana Tanrıça figürinlerinin gözleri oldukça iri halde ifade edilirken, ağızların olmayışı; Ana Tanrıça tarafından her daim izlenme ve gözetilme inancına gönderme yapmaktadır. Bu durum Neolitik döneme ait tüm kadın figürinleri için geçerlidir. Figürin başları, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş, yüzeylerindeki renk etkileri çamur yapısındaki katkıları ve redüksiyonlu pişirimi işaret etmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 54. *Figürin Başı, Hacılar, Burdur (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Hacılar, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 3.3 cm

Açıklama: Görsel 2.54.'te yer alan figürin başı, Ana Tanrıça betimlemesine aittir. Baş kısmı arkadan görülmekte ve başlık kullanımı dikkat çekmektedir. Yukarı yönde sivrileşen başlığı, yatay şeritlere çizgi kazımayla bölünmüştür. Kulakları arasında bir yay çizgisi ile belirtilen figürinin saçları olasılıkla başlığın içine toplanmış haldedir. Kulaklar yarım daire çıkıntı, kalın boynu silindir biçimindedir. Figürin, kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve perdahlanmıştır. Yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkiler görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

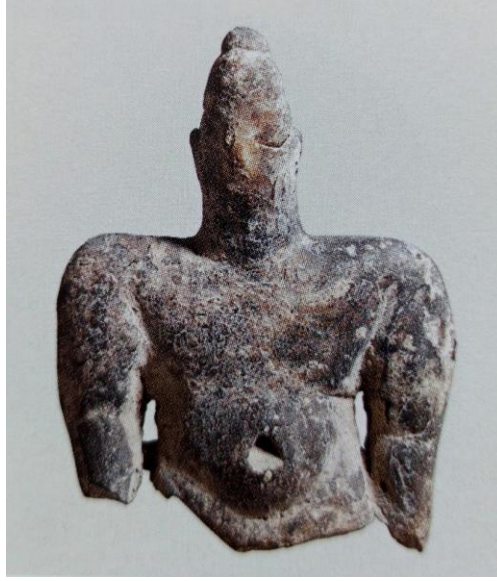
2.2.4. Höyücek seramik figürinleri

Höyücek'te, Kutsal Alanlar Dönemine tarihlenen bazı özel alanlarda seramik figürinler ortaya çıkarılmıştır. Doğal biçimlerine oldukça yakın bir şekilde şekillendirilen kadın figürinlerinin vücutları iridir. Görsel 2.55.'te örnekleri görülen kadın figürinleri çeşitli pozisyonlarda betimlenmişlerdir. Bunlar; ayakta, uzanırken, tahtta otururken ve bağdaş kurmuş anlatımlardır. Genellikle kollar göğüslerin üzerinde durmakla birlikte göğüsler ve karın fazla abartılmazken, kalçalar ve bacakların üst kısmı çok iridir. Bazılarında cinsel organın üçgen çizilerek vurgulandığı, bazılarının vücutlarında giysiyi andıran bezemeler görülmekle birlikte gözler, çene, saçlar çizilerek, burun ve kulaklar hafif kabartılarak belirtilmiştir.¹¹²

Görsel 2. 55. Figürinler ve İdoller, Höyücek Höyük, Burdur (Duru, 2008)

¹¹² M Özdoğan (2011). *Neolitik Çağ Anadolu Figürinleri*. Arkeo Atlas. Tarihöncesinden Demir Çağ'ına Anadolu'nun Arkeoloji Atlası. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., s. 99

Görsel 2. 56. *Ana Tanrıça Figürini, Höyücek Höyük, Burdur (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Höyücek Höyük, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 5.9 cm

Açıklama: Görsel 2.56.'da yer alan figürin, bir Ana Tanrıça betimlemesinin üst gövdesi ve baş kısmıdır. Saçları başının üstünde topuz, gözleri badem şeklinde çizgi kazıma, burnu ve kulakları hafif çıkıntı olarak anlatılmıştır. Kalın ve silindirik bir boyuna sahip figürinin omuzları ve yanlarda vücuda paralel halde olan kolları oldukça iri haldedir. Göğüsler belirsiz halde ve göğüslerin pazılardan ayrıldığı kısımlar derin çizgilerle belirtilmiştir. Şişkin halde olan göbeğinin üzerinde göbek deliğini betimleyen bir delik bulunmaktadır. Belden aşağısı ve elleri kırılmıştır. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde redüksiyonlu pişirmeden kaynaklanan etkilere sahiptir. Yüzeyinde kullanım sürecinde ya da toprak altında aldığı darbeler sonucunda oluşan doku etkileri görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 57. *Ana Tanrıça Figürini, Höyücek Höyük, Burdur (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Höyücek Höyük, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 9.8 cm

Açıklama: Görsel 2.57.'de yer alan figürin, oturur vaziyette bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kısmı silindirik, kulaklar belirsiz, burun hafif çıkıntı halinde ve gözler oldukça büyük badem şeklinde çizgi kazıma ile ifade edilmiştir. Baş, boyun kısmı es geçilerek direkt omuzlarla birleşmektedir. Omuz ve kolları iri halde olan figürin, elleriyle göğüslerini tutmaktadır. Göğüs kafesi kabartılmış fakat göğüsleri ve elleri işlenmemiştir. Doğurganlığı simgeleyen etli bir göbeğe ve dolgun kalçalara sahiptir. Göbek deliği küçük halde üçgen bir çukurla belirtilmiştir. Bağdaş kurmuş figürinin bacaklarının pozisyonu ve göbek bölgesinden ayrımı derin çizgilerle ifade edilmiştir. Göbeğinin altında birleştirdiği ayakları çıkıntı bir yumru halindedir. Sağ dizi ve çenesi kırılmıştır. Kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde kullanım sürecinde ya da toprak altında aldığı darbeler sonucunda oluşmuş dokular görülmektedir. Figürinin büyük gözleriyle Ana Tanrıçanın hem daim izleyen ve her şeyi gören işlevinin yansıtılması dikkat çekmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 58. *Kadın Figürini, Höyücek Höyük, Burdur (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Höyücek Höyük, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 5.4 cm

Açıklama: Görsel 2.58.'de yer alan figürin, bacaklarını yana alarak oturmuş olan bir kadın betimlemesidir. Baş kısmı kırılmıştır. Omuzları ve pazıları iri halde, elleri sol göğsünün üzerindedir. Ellerin birleştiği bölgedeki kırılma etkileri herhangi bir obje tuttuğu hissiyatı vermektedir. Şişkin göbeği sol kalçasının üzerine sarkık, kalçaları dolgun ve sol bacağına sağ bacağının altına uzatarak yana almış haldedir. Ayakları kırılmıştır. Üst gövde hafice öne doğru eğilmiş durumdadır. Bacaklarının ve gövdesinin aldığı pozisyon ve bunun neticesinde özellikle göbek bölgesinin doğal sarkma hareketi, şekillendirme yapan kişinin gözlem gücünü ve malzeme kullanımda ki becerisini göstermektedir. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde redüksiyonlu pişirim etkilerinin yanı sıra kullanım sürecinde ya da toprak altında aldığı darbelerden kaynaklanan dokular görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 59. *Kadın Figürini, Höyücek Höyük, Burdur (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Höyücek Höyük, Burdur

Malzeme: Pişmiş Toprak

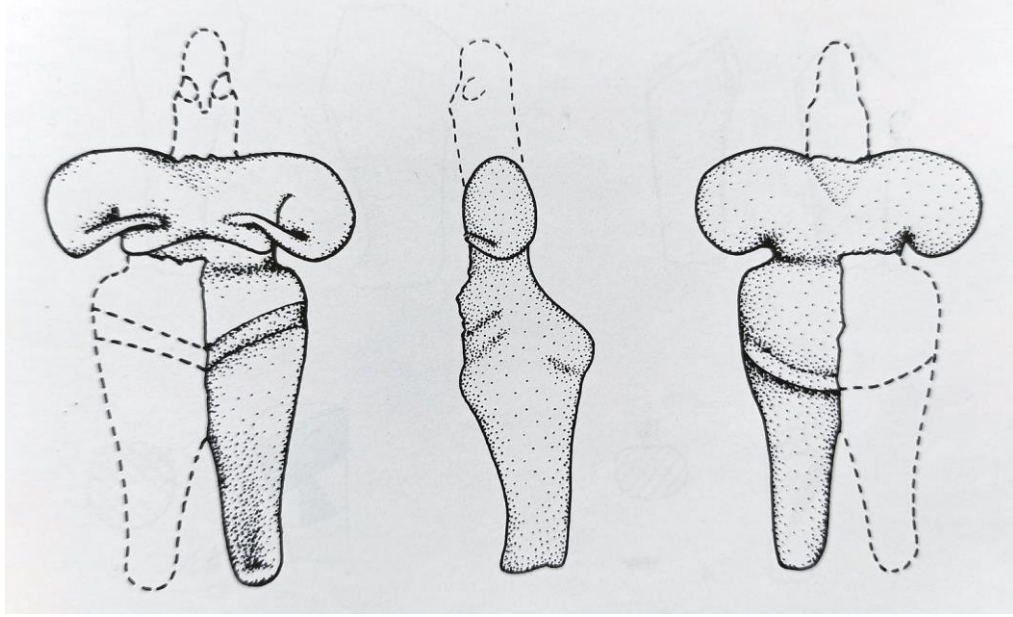
Boyutlar: Yükseklik: 4.4 cm

Açıklama: Görsel 2.59.'da yer alan figürin, oturur vaziyette bir kadın betimlemesidir. Baş kısmı kırılmıştır. Tabure benzeri bir biçim üzerinde oturmakta, ayaklarını öne doğru uzatmış ve elleri dizlerinin üzerinde yer almaktadır. İri omuz ve pazıları, hafif kabartılmış göğüsleri ve sarkık bir göbeği vardır. Göbek deliği bir delik ile belirtilmiştir. Öne doğru paralel halde uzattığı bacakları ve kalçaları oldukça dolgun, ayakları ayrıntılı biçimlendirilmeden yumru halinde bırakılmıştır. Bacakları arasında görülen kırılmış bölge, oturduğu biçim ile bağlantılı olduğu izlenimi vermektedir. Sağ eli de dirsekten itibaren kırık haldedir. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkiler görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

2.2.5. Kuruçay ve Bademağacı seramik figürinleri

Bademağacı yerleşmesinin Neolitik yapı katlarında bulunan kadın figürinler orta düzeyde pişirilmiş ve yüksek kalitede biçimlendirilmişlerdir. Ayakta, taburede ya da yerde otururken, ayaklarını öne uzatmış ya da altına toplamış pozisyonlarda şekillendirilen Görsel 2.60.'da çizim örneği yer alan şişman kadın figürinlerinin elleri genellikle göğüsleri üzerindedir. Bademağacı seramik figürinleri arasında bir adet erkek başı yer almaktadır. Vücudu bulunmamış olmakla birlikte son derece gerçekçi şekillendirilen kafanın ölçülerine göre vücut uzunluğunun 40 cm civarında olması gerektiği belirlenmiştir. Kuruçay'da Neolitik dönemin sonlarından Erken Kalkolitik dönemin sonlarına kadar seramik kadın figürinlerine rastlanmıştır. Doğurganlığı simgeleyen özelliklere sahip geniş karınlı ve iri kalçalı kadın figürinlerinin kolları göğüsleri üzerinde ya da yanlarda betimlenmiştir. Figürinlere ait elde edilen çok sayıda kırık pişmiş toprak buluntuların renklendirilmiş olması, çoğunun giysili olarak betimlendiğine işaret etmektedir.¹¹³

Görsel 2. 60. Ana Tanrıça Figürin Çizimi (Duru, 1994)

¹¹³ Duru, a.g.k., 2008, s. 93-105

Görsel 2. 61. *Ana Tanrıça Figürini, Kuruçay Höyük, Burdur (Uzunoğlu, 1993)*

Yerleşme: Kuruçay Höyük, Burdur

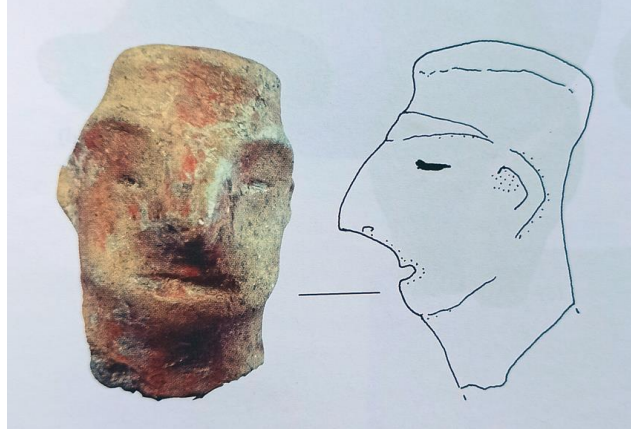
Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 13.5 cm, Genişlik: 9.6 cm, Derinlik: 4.6 cm

Açıklama: Görsel 2.61.'de yer alan figürin, ayakta duran bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kırık, omuz ve kollar iri halde, elleri işlenmemiş şekilde göğüsleri üzerinde durmaktadır. Göğüsleri sarkık şekilde gösterilen figürin, iri kalçalara ve kalın bacaklara sahiptir. Arka kısmında enseden aşağı doğru inen bir kabartma saç örgüsünü yansıtmaktadır. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş, kırmızı renkte astarlanmış ve perdahlanmıştır.¹¹⁴ Kalça kısmında, yanlardan kasıklarına doğru devam içbükey hareket, kuşak gibi bir giysi kullanıma işaret etmektedir. Ayrıca bu hareket şişkin bir göbeğe sahip olduğunu hissettirmektedir. Baş, boyun ve sağ bacak kırıktır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6010 - 5800

¹¹⁴ Uzunoğlu, a.g.k., 1993, s. 57

Görsel 2. 62. *Erkek Figürin Başı, Bademağacı Höyük, Antalya (Duru, 2008)*

Yerleşme: Bademağacı Höyük, Antalya

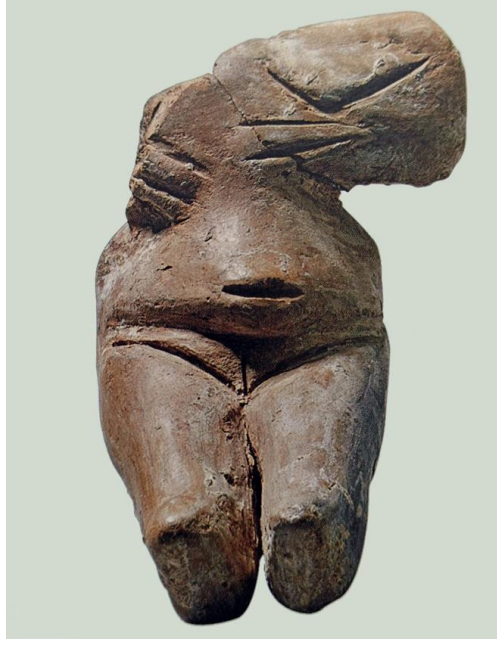
Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 6 cm

Açıklama: Görsel 2.62.'de yer alan figürin başı, bir erkek betimlenmesine aittir. Neolitik dönem figürinler içerisinde erkek olanların yok sayılacak kadar az olmaları bakımından bu figürin başı oldukça dikkat çekmektedir. Ayakta betimlenmesi halinde boyu yaklaşık 40 cm olmakla birlikte bu değerlerde boy uzunluğu neolitik figürinleri açısından alışılmamış bir değerdir. Bir erkek olması, yüz hatlarının gerçeğe oldukça yakın betimlenmesi yanında ağızında biçimlendirilmesi figürin başına önem kazandırmaktadır. İri bir buruna, kabartılmış yay şeklinde kaşlara, minik çukurlar halinde gözlere, çizgi halinde belirtilmiş bir ağıza sahiptir. Sol kulağı kırılmış, sağ kulağı çıkıntı haldedir. Burun delikleri iki nokta halinde anlatılmış ve çene yapısı gerçekçi biçimdedir. Figürin başının idealize edilmeden gerçekçi betimlenmesi onun bir tanrıyı değil ölümlü bir erkeği yansıttığı fikrini doğurmaktadır. Başının üstünde başlık tarzı bir aksesuarı anımsatan bir anlatım görülmektedir.¹¹⁵ Kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş, astarlanmış ve perdahlanmıştır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 5. binyıllar

¹¹⁵ Duru, a.g.k., 2008, s. 94

Görsel 2. 63. Ana Tanrıça Figürini, Bademağacı Höyük, Antalya (Bilgi, 2012)

Yerleşme: Bademağacı Höyük, Antalya

Malzeme: Pişmiş Toprak

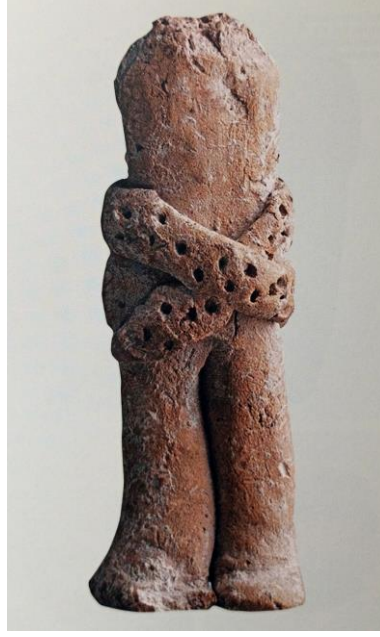
Boyutlar: Yükseklik: 4.8 cm

Açıklama: Görsel 2.63.'te yer alan figürin, ayaklarını öne uzatarak oturmuş bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kısmı, sağ omuz ve sağ kolu kırık haldedir. Elleri göğüslerinin üstünde, omuzları iri durumda, görülebilen sol kolunun kıvrılma hareketi derin bir çizgi ile anlatılmıştır. İnce bir bele, şişkin bir göbeğe ve yatay derin bir çizgi ile belirtilmiş göbek deliğine sahiptir. Dolgun bacaklarını öne doğru paralel vaziyette uzatmış ve ayakları işlenmeden yumru halinde bırakılmıştır. Kadın cinsel organı ters üçgen şeklinde çizgi ile belirtilmiş olup, üçgenin alt köşesinde dikey, kısa bir çizgi görülmektedir. Bu anlatım şekli giysi kullanımı da işaret ediyor olabilir. Ellerinin kabartılmadan ya da yumru halinde bırakılmadan, göğüslerinin tamamını kapsayan bir pozisyonda, uzun derin çizgi kazımlarla anlatımı dikkat çekmektedir. Kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve perdahlanmıştır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

2.2.6. Anadolu'da Neolitik döneme ait diğer seramik figürinler

Anadolu'da Neolitik dönemde yukarıda bahsedilen yerleşim yerleri dışında birçok noktada daha seramik figürinler ortaya çıkarılmıştır. Çeşitli malzemelerden şekillendirilen figürinlerin çoğunluğunu kilden yapılan kadın figürinleri oluşturmaktadır. Figürinlerin kavramsal ve plastik özellikleri benzer nitelikler göstermektedir. Kadın olanlarında göğüs ve kalça bölgelerinin iri olması, ayakta ya da oturur pozisyonları, başların ayrıntılı fakat sade bir şekilde işlenmesi, erkek olanların sayıca azlığı ve çeşitli hayvan betimlemelerinin kaba bir şekilde biçimlendirilmeleri ortak özellikler arasındadır. Kavram bakımından Ana Tanrıça başlığı altında bolluk, bereket, üretkenlik, ölüm gibi göndermeler paralellik sergilemektedir.

Görsel 2. 64. *Erkek Figürini, Nevali Çori, Şanlıurfa (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Nevali Çori, Şanlıurfa

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 5.6 cm

Açıklama: Görsel 2.64.'te yer alan figürin, ayakta duran bir erkek betimlemesidir. Baş kısmı kırılmış, kolları şekillendirilmemiştir. Üst gövde silindirik biçimde bele kadar inmekte, hafifçe belirtilen kalçalardan sonra bacaklar birbirine bitişik ve ayaklar orantısız çıkıntılarla ifade edilmiştir. Kalçalarını saran ve cinsel bölgesini kapatan kuşak benzeri giysi kullanımı görülmektedir. Neolitik dönem Anadolu halkı için önemli bir yere sahip leopara, kuşak üzerindeki noktasal deliklerle gönderme yapılmıştır. Neolitik dönem seramik figürinler arasında erkek olanların az olmaları bakımından bu figürin dikkat çekerken, genellikle Ana Tanrıça ile ilişkisi kurulan leopar ve leopar deseninin bir erkek figürin ile buluşturulması özel bir anlam taşıyor olmalıdır. Figürin, kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş olup, yüzeyinde kullanım sürecinde ya da toprak altında aldığı darbelerden kaynaklanan dokular görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 65. *Kadın Figürini, Nevalı Çori, Şanlıurfa (Bilgi, 2012)*

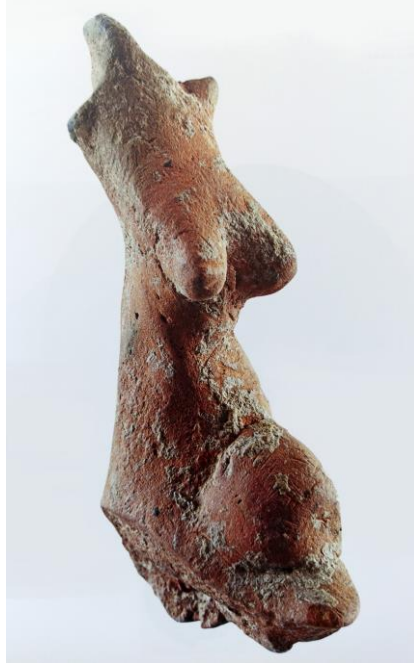
Yerleşme: Nevalı Çori, Şanlıurfa

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 2.7 cm

Açıklama: Görsel 2.65.'te yer alan figürin, oturur vaziyette bir kadın betimlemesidir. Baş kısmı bir hayvan başının stilize edilmiş halini anımsatmaktadır. Yanlarda çıkıntı halinde kulaklar ve öne doğru hafifçe sivri burun öne çıkarken alın, göz, ağız ve çene gibi ayrıntıların olmayışı bir hayvan başı ile kurulan bağı işaret etmektedir. Kalın bir boyuna sahip, kolları iki yana açık, sivri uçlu çıkıntılar biçiminde, göğüsleri belirtilmemiş ve üst gövde kalçalara kadar silindirik halde inmektedir. Kalçaları dolgun halde, bacaklarını göbeğine doğru çekmiş vaziyettedir. Bacakları kabaca biçimlendirilmiş, ayaklar belirtilmemiştir. Göğüsleri üzerinde düzensiz yerleştirilmiş çizgi kazımlar görülmektedir. Bu çizgiler baş yapısı ile hayvana yapılan göndermenin bir ögesi olabilir. Kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş olup, yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkiler ve kullanım sürecinde ya da toprak altında aldığı darbelerden kaynaklanan dokular görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 66. *Kadın Figürini, Mezraa-Teleilat Höyük, Şanlıurfa (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Mezraa Teleilat, Şanlıurfa

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 5 cm

Açıklama: Görsel 2.66.'da yer alan figürin, oturur vaziyette bir kadın betimlemesidir. Baş kısmı ayrıntısız ve sivri, arkaya eğimli halde, kolları iki küçük çıkıntı ile belirtilmiştir. Dolgun ve sarkık göğüsleri olan figürin, ince bir bele ve oldukça şişkin bir göbeğe sahiptir. Bacaklarını bitişik halde öne uzatmış ve ayakları işlenmemiştir. Kalça kısımları kırılmıştır. Kadın bedeninin doğurganlığı ve besleyiciliği, süt dolu göğüsleri ve soyunun devamı olan bebeğini taşıyan şişkin göbeği ile vurgulanmak istenmiştir. Figürin, kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş olup, yüzeyinde kullanım sürecinde ya da toprak altında aldığı darbelerden kaynaklanan doku etkileri görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 67. *Koyun Figürini, Çayönü Tepesi, Diyarbakır (Erim Özdoğan, 2007)*

Yerleşme: Çayönü Tepesi, Diyarbakır

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Ölçü belirtilmemiş

Açıklama: Görsel 2.67.'de yer alan figürin, ayakta şekillendirilmiş bir koyun betimlemesidir. Baş kısmı, vücuduna oranla abartılı haldedir. Burnu öne aşağıya doğru sivrilmekte ve kulakları kafasının iki yanında kaba olarak işlenmiştir. Baş kalın bir boyun yapısı ile gövdeye bağlanmış olup, gövde de koyun postu hissettirilmiş fakat ayrıntılı biçimlendirilmemiştir. Dört bacağı, dik ve ayak kısımları yuvarlatılmış haldedir. Çayönü Tepesinde ortaya çıkarılan az sayıda figürinlerden biri olmakla birlikte olasılıkla av ritüellerinde ya da oyuncak olarak kullanılmıştır. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde kullanım sürecinde ya da toprak altında aldığı darbelerden kaynaklanan doku etkileri görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem, MÖ 7. binyıl sonları

Görsel 2. 68. *Bağdaş Kurmuş İnsan Figürini, Gritille Höyük, Adıyaman (Uzunoğlu, 1993)*

Yerleşme: Gritille Höyük, Adıyaman

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 5.3 cm, Genişlik: 2.8 cm, Derinlik: 4 cm

Açıklama: Görsel 2.68.'de yer alan figürin, bağdaş kurarak oturmuş bir insan betimlemesidir. Üst gövde, boyun ve baş silindirik halde şekillendirilmiş, baş kısmı çok hafif şişkindir. Gözler derin delikler ile belirtilmiş olmakla birlikte kollar hiç işlenmemiş ve vücut kalçalara doğru genişlemektedir. Bacaklar bağdaş kurmuş pozisyonda, kaba haldedir. Kucağında birleşim izi olduğu anlaşılan bir kırık bulunmaktadır. Aplike edilmiş olan parçanın bir çocuk olma olasılığı yüksektir. Taban kısmı eksiktir.¹¹⁶ Kucağındaki applike parça bir çocuk olabileceği gibi şişkin bir göbeği gösterecek bir parçada olabilir. Figürin, kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiştir. Yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkiler görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem, MÖ 7000

¹¹⁶ Uzunoğlu, a.g.k., 1993, s. 45

Görsel 2. 69. *Kuş Figürini, Cafer Höyük, Malatya (Özdoğan, Başgelen, 2007)*

Yerleşme: Cafer Höyük, Malatya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Belirtilmemiş

Açıklama: Görsel 2.69.'da yer alan figürin, bir kuş betimlemesidir. Büyük bir başa sahip ve gagası kabaca sivriltilmiştir. Baş, kalın bir boyunla gövdeye bağlanmakta olup, gövde silindirik yapıda kuyruğa doğru daralarak bitmektedir. Kuyruğu ve açık halde olan kanatları gövdeden ayrı şekillendirilmiş ve daha sonra gövdeye aplike¹¹⁷ edilmiştir. Görülmekte olan kanadı açık olduğu izlenimi vermektedir. Bu durum figürinin uçan bir kuş betimlemesi olduğuna işaret etmektedir. Anadolu'da Neolitik döneme tarihlenen seramik hayvan figürinleri sayıca az olmakla birlikte genellikle leopar, koyun, köpek anlatımları görülmektedir. Bu bakımdan bu kuş figürini önemli bir yere sahiptir. Kırıği beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde kullanım sürecinde ya da toprak altında aldığı darbelerden kaynaklanan doku etkileri görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 7. binyıl ortaları

¹¹⁷ Aplike: Genellikle seramik alanında kullanılan bir bezeme yöntemidir. Bisküvi pişirimi öncesinde form yüzeyine seramik çamur malzemesinde yapılan birimlerin birleştirilmesi.

Görsel 2. 70. *Figürin Başı, Erbaba Höyük, Konya (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Erbaba Höyük, Konya

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 3.5 cm

Açıklama: Görsel 2.70.'te yer alan figürin başı, bir insan betimlemesine aittir. Başın üst kısmı düz halde olmakla birlikte burun ve ağız belirtilmemiştir. Çene yapısı hissettirilerek boyun ile ayrımı yapılmış olup, çenenin denk geldiği bölgede yatay halde çizgi kazıma yarım daire görülmektedir. Bu anlatım olasılıkla çeneyi yansıtmaktadır. Badem şeklinde kabartılmış büyük gözleri dikkat çekmektedir. Göller bölgesi figürinlerinde görülen badem şeklinde göz yapısının, İç Anadolu'da kullanımı yaygın değildir. Bu figürin başı, yerleşmeler arasındaki iletişimin ve etkilemenin kanıtlarından birisidir. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve yüzeyinde kullanım sürecinde ya da toprak altında aldığı darbelerden kaynaklanan doku etkileri görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 71. *Ana Tanrıça Figürini, Kayırlı Höyük, Afyonkarahisar (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Kayırlı Höyük, Afyonkarahisar

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 7.7 cm

Açıklama: Görsel 2.71.'de yer alan figürin, bağdaş kurarak oturmuş bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kısmında, burnu sivri bir çıkıntı halinde, gözleri çizgi kazıma ve dikdörtgeni çağrıştıran biçimde anlatılmıştır. Yuvarlak çene yapısı belirtilmiş ve boyun yapısı daralarak üst gövdeye bağlanmaktadır. Bu durum sokma başlı bir kafa olduğuna ya da kafanın kırık halde bulunup daha sonra birleştirildiğine işaret etmektedir. Omuz ve pazıları iri durumda olup, sol eli ile sol göğsünü tutarken, sağ eli sağ bacağıının üzerinde yer almaktadır. El parmakları kabartılarak belirtilmiş olmakla birlikte ince işliği dikkat çekmektedir. Dolgun göğüslü, ince belli ve iri kalçalı figürünün şişkin ve sarkık durumdaki göbeği bacaklardan derin bir çizgi ile ayrılmaktadır. Göbek deliği de derin bir çukurla anlatılmıştır. Vücut pozisyonunda sol göğsünü vurgulayan bir hareket görülmektedir. Bu hareket seçimi, kadın bedeninin besleyerek bebeğini büyütebilmesine ve soyunu devam ettirebilmesine Ana Tanrıça üzerinden yapılan göndermedir. Figürin, kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve perdahlanmıştır. Yüzeyinde redüksiyonlu pişiriminden kaynaklanan etkiler görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 72. *Ana Tanrıça Figürün Başı, İçikli Höyük, Afyonkarahisar (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: İçikli Höyük, Afyonkarahisar

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 7.7 cm

Açıklama: Görsel 2.72.'de yer alan figürin başı, bir Ana Tanrıça betimlemesine aittir. Genel karakteristiği Göller bölgesi Ana Tanrıça özelliklerini yansıtmaktadır. Oval hatlarda badem şeklini anımsatan çizgi kazıma gözlere, iki uzun çizgi ile bertilen kaşlara, ucuna doğru genişleyen kabartılmış bir buruna ve çıkıntı halinde kulaklara sahiptir. Çene kısmı hafifçe hissettirilmiş ve etli boyun kısmı yatay boğumlarla anlatılmıştır. Kafasının üstünde çember şeklini alan saçları dikkat çekmektedir. Dar alınının üst kısmında kabartılmış halde görülen bölge değişik bir saç şekillendirmesini ya da başlık kullanımını işaret ediyor olabilir. Figürin astarlanmış ve perdahlanmıştır. Yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkiler görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 73. *Kadın Figürini, Pendik, İstanbul (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Pendik, İstanbul

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Ölçü Belirtilmemiş

Açıklama: Görsel 2.73.'te yer alan figürin, ayakta duran bir kadın betimlemesidir. Boyundan itibaren baş kısmı, omuzunun hemen altından itibaren sağ kolu ve sol kalçasının üst kısmı kırılmıştır. Geniş omuz yapısına ve şişkin halde pazılara sahiptir. Gövdenin yanlarında duran kollarının tümü şekillendirilmemiştir. Göğüsleri küçük çıkıntılar halinde, kalça ve bacakları dolgun olarak anlatılmıştır. Silindirik ve birbirinden ayrı olan bacakları, ayaklar biçimlendirilmeden düz bir şekilde sonlandırılmıştır. Kalça kısmını çevreleyen çizgi kazımlar dikkat çekmektedir. Kalçaların bacaklar ile birleştiği yerde görülen kavisli ayırım ve çizgi kazımlar giysi kullanımına işaret etmektedir. Figürin olasılıkla kalçalarından itibaren tüm üst gövdesini kapatan, etek kenarları süslü bir elbise giymektedir. Bacakların üst kısımlarında da çok net olmamakla birlikte çizgisel etkiler görülmektedir. Bu durum elbisesinin altına giydiği bir giysi kullanımına göndermedir. Kırığı beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş, astarlanmış ve perdahlanmıştır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, MÖ 6. binyıl ortaları

Görsel 2. 74. Ana Tanrıça Figürini (Bilgi, 2012)

Yerleşme: Bilinmiyor

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 10,5 cm

Açıklama: Görsel 2.74.'te yer alan figürin, oturur halde bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kısmı kırık halde bulunmuştur. Omuzları ve kolları iri halde ve parmaklarının kabartılarak belirtildiği elleri göğüslerinin üzerinde yer almaktadır. Doğurganlığı ve bereketi simgeleyen göğüsleri dolgun, göbeği şişkin ve sarkık, kalçaları irice ifade edilmiştir. Bacakları oldukça kalın, ayakları minik çıkıntılar halinde olmakla birlikte bacaklarını karnına doğru çekmiş ve ayaklarını hafifçe yana doğru almış vaziyettedir. Kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve krem tonlarında, göğüslerinin üst tarafından kollarına ve bacaklarına doğru yayılan süslemeye sahiptir. Bu durum giysi ya da takı kullanımına işaret etmektedir. İdealize edilmiş abartılı vücut hatları ve pozisyonundaki doğallık dikkat çekmektedir. Yüzeyinde redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan etkiler görülmektedir.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

Görsel 2. 75. *Ana Tanrıça Figürini (Bilgi, 2012)*

Yerleşme: Bilinmiyor

Malzeme: Pişmiş Toprak

Boyutlar: Yükseklik: 4,3 cm

Açıklama: Görsel 2.75.'te yer alan figürin, bağdaş kurmuş bir Ana Tanrıça betimlemesidir. Baş kısmı, sol pazısının dış kısmı ve sağ ayağı kırık haldedir. Elleri göğüslerinin üzerinde, omuz ve kol yapısı irice, el parmakları çizgilerle anlatılmıştır. Göğüsleri iki yana doğru sarkık halde ve göğüslerinin arasında oval hatlara sahip bir biçim görülmektedir. Bu biçim hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamış ve dolayısıyla ne olduğu belirlenememiştir. Göğüs bölgesi göbeğini tamamıyla kapatmaktadır. Kalçalar ve bacaklar dolgun halde olup, ayakları küçük yumrularla anlatılmıştır. Figürin, kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş, aynı renkte astarlanmış ve perdahlanmıştır.

Tarihleme: Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (Tarih Belirtilmemiş)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.EKLEKTİZM VE KİŞİSEL UYGULAMALAR

3.1. Eklektik Felsefe

Eklektik kelimesi Eski Yunanca eklektikos “seçmek” kökeninden türemiştir. Türkçe ’de eklektik ya da seçmecilik olarak kullanılmaktadır. Felsefede birbirinden ayrı düşünce parçalarını yeni bir düşünce bütününe kaynaştırma, bütüne kavuşturma yöntemidir. Antik Çağ’da Aristoculuk’tan türeyen bir felsefe akımı bunu benimsemiş, M.T. Cicero’da eklektik yaklaşımla Platonculuk’u Stoacı düşüncelerle birleştirerek onu Roma ruhuna uyarlamaya çalışmıştır.¹¹⁸

Kişinin ya da filozofun dünya görüşünü, sistemini oluştururken, farklı hatta karşıt fikirleri, inançları ve öğretileri sistemsizce bir araya getirmesi tavrı. Mutlak olarak doğru olana erişmenin imkânsız olduğu düşüncesiyle, mevcut ya da bilinen inançları, en yüksek derecede muhtemel olana ulaşabilmek amacıyla, derleme tutumu; mevcut felsefi inançlardan en makul görünenleri bir araya getirip, bunlardan yeni bir sistem meydana getirme davranışı. Buna göre, eklektizm, hiçbir sistemi mutlaklaştırmayıp, bir sisteme sıkı sıkıya bağlanmak yerine, var olan çeşitli ya da tüm sistemlerdeki, en iyileri olduğuna inanılan, öğeleri seçip kullanmaktan meydana gelir. Hem deneysel ve hem de teorik araştırmada, hiçbir bakış açısını evrensel olarak geçerli bir görüş olarak görmeyen seçmeci yaklaşım, daha az biçimsel ve özgün, fakat daha serbest, daha sağlıklı ve daha pragmatik bir yaklaşım olarak, amacına ve tutarlı bir senteze ulaşmak amacıyla, rakip teoriler arasındaki farklılıkları uzlaştırmaya, bunlar arasından seçimler yapmaya çalışır.¹¹⁹

Eklektik yaklaşımının felsefe alanında en ses getiren adımları Fransız düşünür Victor Cousin tarafından atılmıştır. 19. yüzyıl Fransa’sında, felsefe ve eğitim teorisi alanlarında en belirleyici isim olan Victor Cousin; Fransız felsefesine yön verecek etkiler bırakmanın yanı sıra Fransa’da ana dilde felsefe eğitimini neredeyse bugünkü şekliyle kurumsallaştırmıştır. Cousin’in “eklektik spiritüalizm” olarak adlandırılan felsefesi, hem dönemin entelektüel ve akademik çevrelerinde hem de ardılları tarafından karşılığını bulmuştur. Onun felsefi yaklaşımı en temelde özgün bir Kant okumasına dayanmaktadır. Kant’ın deneyim alanına dair öncelikle bilgi ve bilginin koşullarını araştırmış olmasını, ahlak alanındaki deneyimin zenginliği yanında eleştirir. Cousin, filozof metinlerini “eleştirerek” ve “seçerek” okumaktadır. Eklektik spiritüalizm

¹¹⁸ Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt 1, a.g.k., s. 505

¹¹⁹ A Cevizci (2005). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, s. 582

görüşünü Du Vrai, du Beau et du Bien (Gerçek, Güzel ve İyi) adlı 1854 tarihli kitabı en yetkin şekilde ortaya koyarken, Sokrates'ten kendi dönemine kadar olan felsefi birikimi sentezlemiştir.¹²⁰

Eklektik bir sistem oluşturarak, Fransız felsefesinde ağırlığın, duyumculuk ve materyalizmden, tinselcilik ve idealizme doğru kaymasına yol açmış olan Cousin'a göre, bütün bir felsefe tarihi birbiri ardı sıra ortaya çıkan idealizm, duyumculuk, kuşkuculuk ve gizemcilik arasındaki karşılıklı etkileşimlerin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu sistemler birbirini etkileyip yumuşatır ve felsefi ilerleme de bundan doğar. Dolayısıyla, felsefe tarihinde ortaya çıkacak her öğreti ya da düşünce kaçınılmaz olarak eklektik olacak ve bu sistemlerin belli bir sentezinden oluşacaktır.¹²¹

3.2. Sanatta Eklektizm

Victor Cousin sayesinde felsefe alanında bir öğreti haline gelen eklektik durum, her daim yeni bilgilere açık olmayı ve aşılmaz duvarlar içinde kalmak yerine geçmişten, farklı kültürlerden, farklı disiplinlerden seçmeci bir tavırla biçim, öge ve bilgileri bir araya getirmeyi tanımlamaktadır. Modernizmin baskıcı tutumuna karşılık kapıları her çeşit bilgiye açık ve çoğulcu olan Postmodernizm 1960'lı yıllardan itibaren sanatsal bir akım olarak var olmakta ve eklektik eğilimi temel karakteri olarak öne çıkarmaktadır. Cousin'ın felsefe alanında tanımladığı seçmeci tavır, sanatta “eklektizm” olarak belirlemiştir.

Sanatta eklektizm, farklı sanatsal dizgelerden alınan öğelerin yeni bir bütün içinde kullanılması eylemidir. Farklı çağ ve üsluplardan seçilip devşirilen öğelerin yeni bir tasarım ya da ürün oluşturmak için ele alınması olgusu olmakla birlikte 19. yüzyıldan itibaren sanatta çok yaygın biçimde görülmektedir. Eklektizmin kendisi bir üslup değil seçmeci bir davranış biçimidir.¹²² Eklektizm en görünür ve somut sonuçlara sanat alanında yol açmıştır; çünkü sanat, derinleşmek için bir şeyleri feda ederek, özveriyle elde edilen sürekli bir idealizasyon gerektirir. Sanatçı eklektik tutum sayesinde

¹²⁰ M E Kardeş, Ö Turhan (2010). *Durkheim'da Süreklilik ve Kopuş Olarak Felsefe ve Sosyoloji İlişkisi*. Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 21. Sayı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, s. 189-190. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4105>. 01.03.2021

¹²¹ Cevizci, **a.g.k.**, 2005, s. 582

¹²² Sözen, Tanyeli, **a.g.k.**, 1992, s. 74

idealizasyon sürecini hem hızlandırmış hem de sınırlarını yok etmiştir.¹²³ Herbert Marcuse, Adorno ve yandaşları Postmodern durumun felsefi alçıdan değerlendirmesini birlik, beraberlik ve bütünlükten ziyade çoğulculuk ve bu durumun sanata yansımaları da bir araya getirme, yeniden bütünleştirme şeklinde savunmuşlardır. Tek bir dünya içindeki çeşitlilik olan bu durum eklektizmin ta kendisidir.¹²⁴ Sanat alanında eklektik eğilimin en yoğun hissedildiği dönem Postmodern süreç olmakla birlikte öncesinde de seçmeci birçok yaklaşım var olmuştur.

18. yüzyılın sonlarında eski üsluplara özenen eklektik eğilimler Avrupa’da görülmüştür. Antik Çağ’ı diriltme savıyla Yunan Canlandırmacılığı ortaya çıkmış olup, insanların saç, makyaj, giysi ve aksesuar kullanımlarından, müzik, edebiyat, plastik sanatlar ve mimariye kadar eklektik yansımaları görülmüştür.¹²⁵ Bu anlamda Görsel 3.1.’de yer alan Jacques-Louis David’in “Oath of the Horatii” (Horace’lerin Yemini) adlı eserinde mekân ve figürlerin hareketleri bakımdan eklektik teatral hava dikkat çekmektedir. Antik Çağ eğiliminden sonra Gotik Canlandırmacılığı ortaya çıkmıştır. Bu akımın temsilcileri hayal gücünü, duygululuğu ön plana çıkarırken Ortaçağ’a ait efsane ve kompozisyonları eklektik öge olarak kullanmışlardır.¹²⁶

Görsel 3. 1. Jacques Louis David, “Oath of the Horatii” (Horace’ların Yemini), 1785 (Little, Tarih Belirtilmemiş)

¹²³ C Baudelaire (2017). *Modern Hayatın Ressamı*. Çev. A Berktay. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 167

¹²⁴ S Erinç (1995). *Kültür Sanat Sanat Kültür*. İstanbul: Çınar Yayınları, s. 139

¹²⁵ Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, *Cilt 1. a.g.k.*, s. 505

¹²⁶ Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, *Cilt 1. a.g.k.*, s. 506

Neolitik dönem insanlık tarihinde ne kadar önemli bir nokta ise 18. ve 19. yüzyıllarda yaşanan Sanayi Devrimi de insanlık tarihinde o denli bir öneme sahiptir. Sanayileşme, yeni buluşlar, buhar gücüyle çalışan makinalar yeni bir toplum düzenini zorunlu kılmıştır. Kırsal kesimlerden büyük kentlere kitlesel göçler yaşanmış, bu durum büyük kentlerde insan yığılmalarına dolayısıyla hızlı üretim, hızlı tüketim ve nesne kültürüne sebebiyet vermiştir. Sanayi kaynaklı atık nesnelere ve tüketim nesnelere kitlesel kullanım sayesinde hem kent yaşamının hem de toplumun kimliğine işlemiştir. Bu sürecin sanata yansımaları da oldukça etkili ve sarsıcı olmuştur. Fransız ihtilali ile üzerindeki baskıdan kurtulmaya başlayan sanatçı, öz benliğini öne çıkartmaya başlamış ve bunu sanatına yansıtmıştır. Bir yandan yönetim ve toplum sistemine eleştiriler getiren sanatçılar diğer yandan geleneksel sanat anlayışına tepki niteliğinde özgün eserler ortaya koymuşlardır. Sanayileşme ile ortaya çıkan nesne kültürü 19. yüzyılın başlarından itibaren sanat alanını da etkilemiş, modernleşen ve yenilik arayışındaki sanatçının kullanımına girmiştir. Eklektik eğilimler bu yeni arayışların sonucunda modern sanatta net olarak görülmeye başlamıştır.

Sanayi Devrimi ile insan gücünün yerini almaya başlayan makineleşme birçok zanaat kolunu etkilediği gibi seramik yapımını da olumsuz yönde etkilemiştir. Seri üretim kaynaklı ortaya çıkan düşük kaliteli ve yozlaşmış ürünler karşısında seramik sanatının da yer aldığı birçok el sanatları ve zanaat kolu özgünleşme hareketleri ile kendilerini sanat ve toplum içinde daha üst çizgilere taşımaya çalışmışlardır. Bu yenilikçi hareketler seramik malzemenin hem farklı sanat disiplinlerinde üretim yapan sanatçılar tarafından eklektik kullanımını sağlamış hem de seramik sanatının 20. yüzyıl sanat alanları içerisinde bir sanat disiplini olarak konumlandırılmasının temelini oluşturmuştur.

Arts & Crafts hareketi diğer sanat disiplinlerinde olduğu gibi seramik alanında da niteliksiz ve sıradan fabrikasyon üretime karşı seramik sanatında ve seramik endüstrisinde el emeğini, tekniği ve malzemeyi yücelterek yenileşme çabaları gösteren ilk harekettir. William Morris önderliğinde geleneksel yöntemleri kullanarak basit, günlük eşyalar yapmayı amaçlayan usta sanatçıların seramikleri sergilemek üzere 1888'de Arts & Crafts derneği kuruldu.¹²⁷ Arts & Crafts seramiklerinde bitkisel

¹²⁷ E Cooper (1978). *Seramik ve Çömlekçilik*. Çev. Ömür Bakırer. İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 31

tasarımlar öne çıkmakla birlikte biçim ve süslemelerde farklı kültürlerin seramik gelenekleri ile eklektik bağlar kurulmuştur. Hareketin ünlü çömlekçi ustalarından William de Morgan'ın seramiklerinde özgünlük ve nitelikli tasarımın yanı sıra geleneksel İran ve İznik seramik kültürlerinden eklektik eğilimi dikkat çekmektedir. Morgan'ın Görsel 3.2.'de yer alan "Moonlight Kalyon" adlı eserinde geleneksel İran seramiklerinin dekor özellikleri ve altın, gümüş, mavi lüster kullanımı eklektik öğeler olarak öne çıkmaktadır.

Görsel 3. 2. *William de Morgan, Moonlight Kalyon, Lüster, Çap: 35 cm, 1877 – 1907 (Sanat ve Tasarım Dergisi, Gazi Üniversitesi Yayınları, 2018, Aralık, s.53)*

Seramik sanatında yenileşme çabalarının ikinci sayılabilecek etkisi Art Nouveau'dur. Kübizm öncesinde gelişen bu hareket "Yeni Sanat" ve "Stil 1900" olarak da bilinmektedir. 1880-1910 arasında Avrupa'da kitap süslemeden, mimarlığa ve seramik üretimine kadar izleri görülmektedir. Romantik, bireyci ve estetik değerleri ön planda tutan Art Nouveau sanatçıları, çiçek sapı, gonca, asma filizi ve saydam böcek kanatları gibi doğal biçimleri stilize ederek kullanmışlardır. Hareket bitkisel ve geometrik yapıda iki eksende gelişme göstermiş ve seramik ürünlerde gotik eklektik özelliklere sahip kullanımın eşyaları ile özgün yüzey tasarımları öne çıkmıştır. Görsel 3.3.'de Martin Brothers'lara ait Art Nouveau seramik kavanoz yer almaktadır. Martin Brothers'ların eklektik eğilimleri grotesk¹²⁸ tarzda, tuhaf görümlü insan ve hayvan betimlemeleri ve goblin gibi yaratık anlatımları ile öne çıkmaktadır.

¹²⁸ Grotesk: eskiçağ Roma yapılarında bulunan, insan, hayvan ve çiçek figürlerinin gülünç bir biçimde birleşmeleri biçimindeki abartılı süsleme tarzı.

Görsel 3. 3. *Martin Brothers, Kuş Biçimli Kavanoz, Stoneware, 16,4 x 31 x 16,4 cm, 1888*
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/239497> Erişim Tarihi: 13.06.2021)

Sanayi devrimi ve sonrasındaki reform hareketleri ile seramik ve diğer sanat disiplinlerinde başlayan yenilik arayışları “Modern” kavramını ortaya çıkarmıştır. Modern sözcüğü, Latince modernus sözcüğünün değişerek günümüze gelmiş halidir. Modernus, MS 5. yüzyılda, kendi çağını önceki dönemler açısından tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Hristiyanlaşmış bir dönemi pagan ve Romalı geçmişten ayırmak amaçlı olan bu kullanım, Hristiyan olmayı modernlik saymıştır. Alman felsefeci Jürgen Habermas’a göre, modern sözcüğü, “eski” den “yeni” ye geçişin sonucu olarak kullanılmıştır. O halde Modernizm ya da modern olma durumu “eski” kavramını temel alırken “yeni” olma durumudur ve bir karşılaştırma eylemini barındırmaktadır.¹²⁹ Eski olanı yıkarak yeni olanı var sayan bu durum modern sanatta Avangard harekete işaret etmektedir. Avangard hareket belli bir üslup geliştirmemiştir. Teknik ve üslupların tarihsel bakımından birbirini izlemesine karşı durarak teknik ve üslupları eşzamanlı hale getirmiştir. Bu durum Avangard hareketin hem kendi dönemi içindeki hem de geçmiş dönemlerin sanat tekniklerine karşı üstünlüğünü sağlamıştır.¹³⁰ Bu harekete dâhil olan çeşitli sanat akımlarından sanatçılar geleneksel sanat anlayışı temel olarak onu bireysel estetik kaygılarla dönüştüren eklettik eserler ortaya koymuşlardır.

¹²⁹ Erinç, **a.g.k.**, 1995 , s. 133

¹³⁰ M Sarup (2004). *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm*. Çev. A Güçlü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, s. 203

Avangard sanatçı Edouard Manet'in Görsel 3.5.'te yer alan "Olympia" adlı eseri Görsel 3.4.'te yer alan Tiziano Vecelli'nin "Urbino Venüsü" adlı eseri ile eklektik bir bağ kurmaktadır. Manet geleneğe gönderme yaparken eklektik bir biçim oluşturmaktadır. Bu şekilde eserin kendisini referans alarak eklektik bağlar kuran sanatçılar arasında Picasso, Dali, Van Gogh ve birçok sanatçı yer almaktadır.

Görsel 3. 4. Tiziano Vecelli, "Urbino Venüsü", TÜY, 119 x 165 cm, 1538 (Varlık Şentürk, 2012)

Görsel 3. 5. Edouard Manet, "Olympia", TÜY, 130 x 190 cm, 1863
(<https://www.manet.org/olympia.jsp#prettyPhoto>, Erişim Tarihi: 24.03.2021)

19. yüzyılda Avrupa'nın Japonya ile kurduğu ticaret bağları sayesinde Batı'da görülmeye başlayan Japon baskı resimleri, porselenler, kimonolar ve Uzakdoğu'ya ait çeşitli nesnelere birçok sanatçının ortak ilgisi haline gelmiştir. Uzakdoğu'nun yanı sıra Afrika, Asya, Güney Amerika ve farklı bölge ve kültürlerden satılmak ya da sergilemek

amacıyla Avrupa'ya getirilen çeşitli objeler sanatçıların ilgisini çekmiştir. 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş sürecinde gündeme gelen yeni birtakım estetik ve kültürel ölçütler Batılı olmayan kültürlerin sanatsal verileri ile ilişkilendirilmiştir.¹³¹ Primitif toplum ve kültürlerden eklektik öğeler sanat eserlerinde görülmeye başlamıştır. Pablo Picasso'nun Görsel 3.6.'da yer alan "Avignonlu Kızlar" adlı eseri sahip olduğu eklektik öğeler ile dikkat çekmektedir. Sanatçı eserinde beş kadın figürünü iki boyutlu biçimde yansıtmaktadır. Sağ tarafta yer alan iki figürün başları Afrika maskları şeklinde ve soldaki figür Mısır heykellerine dönüşmüş haldedir. Picasso geleneksel figür perspektifini yok ederken, etnografik öğeleri kullanmış ve kültürel odaklı eklektik bir bağ kurmuştur. Aynı zamanda bu eser Kübizme giriş niteliğindedir.

Görsel 3. 6. Pablo Picasso, "Avignonlu Kızlar", TÜY, 243 x 233 cm, 1907 (The 20th Century Artbook)

Kübizm 20. yüzyılın en radikal sanat hareketlerinden biri olarak görülmekle birlikte yeni bir dil; yeni bir görme biçimi; dünyayı temsil etmenin yeni bir yöntemi olmuştur. Doğanın betimleyici değil kavramsal yorumunu yansıtan Kübistler sanat nesnesine dördüncü boyutu getirmişlerdir.¹³² Bu boyutlanma ve parçalanmanın ilk aşamasından sonra Analitik Kübizm olarak adlandırılan safhada nesnelere optik olarak parçalanmıştır. Daha sonra şablon harfler, kum, talaş gibi öğelerin kullanımını içeren

¹³¹ Antmen, a.g.k., 2019, s. 35

¹³² Antmen, a.g.k., 2019, s. 35

ikinci aşamaya Sentetik Kübizm denilmiştir.¹³³ Seramiğin de sanatsal bir ifade aracı olarak kullanılmaya başlaması farklı malzeme arayışlarının sonucu olarak bu aşamada ortaya çıkmıştır. Farklı sanat disiplinlerinden sanatçılar seramik malzemeyi kullanmaya başlamış, seramik sanatçıları da kübist etkiler taşıyan eklektik biçimler yakalamışlardır. Marcello Fantoni'nin Görsel 3.7.'de yer alan seramik figürleri kübizmin yeni biçim anlayışının eklektik olarak seramik sanatına yansımaları göstermektedir. Sanatçı geleneksel figür anlayışını kübizmin sağladığı biçim bozma ve çoklu açılardan görebilme gibi özelliklerle seramik figürleri kübik anlamda yorumlamış ve eklektik bir dil ortaya koymuştur.

Görsel 3. 7. Marcello Fantoni, *Seramik Figürler*, 1954
(<https://modernarmada.wordpress.com/2013/11/05/639/> Erişim Tarihi: 10.06.2021)

Kolaj tekniği; elde mevcut her türlü basılı, çizili ya da fotoğrafik malzemenin bir yüzey üzerine yeni bir kompozisyon oluşturacak düzende yapıştırılmasıyla elde edilir. Bu durumda sanatsal üretim süreci, kompoze etme etkinliğine indirgenmiş olur.¹³⁴ Sanatsal herhangi bir amacı olmayan nesnelerin toplandığı ve bir araya getirildiği Picasso ve Braque'in çoğulcu ve eklektik kompozisyonları kolajın ilk örnekleridir. Kolajın üç boyutlu hali asamblajı doğurmuştur. Asamblaj tekniği; gündelik ya da atık

¹³³ A Turani (2007). *Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 583

¹³⁴ Sözen, Tanyeli, a.g.k., 1992, s. 134

nesnelerin bir araya getirilerek, yeniden düzenlenmesidir.¹³⁵ Pablo Picasso 1912'de kolaj tekniği ile 1914 yılında ise asamblaj tekniği ile yaptığı Görsel 3.8.'de yer alan "Guitar" (Gitar) adlı eserinde geleneksel heykel sanatına ait malzemelerinin dışına çıkmış olup, metal levha ve tel kullanarak üç boyutlu ve eklettik bir kompozisyon oluşturmuştur. Sanatçının kübik düşünce biçiminin etkileri de eserde görülmektedir.

Görsel 3. 8. Pablo Picasso, "Guitar"(Gitar), Asamblaj, 1914 (<https://www.pablocassio.org/>, Erişim Tarihi: 15.04.2021)

Modernleşme sürecinde farklı malzeme ve tasarım arayışları açısından hem kübizmin sağladığı yeni biçim anlayışı hem de yapılan arkeolojik kazılar, yeni keşfedilen Afrika ve Amerika yerli halkalarına ait imgeler sanatçıların ilgi odağı haline gelmiştir. Bu eklettik eğilimler Art Deco hareketinde de görülebilmektedir. 1920 ve 1930'lu yıllarda ilk olarak Fransa'da yaygınlaşan Art Deco mimarlık, mobilya ve dekoratif sanatlar alanlarında etkili olmuştur. Tasarımlarda simetri önemsenmiş olup, beton, cam, plastik gibi farklı malzemelere yer verilmiş ve bezemelerde çıplak kadın figürlerine, hayvanlara ve stilize bitkilere yer verilmiştir.¹³⁶ Fransız seramik sanatçısı Charles Catteau'nun Art Deco endüstriyel ve sanatsal seramik tasarımları dikkat çekmektedir. Catteau'un seramiklerinde renk ve dekor bakımından Uzakdoğu, Mısır ve Afrika geleneksel sanatlarından eklettik imgeler öne çıkmaktadır. Sanatçı seramik

¹³⁵ Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, *Cilt 1. a.g.k.*, s. 249

¹³⁶ Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, *Cilt 1. a.g.k.*, s. 141

yüzeylede çeşitli hayvanlara, Mısır hiyerogliflerinden imgelere yer verirken renk kullanımında tek renk ile çarpıcı özellikler göstermiştir.¹³⁷ Charles Catteau'nun Görsel 3.9.'da yer alan Art Deco tarzındaki seramik vazolarında, simetrik form tasarımının yanı sıra Afrika coğrafyasına ait hayvanların eklektik imgeleri dikkat çekmektedir.

Görsel 3. 9. Charles Catteau, Art Deco Seramik Vazolar, 1925 (<https://www.gazette-drouot.com/telechargement/catalogue?ventId=1061> Erişim Tarihi: 10.06.2021)

Seramiğinin diğer sanat dallarında olduğu gibi hem zanaat hem sanat anlamında yenileşme ve bir sanat akımı olarak Modernizm sürecine katılma noktasında Bauhaus okulunun ve ekolünün etkisi olmuştur. Sanayileşme ürün tasarımını öne çıkarmış ve tasarım faktörünü bir kaygı haline getirmiştir. Sanayinin ihtiyaç duyduğu ürünün, sanatsal ve üretim bakımından doğru tasarıma sahip olmasının ürün modeli geliştirmeye yönelik sanat ve zanaat eğitiminden geçtiği fikri ile Alman mimar Walter Gropius tarafından 1919'da Bauhaus mimarlık, tasarım ve uygulamalı sanatlar okulu kurulmuştur.¹³⁸ Ürün tasarımlarında sanatsal güdülerin yanında endüstrinin olanaklarını da benimseyen ekol, farklı sanat disiplinleri ile birlikte seramik sanatında da tasarım fikrini geliştirmiş, süslemeden uzak ve kullanıma yönelik ergonomik ürünler geliştirmeyi hedeflemiştir.

¹³⁷ <https://www.christies.com/features/Charles-Catteau-Boch-Freres-ceramics-9328-1.aspx> Erişim Tarihi: 11.06.2021

¹³⁸ Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, *Cilt 1. a.g.k.*, s. 203

Sanayi devrimi sonrasında seramiğin sanatsal bir ifade aracı olma yolunda Bernard Leach etkisi, zanaattan seramik sanatına geçişi hızlandırmakla birlikte Leach'in Uzakdoğu kökenli tasarım ve sanat anlayışı eklektik seramik eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Uzun süre Japonya'da yaşamış ve orada seramik eğitimi almış olan Leach 1920'lerde İngiltere'ye dönerek bir seramik atölyesi kurmuştur.¹³⁹ Sanatçı Japon çömlek ustası Shoji Hamada ile birlikte Uzakdoğu geleneksel sanatını, İngiliz çömlek geleneği ile buluşturan eklektik seramik eserler yapmıştır. Eklektik eğilim seramik eserlerin form ve dekorlarında izlenebildiği gibi Leach'in Uzakdoğu kökenli seramik eğitimi sayesinde çamur yapımı, sır hazırlama, sırlama ve seramik fırınları gibi teknik açılardan da izlenebilmektedir. Görsel 3.10.'da Bernard Leach'a ait seramik vazo yer almaktadır. Demir oksit ile yapılmış olan balık dekorları hem balığın sıçrama hareketini hem de sanatçının serbest fırça kullanımını yansıtırken Uzakdoğu kökenli eklektik eğilimini de göstermektedir. Genellikle Uzakdoğu seramiklerinde rastlanan yazı ya da canlı varlıkları çağrıştıran serbest fırça dekorları Leach'ın seramiklerinde sıklıkla eklektik olarak var olmuştur.

Görsel 3. 10. *Bernard Leach, Balık Dekorlu Vazo, Stoneware, Fırça Dekor, Demir Oksit, 39,9 x 17,4 cm, 1960 (<https://nga.gov.au/> Erişim Tarihi: 10.06.2021)*

¹³⁹ Cooper, a.g.k., 1978, s. 32

Dadacılık Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkmış ve edinilmiş bütün ahlaki, politik ve estetik inançların savaşıyla tahrip olduğunu ilan etmişlerdir. Dada sanatçıları kapitalist toplum düzeninin ve modern sanatında bu tahripin payı olduğunu savunmuşlardır. Dadacı sanatçılar sanayileşmenin getirdiği sanat dışı nesnelere ve farklı malzeme olarak seramiğe eklettik eğilim göstermişlerdir¹⁴⁰ Endüstriyel ya da günlük nesnelere sadece imzalayarak sergileyen Marcel Duchamp, zanaatkârlığa ve sanat sınıflandırmalarına tepki göstermiştir. Sanatçı hazır nesnelere kendi imzası ile sergilerken sanatta etikete ve yargılara sebep olan standartları eklettik biçimde eleştirmektedir. Duchamp'ın bu anlamda en ünlü eseri Görsel 3.11.'de yer alan "Fountain" (Çeşme) adlı seramik eseridir.

Görsel 3. 11. Marcel Duchamp, "Fountain"(Çeşme), Porselen, Yüksek. 33,5 cm, 1917 (The Art Book, 1994)

20. yüzyılın ilk yarısında Gerçeküstü sanatçıları, kültürel ve toplumsal yapının sınırlarını aşabilmek için bilinçaltına, rüyalara, görünen biçimlerin ve aklın ötesine yönelmenin gerekliliğini savunmuşlardır.¹⁴¹ Salvador Dali'nin aykırı ve yenilikçi tarzı tüm eserlerinde izlenebilmekle birlikte sanatçının bu yönü biçim ve malzeme bakımından eklettik bağlar kurmasını sağlamıştır. Dali Görsel 3.12.'de yer alan eserde, resimlerinden bilinen eriyen saat imgesini seri üretim bir porselen tabak üzerinde kompoze etmiştir. Sanatçı malzeme seçimi ile özgün imgeleri arasında eklettik bir bağ kurmuştur. Farklı malzeme arayışları ile seramik malzemeyi eklettik olarak kullanan sanatçıları arasında Picasso'nun seramikleri de öne çıkmaktadır.

¹⁴⁰ Little, a.g.k., Tarih Belirtilmemiş, s. 111

¹⁴¹ Antmen, a.g.k., 2019, s. 135

Görsel 3. 12. Salvador Dali, Porselen Tabak, Çap:34 cm, 1974 (<https://www.bukowskis.com/en> Erişim Tarihi: 10.06.2021)

1960’larda ortaya çıkan Pop kültür, algılanmasındaki kolaylıklar, kitle tüketimi ve gündelik hayatla kurduğu ilişkiler sayesinde burjuva kültüründen uzakta ve toplumun yeni kültürü olarak benimsenmiştir.¹⁴² Kent mekânı; dükkân vitrinlerini süsleyen hazır giyim eşyaları, mağaza önlerine istiflenmiş nesnelere, billboardlarda dönemin popüler kültür görselleriyle kuşatılmıştır.¹⁴³ İllüstrasyon dergileri, televizyon, radyo, günlük gazeteler gibi medya olarak adlandırılan haber ulaştırma araçları, bireyi sorgusuzca her gün yığınla görüntü, haber ve düşünce karmaşasına sokmaktadır.¹⁴⁴ “Herkesçe bilinen ve sevilen” anlamına gelen popüler sözcüğü dönemin sanatına adını vermiş ve Pop Sanat 1950’lerden itibaren önce İngiltere ardından Amerika’da yayılmaya başlamıştır. Pop Sanat, popüler kültürden beslenmenin yanı sıra kitle kültüründen de kaynak sağlamıştır. Popüler kültüre kıyasla yazılı olmayan kitle kültürü kentlerde üretilmiş, kent kültüründen ve tüketimden izler taşımış olmasına rağmen “anonim” bir biçimde gelişir. Bu nedenle de amorf¹⁴⁵ ve eklektiktir. En önemlisi kitle kültürünün sanayi

¹⁴² H S Kahraman (2004). *Kültür Tarihi Affetmez*. İstanbul: Agora Kitaplığı, s. 338

¹⁴³ J Baudrillard (2017). *Tüketim Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 16

¹⁴⁴ Turani, a.g.k., 1999, s. 108

¹⁴⁵ Amorf: Belli bir biçimi olmayan.

tarafından üretilmesidir. Yani, planlı, programlı ve geniş kitleleri büyülemeyi, esir almayı öngören bir özelliğe, kapsam ve içeriğe sahiptir.¹⁴⁶

Sanatçı da tüketim nesnelerini, kitle iletişim araçlarını, reklam dünyasından çeşitli imgeleri ve her türlü nesneyi sanat alanının içine almaya başlamıştır. Seramik sanatçıları Magdalena ve Michael Frimkess elle şekillendirdikleri seramik vazo, çanak ve karo gibi formların yüzeylerine çeşitli dergilerinden, gazetelerden popüler kültür imgelerini, klasik süsleme motifleri ile birlikte taşımışlardır. İki sanatçı Görsel 3.13.'te yer alan seramik vazunun yüzeyinde, popüler kültüre ait Minnie Mouse imgesini eklektik bir öge olarak kullanmışlardır. Frimkessler seramik yüzeylerde ve üç boyutlu olarak çeşitli çizgi karakterleri yorumlamış ve bu eklektik eğilimlerini; çevrelerini saran kültürün sanatlarına yansıyan kişisel tercihleri olarak açıklamışlardır.¹⁴⁷

Görsel 3. 13. Magdalena & Michael Frimkess, Minnie Mouse Seramik Vazo, 19 x 33 x 19 cm, 1986
(<https://www.thenevicaproject.com/magdalena-and-michael-frimkess-> Erişim Tarihi: 11.06.2021)

Postmodern sürece geçiş sürecinde Dehşet Sanatı ortaya çıkmıştır. 1960'ların ortalarında gücünü çeşitli alanlarda duyuran gençlik, görsel sanatları da etkileyerek, geçerli düzen dışı inançları ve anarşist tavırları benimseyerek biçimden çok içeriğe önem veren eserler yapmışlardır. Funk sanat olarak ta bilinen bu hareket dâhilinde

¹⁴⁶ Kahraman, a.g.k., 2004, s. 340

¹⁴⁷ <http://moussemagazine.it/product/mousse-72/> Erişim Tarihi: 11.06.2021

seramik sanatçısı Robert Arneson'un eserleri dikkat çekmektedir.¹⁴⁸ Arneson'un sanat algısı Dadacı hareket ile paralellik göstermektedir. Duchamp'ın "The Fountain" adlı eseri gibi Arneson'da Görsel 3.14.'te yer alan "Funk John" adlı eserin de, sanat dışı kullanıma yönelik bir objeye farklı anlamlar yükleyerek onu eklektik anlamda sanat alanına dâhil etmiştir. Arneson sanat alanına yönelik eleştirel yönde gerçekleştirdiği bu eseri ile olumsuz tepkiler almış olmasına rağmen günlük kullanıma yönelik hazır objeleri aynı duygu ve biçim dili ile eklektik olarak kullanmaya devam etmiştir.

Görsel 3. 14. Robert Arneson, 'Funk John', Sırlı Seramik Heykel, 91,4 x 71 x 51 cm, 1963
(<https://www.scholarsresource.com/browse/museum/9937> Erişim Tarihi: 11.06.2021)

Postmodernizm kavramı 1960'lı yıllarda plastik sanatlarda tartışılmaya başlamıştır. J F Lyotard, 1979 tarihli "Postmodern Durum" adlı kitabında gelişmiş ülkelerin bilgi toplumundan söz etmekte ve Postmodernizmi bilginin kullanımı ve eklektizm ile birlikte bir yandan popüler kültüre ait diğer yandan da geçmiş kültürlere ait öğeleri yan yana getiren bir oluşum olarak ele almıştır.¹⁴⁹ "Post" kelimesinin herhangi bir durumun sonrası anlamını vermesinden dolayı Postmodernizm, Modernizm sonrasında süreci tanımlamak için de kullanılmaktadır. Postmodernizm, eklektik bir

¹⁴⁸ Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, *Cilt 1. a.g.k.*, s. 436

¹⁴⁹ A Akay (2013). *Postmodernizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları, s. 28

anlayış içinde, çoğulculuğu benimseyen “her şey olur” parolasıyla kendini tanımlamaktadır. “Ya öyle-ya böyle” değil, “hem öyle-hem böyle” düşüncesi onu çoğulcu ve çok yönlü hale getirmiştir.¹⁵⁰ Özgünlük kaygısı taşımayan Postmodern sanatçı, tüm sınırları zorlayan, eklektik, var olan ve yeni tüm tekniklere açık, içerikten çok kurguya ve üslup çeşitliliğine önem vermiştir. Modern dönemde Kübist, Dadacı ya da Primitif sanatçıların sanat dışı nesnelere estetik kaygılarla kullanırken, Postmodern sanatçı kullandığı tüm eklektik öğeleri kendi gerçeğinden sıyrarak ona yeni bir anlam yüklemektedir. Bu durum eklektik kavramının neden Postmodernizmin temel unsuru olduğunu çok net açıklamaktadır.

Tüketici kültürü bütünüyle Postmodern bir kültürdür. Bu düzende, geleneksel ayrılıklar çökmekte; çok kültürlülük onay görmekte; kitsch, popülerlik ve farklılık göklere çıkartılmaktadır. Postmodern deneyim bu anlamda bir eşzamanlılık deneyimidir; kendi imgelerini kurabilmek adına geçmişte talan ederken; güncel medya pratikleri ve görsel hazine sanatçı için bir kaynaktır.¹⁵¹ Geçmişin tüm sanatsal formlarını yeni olan ile sentezleme yani temellük, Postmodern sanatın eklektik tavrı ile özdeşleşmektedir. Arapça “tamalluk” yani “malik olma, mülk edinme” sözcüğünden türeyen temellük; Türk Dil Kurumu sözlüğünde “kendine mâl etme” olarak tanımlanmıştır.¹⁵² Bu anlamda seramik sanatçısı Les Lawrence’nin eserleri dikkat çekmektedir. Sanatçının eserleri heykel, fotoğraf ve baskının farklı birleşimlerinden oluşmaktadır. Biçim olarak vazo, çaydanlık gibi objeleri yansıtan fakat fonksiyonel özelliklerini eksiltten Lawrence, 1800’lerin Fransız sanatından eklektik imgeleri porselen eserlerinin yüzeyine serigrafî yöntemi ile aktarmıştır. Bu imgeleri bazen olduğu gibi kullanırken bazen de müdahale ederek kullanmış ve onları kendine mâl etmiştir. Lawrence Görsel 3.15.’te yer alan seramik çaydanlık eserinde Mona Lisa imgesini farklı kompozisyonlarla resimsel öğelere dönüştürerek bir temellük örneği göstermiştir.

¹⁵⁰ Erinç, **a.g.k.**, 1995 , s. 136

¹⁵¹ Sarup, **a.g.k.**, 2004, s. 235

¹⁵² B Koca Y Selvi (2017). *Modernizm ve Postmodernizm Sürecinde Bir Alıntılama Biçimi Olarak Temellük*. Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, Sayı:18, s. 32, <https://dergipark.org.tr/en/pub/yedi/issue/30349/327740>, Erişim Tarihi: 22. 01.2021

Görsel 3. 15. *Les Lawrence, Seramik Çaydanlık, Porselen, Transfer Baskı, 2000*
(<https://www.themarksproject.org/marks/lawrence> Erişim Tarihi: 11.06.2021)

1980'lerden 2000'lere uzanan süreç disiplinlerarası ilişkilerin doruğa çıktığı bir zaman dilimini yansıtmaktadır. 20. yüzyılın başından itibaren kolaj, assemblaj, montaj gibi teknikler sayesinde sanatçılar çok yönlü çalışma olanağı bulmuşlar ve 2000'lere doğru bu durum en üst noktaya çıkmıştır. Disiplinlerarası ilişkiler ve kavramsal içeriğin ön plana geçmesi, ifade biçimlerinin çeşitlenmesine ve alışagelmış sınırların ortadan kalkmasına olanak sağlamış, hazır nesne kullanımı, enstalasyon gibi üretimler ağırlık kazanmıştır. Bu durum sanatçıların gerektiğinde resim, heykel, fotoğraf, video gibi çeşitli anlatım biçimlerine yönelmesini sağlamıştır.

Enstalasyon; görsel sanatlarda anlam ve algı düzleminde birbirleriyle ve içinde buldukları mekânla ilişkili nesnelerin bir arada sergilenmesidir ve “Yerleştirme Sanatı” olarak ta adlandırılmaktadır.¹⁵³ 1960 sonrasında seramik duvar eserlerinde farklı yerleştirmeler görülmüş olup, 2000'lere doğru sergi mekânlarının duvarlarının yanı sıra tüm alanın kullanıldığı seramik yerleştirmeler dikkat çekmektedir. Görsel 3.16.'da seramik sanatçısı Marek Cecula'ya ait bir yerleştirme eser yer almaktadır. Mekân içerisinde üç adet klasik tarzda Hindistan halısından oluşan yerleştirme toplamda 576, her bir halı 192 adet dekorlu porselen yemek tabağından oluşmaktadır. Sanatçı orijinal Hindistan halılarından aldığı motifleri hiçbir müdahalede bulunmadan dekal tekniği ile

¹⁵³ *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 3. İstanbul: Yem Yayın, s. 1939

porselen yüzeylere aktarmıştır.¹⁵⁴ Sanatçı el emeğine ve ustalığa dayalı geleneksel tekniklerin sanayileşmenin sağladığı makine ve dijital üretim ile dönüşüm geçirmesini eklektik bir biçim diliyle eleştirmektedir.

Görsel 3. 16. Marek Cecula, “The Porcelain Carpet”, 3,5 x 5,5 m, 2002
(<https://www.ceculamarek.com/index.php> Erişim Tarihi: 13.06.2021)

Postmodernizm içerisinde kitsch tasarım anlayışı da dikkat çekmektedir. Sanatçının elde ettiği ifade çeşitliliğin sınırsız hale gelmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu anlayış; 20. yüzyılda grafikten, endüstri tasarımına ve mimarlığa kadar uzanan geniş bir alanda estetik düzey düşüklüğünü nitelemektedir. Almanca kökenli “Kitsch” kelimesinin Türkçe karşılığı “rüküş” sözcüğüdür. Eklektik eğilim ile kitsch anlayış karıştırılmaması gereken iki ayrı durumu ifade etmektedir. Her kitsch tasarım eklektik yapıda olabilir fakat bu her eklektik kurgunun kitsch olduğu anlamına gelmemektedir. Eklektik anlayış felsefi bağlantılara sahiptir ve 19. yüzyıldan itibaren sanat alanında bir eğilim olarak var olmuştur. Yenilikçi tekniklerin sağladığı çoğulcu ve nesne tabanlı sanat anlayışı eklektik etkinin gücünü artırmış ve Postmodernizmin her türlü bilgiye ve geçmişten gelen kültürlere açık yapısı, bireyci, biçimci ve içerikten çok kurgunun öne çıktığı çehresi sayesinde eklektik durum Postmodernizmin ve dolayısıyla günümüz sanat anlayışının da temel unsurlarından biri haline gelmiştir.

Bilginin, bilgi yayılımının ve bilgi kullanımının Postmodernizm ile birlikte çoğulcu, sınırları yok eden ve hızlı yapısı çağdaş seramik sanatının biçim ve kavram algısını etkilemektedir. Çağdaş seramik sanatçıları bilgiye dair sahip oldukları güç sayesinde sanat algılarını eklektik bir dil ile ifade etmektedirler. Bu durumun sanat

¹⁵⁴ https://www.ceculamarek.com/sites/art_works.php Erişim Tarihi: 13.06.2021

alanından önce çağımızın yaşam çarklarının bir getirisi olduğu için çağdaş seramik sanatçılarının da bilinçli ya da bilinçsiz olarak eklektik eğilim içerisinde olmaları kaçınılmaz olmakla birlikte seramik sanatçıları geçmiş kültürlerden, farklı disiplinlerden eklektik imge ve konuları eserlerine dâhil etmektedirler.

Çağdaş seramik sanatçısı Beth Cavener, insan türünün küçük jest, mimik ve hareketleri ile hem gösterdiği hem de gizlediği duygularını tavşan, kurt, geyik gibi hayvan betimlemeleri ile yansıtmaktadır. Sanatçı biçim olarak hayvan seçimini; hayvanların tarih öncesi dönemden beri sahip oldukları içgüdü ve saflıklarını hala koruduklarını böylece herhangi bir duygu yansıtma noktasında son derece başarılı olduklarını vurgulamaktadır.¹⁵⁵ Cavener, Manet'in 1863 yılında Vecelli'nin Urbino Venüsü'nü referans alarak yaptığı Olympia'sı ile eklektik bir bağ kurmuş ve Görsel 3.17.'de yer alan "Olympia" adlı seramik eserini gerçekleştirmiştir. Manet'in Olympia'sı çıplak bir şekilde uzanmış ve izleyici ile göz gözeyken Cavener'in Olympia'sı bir keçi formunda, uzanmış, gözleri bir kumaş parçası ile bağlı ve düşünceli bir ifade sergilemektedir. Sanatçı günümüz cinsellik algısını eklektik referanslar kullanarak eleştirmektedir.

Görsel 3. 17. Beth Cavener, "Olympia", Stoneware, Porselen Astar, 69 x 122 x 89 cm, 2006 (500 Ceramics Sculptures, New York: Lark Books, s. 212)

Çağdaş seramik sanatçısı Gül Erali'nin "Çılgın Tanrıçalar" adlı serisi, tarih öncesi toplumlarda birçok sorumluluk ve işlev yüklenen tanrıça figürünü emekliliğe

¹⁵⁵ <https://followtheblackrabbit.com/about/> Erişim Tarihi: 13.06.2021

çıkarmaktadır. Tanrıçalar günümüz dünyasında, insan davranışlarının karmaşıklığına karşın özgür oldukları için neşe içerisindedirler. Sanatçı, insanların içindeki tanrısallık özlemine, bastırılmış dürtülere ve özgürlüğün getirdiği rahatlamaya gönderme yapmaktadır.¹⁵⁶ Erali, sembolik hale gelmiş tanrıça vücut pozisyonlarına Görsel 3.18.'de görüldüğü gibi güncel eklektik hareketler yüklemiştir. Sanatçının özgün kurgusu tanrıçaların hareketleri açısından yabancı ama izleyiciye keyif veren eklektik kompozisyonlar sergilemektedir.

Görsel 3. 18. Gül Erali, “Çılgın Tanrıçalar”, 2010

(<http://lebriz.com/pages/exhibition.aspx?lang=TR&exhID=2168&bhcp=1>, Erişim Tarihi: 12.03.2021)

Finlandiyalı seramik sanatçısı Kim Simonsson'ın eserlerini gerçek boyutlarda çocuk ve hayvan seramik figürleri oluşturmaktadır. Geniş ormanlara sahip kırsal bir bölgede yaşayan sanatçı, ormanlar, popüler kültür, video oyunları, tarih ve mitolojiden esinlenmektedir. “Yosun İnsanlar” isimli çocuk figürlerinden oluşan seramik eserleri gerçekçi yosun dokusu ve figürlerin duruşlarının yanı sıra kuş tüyü, oyuncaklar, elektronik aletler gibi farklı eklektik biçimlerin bir araya gelişiyle dikkat çekmektedir. Simonsson, seramik çamuruyla şekillendirdiği figürlerini Görsel 3.19.'da görüldüğü gibi yosun etkisine sahip naylon fiber ile kaplamaktadır. Toplum yapısının bozulduğu masalsi bir zamanı yansıtan figürler, herhangi bir yardım almadan doğa ile baş

¹⁵⁶ <http://lebriz.com/> Erişim Tarihi: 12.03.2021

edebilmeyi ve doğa ile i içe olmayı yansıtmaktadır.¹⁵⁷ Yosun dokusuna oldukça yabancı olan biçimleri yeşil yapay yosun dokusu ile kaplayan sanatçı; bu seçimi ile gerçek hayatta çocukların her şeye duyarlı yapılarına dikkat çekerken, yapmış olduğu doku seçimi ve sanat dışı nesnelere kullanmasıyla eklektik bir anlatım dili sergilemektedir.

Görsel 3. 19. Kim Simonsson, “Optik Camlı Yosun Kız”, Seramik, Naylon Lif, Cam, Meşe Ağacı, Buluntu Nesnelere, 125 x 40 x 40 cm, 2019 (Milner, Greenhalgh, Brown, 2019)

¹⁵⁷ C Milner P Greenhalgh G R Brown (2019). *Beyond The Vessel*. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı, s. 225

3.3. Kişisel Uygulamalar

Tez araştırmasının kişisel uygulamalar kısmının dayanak noktası Anadolu’da Neolitik döneme tarihlenen seramik figürinlerin sahip oldukları biçimsel ve kavramsal değerlerdir. Araştırmanın ikinci bölümünde seramik figürinler ile ilgili toplanan veriler ışığında eklettik yorumlar yapılmıştır.

Seramik figürinlerin biçimsel açıdan genellikle ağızlarının olmayışı, göz yapıları, genç, yaşlı, kadın ya da erkek figürinlerin vücut ölçülendirilmeleri ve giysi kullanımına ya da vücut süslemeye işaret eden vücut boyama gibi özellikler ve bunların kavramsal göndermeleri dikkate alınarak eklettik bağlantılar kurulmuştur. Eklettik anlamda, analitik psikolojinin kurucusu Carl Gustav Jung’ın ortaya koyduğu “Persona” kavramı ve bu kavramın katmanlı içeriği ele alınmıştır. Jung, kişinin gerçek özelliklerini yansıtmayan fakat toplum ile uyum sağlamak amacıyla kullandığı maskeyi persona olarak tanımlamaktadır. Birey tek başına olmadığı her an persona ile hareket etmekte ve böylece toplum ile uyum içerisinde yaşayabilmektedir. Bu amaçla tek bir persona ile yetinmez, cebinde her duruma uygun bir persona, bir maske bulundurur. Çoğu zaman persona bireyin kişiliğine o kadar sahip olur ki, birey tek başına olduğu zamanlarda da persona ile hareket etmektedir. Bu durum gerçek kişilik katmanlarını personanın altında gizli hale getirmektedir. Jung bu katmanları “Gölge” olarak tanımlamaktadır. Bireyin sevinçleri ve korkuları yani tüm gerçekleri gölgededir.

Tarih öncesi insanların yaşam, doğum ve ölüm gibi büyük soru işaretlerini içeren kaygıları Ana Tanrıça personasına hayat vermiştir. Kendilerine ve doğaya karşı tüm soru işaretlerini Ana Tanrıçaya yüklemişler ve bu soru işaretlerini gizli katmanlarında saklayan Ana Tanrıça persona çeşitli betimlemelerin yanı sıra seramik figürinlerle de anlatılmıştır. Persona ve gölge kavramları her ne kadar ayrı olan durumlar gibi gözükse de zıt kutupların birbirini çekmesi gibi aralarında güçlü bağlara sahiptirler. Bu anlamda Ana Tanrıça persona aynı zamanda tarih öncesi insanların gölgesini de yansıtmaktadır. İdealize edilmiş Ana Tanrıça seramik figürinler hem tarih öncesi yaşam çarkları ile uyum içerisinde hem de dönem insanların tüm sevinç ve korkularına sahiptir.

Görsel 3. 20. Selim Çınar, “Mavi Persona”, Stoneware, Kalıpla Şekillendirme, Parafin Dekor Tekniği, Kurşun Eklmeler, Raku Pişirimi, 1050 °C, 37 x 11 x 15 cm, 2020

Görsel 3.20’de “Mavi Persona” adlı seramik eser yer almaktadır. Biçimsel açıdan Anadolu’da Neolitik döneme ait seramik Ana Tanrıça figürinlerin genelinde ağızların olmayışı ve gözlerin çeşitli anlatımları temel alınmıştır. Bu bağlamda kavramsal açıdan Ana Tanrıçanın sessiz kalarak her şeyi izlemesi ve koruması göndermesi yapılmıştır. Anadolu’da Neolitik insanları tarafından Ana Tanrıça seramik figürinleri ile doğurganlık arasında kurulan bağlantı, hayvanlar âleminden doğum oranı ile dikkat çeken tavşana ait kulak imgesi kullanılarak eklektik bir öge olarak verilmiştir. Seramik eserin yüzeyine parafin dekor tekniği uygulanarak katmanlı bir yapı oluşturulmuş olup, Ana Tanrıça personası ile eklektik bir bağ kurulmuştur. Seramik malzemenin yanı sıra günümüzde endüstriyel kaynaklı ortaya çıkan atık nesnelere kurşun, eritilerek ve levha halinde kullanılmıştır. Bu durum malzeme anlamında da eklektik bağlantıyı sağlamıştır. Seramik eser, alçı kalıba döküm yoluyla şekillendirilmiş, bisküvi pişiriminden önce yüzeyine parafin dekor tekniği uygulanmıştır. Ardından mavi raku sırası ile sırlanmış ve raku pişirim tekniği ile pişirilmiştir. Son aşamada kurşun eklentiler yapılmıştır.

Görsel 3. 21. Selim Çınar, “Persona”, Stoneware, Şamotlu Çamur, Kalıpla Şekillendirme, Elle Şekillendirme, Parafin Dekor Tekniği, Bronz Metalik Sır, Kobalt Katkılı Şeffaf Sır, Opak Sır, 1160 °C, Raku Pişirimi (Kaide), 1000 °C, 14 x 34 x 15 cm, 2019

Görsel 3.21.’de “Persona” adlı seramik eser yer almaktadır. Bir önceki eser yorumunda olduğu gibi Ana Tanrıça figürinlerinde ki ağız ve göz anlatımları ile doğurganlığı simgeleme özellikleri temel alınarak özgün eklektik bağlantılar kurulmuş olup, parafin dekor tekniği ile katmanlı bir yapı oluşturulmuş ve Ana Tanrıça personası ile eklektik bir bağ kurulmuştur. Seramik eser, alçı kalıba döküm yoluyla şekillendirilmiş ve bisküvi pişiriminin ardından iki farklı sır kullanılarak sır pişirimi yapılmıştır. Eser kaidesi şamotlu çamurdan elde şekillendirilmiş ve raku pişirimi ile sır kullanılmadan renk değişimi sağlanmıştır. Eserin gözleri ana bünyeden ayrı olarak şekillendirme ve pişirme aşamalarında geçerek son aşamada birleştirilmiştir.

Görsel 3. 22. Selim Çınar, “Genç Tanrıça”, Şamotlu Çamur, Elle Şekillendirme, Sıraltı Dekor, Şeffaf Sır, 1160 °C, 19 x 61,5 x 20 cm, 2021

Görsel 3.22.’de “Genç Tanrıça” isimli seramik eser yer almaktadır. Biçimsel açıdan Anadolu’da Neolitik döneme ait seramik genç tanrıça figürinleri ve aynı dönemde giysi kullanımına ya da süslemeye işaret eden boya bezemeli seramik figürinleri ile özgün eklektik bağlar kurulmuştur. Genç tanrıçaların fazla abartılı olmayan vücut hatları biçimsel anlamda daha da sadeleştirilirken sıraltı dekor tekniği ile yüzeysel anlamda vücut hatlarına göndermeler yapılmıştır. Neolitik dönem insanları için güçlü bir kült olan Ana Tanrıça; güneş, güneş ışığı ve ışık saçma anlamlarında eser yüzeyinde yapılan kazıma ve sıraltı dekorları ile eklektik olarak ilişkilendirilmiştir. Anadolu’da çini ve seramik sanatı tarih, teknik, kavram ve birçok bakımından derin bağlara sahiptir. Bu anlamda Ana Tanrıça personanın gizlediği katmanlar arasına çini sanatından yaratıcı gücü ve inancı simgeleyen “Lale motifi” eklektik bir imge olarak kullanılmıştır. Seramik eser şamotlu çamur kullanılarak elle şekillendirilmiş, bisküvi pişirimi öncesinde sıraltı dekorları yapılmış ve bisküvi pişirimi sonrasında sür-sil yöntemiyle şeffaf sır uygulaması yapılarak sır pişirimi gerçekleştirilmiştir.

Görsel 3. 23. Selim Çınar, “Genç Tanrı”, Şamotlu Çamur, Elle Şekillendirme, Sıraltı Dekor, Şeffaf Sır, 1160 °C, 34 x 76 x 21,5 cm, 2021

Görsel 3.23.’te “Genç Tanrı” adlı seramik eser yer almaktadır. Anadolu’da Neolitik döneme ait seramik figürinler arasında erkek betimlemeleri sayıları oldukça azdır. Biçimsel olarak az sayıdaki erkek seramik figürinleri ve seramik figürin başları ile özgün eklektik bağlar kurulmuş olup, Ana Tanrıçayı seramik figürinlerin biçimsel ve kavramlar özellikleri de temel alınmıştır. Erkek vücut hatları biçimsel anlamda abartıya kaçmadan yansıtılmış ve sıraltı dekorları ile yüzeysel anlamda vücut hatlarına göndermeler yapılmıştır. Ana Tanrıçanın varlığı; ay, ay ışığı ve ışık saçma anlamlarında eser yüzeyinde yapılan sıraltı dekorları ile eklektik olarak ilişkilendirilmiştir. Ana Tanrıça personanın gizlediği katmanlar arasında çini sanatından bereketi, korumayı ve gücü simgeleyen “Çintemani motifi” eklektik bir imge olarak kullanılmıştır. Seramik eser şamotlu çamur kullanılarak elle şekillendirilmiş, bisküvi pişirimi öncesinde sıraltı dekorları yapılmış ve bisküvi pişirimi sonrasında sür-sil yöntemiyle şeffaf sır uygulaması yapılarak sır pişirimi gerçekleştirilmiştir.

SONUÇ

Anadolu'da MÖ 7000'ler ile 5500'ler arasına tarihlenen Çanak Çömlekli Neolitik dönemde pişirilerek kalıcı hale getirilen kil, çeşitli alanların yanı sıra figürin yapımında sıklıkla kullanılmıştır. İnsanların, hayvanların ve bitkilerin, yani tüm doğanın en büyük yaratıcı gücü olan Ana Tanrıçayı betimleyen seramik figürinler konutların ve kült merkezlerinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Seramik figürinlerin biçimsel özellikleri arasında genellikle ağızlarının olmayışı, göz anlatımları, genç, yaşlı, kadın ya da erkek figürinlerin vücut yapıları ve bazı figürinlerde rastlanan giysi kullanımına ve vücut süslemeye işaret eden vücut boyama gibi özellikler ve bu özelliklerin inancı, yaşamı, ölümü ve doğayı algılama noktasındaki kavramsal göndermeleri dikkat çekmektedir. Anadolu'da Neolitik döneme ait seramik figürinlerin yansıttığı çok yönlü özelliklerin, daha iyi anlaşılmaları amacıyla şu şekilde maddeleştirilebilecekleri saptanmıştır;

- Seramik figürinler; kült objesi, adak nesnesi ve oyuncak olarak yapılmışlardır.
- Seramik figürinlerin çoğunluğunu kadın betimlemeleri oluşturmaktadır. Kadın figürinleri içerisine Ana Tanrıça anlatımları da dâhildir.
- Seramik kadın figürinlerinin biçim ve kavramsal özelliklerinde Ana Tanrıça kültürünün etkisi öne çıkmaktadır.
- Seramik kadın figürinleri; ayakta, herhangi bir yükselti üstünde ya da çeşitli pozisyonlarda oturmuş veya uzanmış vaziyettedir.
- Ayakta olan seramik kadın figürinlerinin bacakları paralel ya da iki yana açık durumdadır. Oturmuş olanlar arasında bağdaş kurma, ayaklarını altına ya da yanına alma, bacaklarını önüne doğru ya da iki yana doğru uzatma pozisyonları görülmektedir.
- Seramik kadın figürinlerinin genelinde eller; göğüsleri üzerinde ya da göğüslerini tutarken görülmekle birlikte elleri göbeğinin ya da kalçalarının üzerinde veya vücudun iki yanında dik halde olanlar da bulunmaktadır.
- Seramik kadın figürinleri vücut ölçüleri bakımından benzerlikler göstermektedir; Omuz, pazı, göğüs, kalça, göbek ve bacak yapıları etli ve iri biçimde yansıtılmıştır. Bu durum bereket ve doğurganlık gibi kavramların Ana Tanrıça ve kadın bedeni üzerinden yansımalarıdır.

- Çatalhöyük seramik kadın figürinlerinin baş kısımlarında, yuvarlak yüz hatları hâkimdir. Sivri küçük boyutlarda bir burun ve hafif kabartılmış gözler dikkat çekerken kulak, kaş, yanak ve çene gibi kısımlar belirsiz işlenmiştir. Saçlar belirtilmemiş ya da topuz şeklindedir.
- Hacılar seramik kadın figürinlerinin baş kısımlarında, yüz hatları oval yapıda ve uzundur. Sivri uzun bir burun, hafif kabartılmış kaşlar, çıkıntı halinde kulaklar ve yuvarlak çeneler görülmektedir. Topuz ya da örgü saç yapısı yanında başlık kullanımı da yaygındır. Hem Hacılar hem Göller Bölgesi figürinleri için badem şeklinde çizgi kazıma ile belirtilen büyük gözler karakteristiktir.
- Çatalhöyük ve Hacılar seramik kadın figürinleri ana figürin karakteristiğini yansıtmakla birlikte diğer Neolitik yerleşimlerine ait kadın figürinleri aynı ekseninde devam etmektedir.
- Seramik kadın figürinlerinin neredeyse hiçbirinin ağzı şekillendirilmemiştir. Bu durum, sessizce fakat her şeyi görmekte, izlemekte ve korumakta olan Ana Tanrıçaya bir göndermedir.
- Seramik kadın figürinleri arasında nadir olmakla birlikte giysi kullanımı görülmektedir. Leopar derisinden, çizgisel desenli ya da düz kuşak biçiminde giysi kullanımı belirtilmiştir.
- Leopar, çocuk ya da erkek figürinleri ile aynı kompozisyonda olan kadın betimlemeleri azınlık halindedir.
- Çatalhöyük seramik kadın figürinleri arasında olan leoparlı tahtında oturan Ana Tanrıça figürini, doğum anının yansıtıldığı tek seramik kadın betimlemesidir.
- Seramik hayvan figürinleri sayıca ikinci sıradır.
- Seramik hayvan figürinleri genellikle leopar, sığır, yaban domuzu, köpek, ayı, koyun ve keçi tasvirleridir.
- Seramik hayvan figürinleri av ritüellerinde kullanılmak için ya da oyuncak olarak yapılmıştır.

- Seramik hayvan figürinlerinin neredeyse hepsi şematik olarak biçimlendirilmiştir. Ayrıntısız kafa ve yüz hatlarının yanı sıra yine çoğunluğu durağan vaziyettedir.
- Ana Tanrıça ile birlikte tasvir edilen leopar figürinlerinin ayrıntılı ve hareket halindeki şekillendirilmeleri dikkat çekmektedirler.
- Seramik erkek figürinleri sayıca en az grubu oluşturmaktadır. Ana Tanrıça inancı ve anaerkil toplum yapısı bu duruma neden olmuştur.
- Kadın, erkek ve hayvan seramik figürinlerinin hepsi serbest elle şekillendirilmiştir.
- Kırığı beyaz ve kırığı kırmızı, genellikle kum ya da küçük taş katkılı seramik çamuru kullanılmıştır.
- Seramik figürinler genellikle astarlanmış ve perdahlanmıştır. Astar olarak seramik çamurunun kendisi kullanılmıştır.
- Seramik figürinlerin büyük bir çoğunluğu redüksiyonlu pişirimden kaynaklanan yüzeysel etkilere sahiptir.

Neolitik Çağın Anadolu'da ve yayıldığı tüm coğrafyalarda devrim niteliğinde bir etki yaratması gibi 18. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan Sanayi devrimi de toplumun özgürlük anlayışında köklü değişimlere neden olmuştur. O döneme kadar sınırlar içinde olan sanatçılar da değişim içine girmiş olup, tasarım ve üretim sürecinde eklektik ve yenilikçi arayışlara başlamışlardır. Modernist süreçte geçmiş kültürlerden, farklı disiplinlerden, sanayileşmenin sağladığı sanat dışı nesnelere ve yeni tekniklerden beslenen sanatçılar eklektik bir dil geliştirmiş ve eklektik eğilim ileride Postmodernizmin temel unsuru haline gelmiştir. Sanatta eklektizm; farklı sanatsal dizgilerden, farklı kültürlerden ve geçmişten alınan öğelerin yeni bir bütün içinde kullanılmasıdır.

Postmodernizm ile birlikte bilgi ve bilgi kullanımına dair özgür ve çoğulcu bir döneme girilmesi eklektik eğilimi bu dönemin ve dolayısıyla günümüz sanat anlayışının temel unsuru haline getirmiştir. Tıpkı bir höyüğün yıllarca süren bir birikim sonucu ortaya çıkması gibi çağımızın bilgi dağarcığı da insanlık tarihinin tüm birikimini içermekte ve Postmodern anlayış hem bu birikime hem yeni bilgilere açık duruşuyla

çağdaş seramik sanatçılarında tüm sınırları ve önyargıları yıkan eklektik bir anlatım imkânı sunmaktadır. Eklektik durum, bir sanat akımı, bir üslup, teknik ya da yöntem değil bilginin kullanımına dair bir bakış açısıdır. Karmaşık ve eklektik bir bilgi ağının hüküm sürdüğü çağımızda sanatçının eklektik eğilimin dışında kalması imkânsız ve zorlama bir çaba olur. Çağımız sanatında herhangi bir eserin çeşitli kültürlerden ya da farklı disiplinlerden bilinçli ya da bilinçsiz izler taşımaması imkânsızdır. Bu durum çağımız sanatının karakteri haline gelmiştir. Tez kapsamında yapılan araştırmalarda çağdaş sanatta var olan eklektik eğilimin bilinme düzeyinin düşük olduğu ve kitsch-eklektik karmaşasından dolayı olumsuz bir durum olarak görüldüğü saptanmıştır. Fakat sanat tarihi bunun aksini söylemektedir. Eklektik eğilim felsefi temellere sahip, sanat alanında Modernizmden itibaren izleri görülebilen ve çağımız sanat anlayışını tanımlayan önemli kodlardan biridir. Bu tez araştırması sonucunda çağdaş seramik sanatçılarının eklektik kavramını tarihsel ve felsefi bağlantılarıyla daha doğru algılayarak kitsch-eklektik karmaşasına düşmeden üretim yapacakları düşünülmektedir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde Anadolu'da Neolitik döneme ait seramik figürinlerin sahip oldukları biçimsel ve kavramsal değerler temel alınarak eklektik yorumlar yapılmıştır. Yapılan araştırma ve yorumların çağdaş seramik sanatı ve sanatçılara eklektik açıdan Anadolu Neolitik kültürlerinden yararlanabilme noktasında fikir vermesi hatta oluşabilecek eklektik eğilimin Neolitik dönem ile sınırlı kalmayıp tüm Anadolu tarih öncesi kültürlerini de içine alabileceği öngörülmüştür. Bu tez araştırması yoluyla Anadolu'da Neolitik döneme ait seramik figürinler ile Postmodern sanatın ve çağımızın karakteristiği olan eklektik eğilim arasında kurulan bağlantının seramik sanatı literatürüne katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

500 Ceramics Sculpture. New York: Lark Book

Akay, A. (2013). *Postmodernizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları

Akurgal, E. (1998). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları

Akyıldız, E. (1997). *Taş Çağı'ndan Osmanlı'ya Anadolu*. İstanbul: Milliyet Yayınları

Anadolu Medeniyetler Müzesi Rehberi (Tarih Belirtilmemiş). Ankara: Dönmez Offset

Antmen, A (2019). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık

Aydınğün, Ş G. (2005). *Yerleşik Hayat Öncesi: Yaratan Beden*. Tunç Çağının Gizemli Kadınları. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Baudelaire, C. (2017). *Modern Hayatın Ressamı*. Çev. A. Berktaş. İstanbul: İletişim Yayınları

Baudrillard, J. (2017). *Tüketim Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Belli, O. (2001). *Anadolu Tanrıçaları*. İstanbul: Promete Kültür Dizisi, s. 2-4.

Bilgi, Ö. (2012). *Anadolu'da İnsan Görüntüleri Klasik Çağ Öncesi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları

Braidwood, R J. (2008). *Tarihöncesi İnsanları*. Çev. Bilgi Altınok. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları

Cevizci, A. (2005). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, s. 582.

Childe, G. (1995). *Tarihte Neler Oldu*. Çev. Mete Tunçay, Alaeddin Şenel. İstanbul: Alan Yayıncılık

Cooper, E. (1978). *Seramik ve Çömlekçilik*. Çev. Ömür Bakırcı. İstanbul: Remzi Kitabevi

Cooper, E. (2000). *Ten Thousand Years of Pottery*. Philadelphia: University of Peensylvania Press

Desti, M. (2009). *Anadolu Uygarlıkları*. Çev. Muna Cedden. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları

- Duru, R. (2002). *Burdur Bölgesi Neolitik Kültürleri*. Arkeo Atlas, Sayı:1. İstanbul: Doğan Burda Rizzoli Dergi ve Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.
- Duru, R. (2007). *Göller Bölgesi Neolitiği*. M. Özdoğan, N. Başgelen Türkiye’de Neolitik Dönem. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Duru, R. (2008). *MÖ 8000’den MÖ 2000’e Burdur-Antalya Bölgesi’nin Altı bin Yılı*. Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayını
- Duru, R. (2010). *Elli Yıllık Bir Arkeoloji Öyküsü Hacılar*. Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayını
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt 1*. İstanbul: Yem Yayın
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt 3*. İstanbul: Yem Yayın
- Ergener, R. (1988). *Ana Tanrıçalar Diyarı Anadolu*. İstanbul: Yalçın Yayınları
- Erim Özdoğan, A (2002). *Çayönü Tepesi*. Arkeo Atlas. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burda Rizzoli Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A Ş.
- Eriñç, S. (1995). *Kültür Sanat Sanat Kültür*. İstanbul: Çınar Yayınları
- Esin, U. (2011). *Aşıklı Höyük*. Arkeo Atlas. Tarihöncesinden Demir Çağ’ına Anadolu’nun Arkeoloji Atlası. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.
- Hamilton, N. (2000). *Çatalhöyük Figürinleri*. Sanat Dünyamız, Sayı:80. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Harari, Y N. (2015). *Hayvanlardan Tanrılara: Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*. İstanbul: Kolektif Kitap, s. 21-22.
- Hodder, I. (2002). *Çatalhöyük*. Arkeo Atlas, İstanbul: Doğan Burda Rizzoli Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., s. 97.
- Hodder, I. (2005). *Figürinler Hakkında Düşünmek*. Tunç Çağının Gizemli Kadınları. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 7-10
- Kahraman, H S. (2004). *Kültür Tarihi Affetmez*. İstanbul: Agora Kitaplığı

- Kardeş, M E., Turhan, Ö. (2010). *Durkheim’da Süreklilik ve Kopuş Olarak Felsefe ve Sosyoloji İlişkisi*. Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 21. Sayı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları
- Koca, B. ve Selvi, Y. (2017). *Modernizm ve Postmodernizm Sürecinde Bir Alıntılama Biçimi Olarak Temellük*. Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları
- Kulaçoğlu, B. (1992). *Tanrılar ve Tanrıçalar*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları
- Little, S. (Tarih Belirtilmemiş). *...izimler Sanatı Anlamak*. İstanbul: Yem Yayınları
- Mellaart, J. (2003). *Çatalhöyük Anadolu’da Bir Kent*. Çev. Gökçe Bike Yazıcıoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Meskel, L., Nakamura, N. (2006). *Çatalhöyük Figürinleri*. Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Milner, C., Greenhalgh., Brown, G R. (2019). *Beyond The Vessel*. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı
- Özdoğan, M. (2007). *Neolitik Dönem: Günümüz Uygarlığının Temel Taşları. 12000 Yıl Önce “Uygarlığın Anadolu’dan Avrupa’ya Yolculuğunun Başlangıcı” Neolitik Dönem*. Ed. Nezih Başgelen. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
- Özdoğan, M. (2007). *Marmara Bölgesi Neolitik Çağ Kültürleri*. M. Özdoğan, N. Başgelen Türkiye’de Neolitik Dönem Metinler. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Özdoğan, M. (2011). *Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ. Arkeo Atlas*. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.
- Özdoğan, M. (2011). *Çanak Çömlekli Neolitik Çağ. Arkeo Atlas*. Tarihöncesinden Demir Çağ’ına Anadolu’nun Arkeoloji Atlası. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.

- Özdoğan, M. (2011). *Mezraa Teleilat*. Arkeo Atlas. Tarihöncesinden Demir Çağ'ına Anadolu'nun Arkeoloji Atlası. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.
- Özdoğan, M., Başgelen, N., Kuniholm, P. (2011). *The Neolithic in Turkey, Vol.2*. İstanbul: Archaeology and Art Publications
- Özdoğan, M. (2011). *Fikirtepe Kültürü*. Arkeo Atlas. Tarihöncesinden Demir Çağ'ına Anadolu'nun Arkeoloji Atlası. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.
- Özdoğan, M (2011). *Neolitik Çağ Anadolu Figürinleri*. Arkeo Atlas. Tarihöncesinden Demir Çağ'ına Anadolu'nun Arkeoloji Atlası. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.
- Öztan, A.(2007). *Köşk Höyük Niğde-Bor Ovası'nda Bir Neolitik Yerleşim*. M. Özdoğan, N. Başgelen, Türkiye'de Neolitik Dönem, Metinler. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Öztan, A., Özkan, S. (2003). *Çizi ve Nokta Bezekli Köşk Höyük Seramikleri*. M. Özdoğan, H. Hauptmann, N. Başgelen, Köyden Kente Yakınoğu'da İlk Yerleşimler 2. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Roller, L E. (2013). *Anadolu Kybele Kültü Ana Tanrıça'nın İzinde*. Çev. Betül Avunç. İstanbul: Alfa Yayınları
- Rosenberg, M. (2007). *Hallan Çemi*. M Özdoğan N Başgelen Türkiye'de Neolitik Dönem. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 1-8.
- Sagona, A., Zimansky, P. (2009). *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri MÖ 1.000.000-550*, Çev. Nezih Başgelen, Sim İris Belik, Margaret Payne, Harun Taşkiran. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Sağlamtimur, H. (2012). *The Neolithic Settlement of Ege Gübre*. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm The Neolithic in Turkey, Vol. 4. İstanbul: Archaeology and Art Publications
- Sarup, M. (2004). *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm*. Çev. A. Güçlü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları

- Schmidt, K. (2002). *Göbekli Tepe*. Arkeo Atlas. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burda Rizzoli Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A Ş.
- Schmidt, K. (2018). *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe En Eski Tapınağı Yapanlar*. Çev. Rüstem Aslan. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Sevin, V. (Tarih Belirtilmemiş). *Anadolu Arkeolojisi*. İstanbul: Der Yayınları
- Sözen, M., Tanyeli, U. (1992). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- The 20th Century Artbook* (1999). New York: Phaidon Press Limited
- The Art Book* (1994). New York: Phaidon Press Limited
- Turani, A. (1999). *Çağdaş Sanat Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Turani, A. (2007). *Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Türkteki, M. (2014). *Neolithic Site of Çatalhöyük*. Ankara: Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism Publications
- Umut Türkcan, A. (2006). *Çatalhöyük Damga Mühürleri*. Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük, Edt. Mine Haydaroglu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Uzunoglu, E. (1993). *Tarih Öncesinden Demir Çağı'na Anadolu'da Kadın*. Çağlar boyu Anadolu'da Kadın Anadolu Kadınının 9000 Yılı. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Müdürlüğü
- Varlık Şentürk, L. (2012). *Analitik Resim Çözümlemeleri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Yalman, Y. (2006). *Toprak Kaplardan Yaşama Dair Neler Anlıyoruz? Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük*, Edt. Mine Haydaroglu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Yoleri, H. (2008). *Pişmiş Kil ile İletişim Seramik Üzerine Yazılar*. İzmir: Tibyan Yayıncılık Basım Yayım Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

İnternet Kaynakları

http-1: <http://lebriz.com/> Erişim Tarihi: 12.03.2021

http-2: <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/idol>. Erişim Tarihi: 05.01.2021

- http-3:** <https://web.stanford.edu/group/figurines/cgi-bin/omeka/files/original/f9bcd1d615efc93fcd1fe897640ebbc1.pdf>, Erişim Tarihi: 02.01.2021
- http-4:** <https://www.manet.org/olympia.jsp#prettyPhoto>, Erişim Tarihi: 24.03.2021
- http-5:** <https://www.pablocassio.org/>, Erişim Tarihi: 15.04.2021
- http-6:** <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/239497>Erişim Tarihi: 13.06.2021
- http-7:** <https://modernarmada.wordpress.com/2013/11/05/639/> Erişim Tarihi: 10.06.2021
- http-8:** <https://www.gazette-drouot.com/telechargement/catalogue?venteId=1061>
Erişim Tarihi: 10.06.2021
- http-9:** <https://www.christies.com/features/Charles-Catteau-Boch-Freres-ceramics-9328-1.aspx> Erişim Tarihi: 11.06.2021
- http-10:** <https://nga.gov.au/> Erişim Tarihi: 10.06.2021
- http-11:** <https://www.bukowskis.com/en> Erişim Tarihi: 10.06.2021)
- http-12:** <https://www.thenevicaproject.com/magdalena-and-michael-frimkess-> Erişim Tarihi: 11.06.2021
- http-13:** <http://moussemagazine.it/product/mousse-72/> Erişim Tarihi: 11.06.2021
- http-14:** <https://www.scholarsresource.com/browse/museum/9937> Erişim Tarihi: 11.06.2021)
- http-15:** <https://followtheblackrabbit.com/about/> Erişim Tarihi: 13.06.2021